

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

**Socialistická každodennost v pohraničí na příkladu
vybrané obce Bedřichov v Jizerských horách**

Irena Cejpová

© 2016 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Irena Cejpová

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Socialistická každodennost v pohraničí na příkladu vybrané obce Bedřichov v Jizerských horách

Název anglicky

Everydayness of socialism in border regions demonstrated on the village Bedrichov in Jizera mountains.

Cíle práce

Diplomová práce bude zaměřena na problematiku každodennosti za socialismu v obci Bedřichov v Libereckém kraji. Cílem práce je zjistit změny v každodennosti obce za socialismu vzhledem k období před rokem 1945 a zároveň s porovnáním společenského života, každodennosti a fungování obce v současnosti. Práce provede komparaci tří období z hlediska společenského života v dané obci (před rokem 1945, od roku 1945 po rok 1989 a po roce 1989 až do současnosti). Prostřednictvím metod orální historie bude provedena analýza a interpretace získaných pohledů a názorů pamětníků na daná období.

Metodika

Metodika diplomové práce bude založena v teoreticko-metodologické části na odborných informačních zdrojích. Pro vlastní část práce budou využity kvalitativní metody výzkumu, především polostrukturované interview a životní příběhy pamětníků na základě metody „nabalování sněhové koule“. Další stěžejní metodou pro diplomovou práci bude studium dokumentu a archivních materiálů. Použité metody se budou opírat především o orální historii.

Doporučený rozsah práce

60-80 stran

Klíčová slova

Každodennost, orální historie, životní příběh, vzpomínání, společenský život

Doporučené zdroje informací

HALBWACHS, M. Kolektivní paměť. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. 289 s. ISBN 978-80-7419-016-2.

KAPLAN, K. Proměny české společnosti (1948-1960). Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007, 313 s. ISBN 978-80-7285-079-2.

KAPLAN, K. Proměny české společnosti (1948-1960). Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012, 467 s. ISBN 978-80-7285-155-3.

VANĚK, M., MÜCKE, P. Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie. Praha, FHS UK – ÚSD AV ČR v.v.i., 2011. 296 s. ISBN 978-80-87398-11-1 pro FHS; 978-80-7285-145-4 pro Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.

Předběžný termín obhajoby

2015/16 LS – PEF

Vedoucí práce

PhDr. Sandra Kreisslová, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 4. 11. 2015

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 11. 11. 2015

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 26. 03. 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci „Socialistická každodennost v pohraničí na příkladu vybrané obce Bedřichov v Jizerských horách“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31. 3. 2016

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala PhDr. Sandře Kreisslové, Ph.D., jež se pro mě stala vzorem v průběhu pětiletého studia na České zemědělské univerzitě po stránce profesní, pedagogické i lidské. Její přednášky ve mě vzbudily zájem o sociální a kulturní antropologii i orální historii, vědeckých oborů, bez kterých by tato práce nevznikla. Nemenší dík patří mým rodičům za umožnění všech předešlých, současných i budoucích studií, sestře za osobu „přítele ve zbrani“, příteli za bezmeznou psychickou oporu a všem kamarádům za neustálé povzbuování, optimismus a důvěru ve mě vloženou.

Socialistická každodennost v pohraničí na příkladu vybrané obce Bedřichov v Jizerských horách

Everydayness of socialism in border regions demonstrated on the village Bedrichov in Jizera mountains.

Souhrn

Diplomová práce se zabývá socialistickou každodenností na příkladu vybrané obce Bedřichov ležící v příhraniční oblasti mezi významnými městy Libereckého kraje, Libercem a Jabloncem nad Nisou. Práce komparuje stěžejní období socialismu, tj. doby od roku 1948 do roku 1989, s předválečnou dobou a s dobou po roce 1989, tj. současností, na příkladu vybrané lokality. Provedený výzkum je zpravován specifickou formou kvalitativního výzkumu, metodou orální historie, která je často používaným přístupem právě k získání informací o „žitém“ světě. V první části jsou uvedeny použité teoretické koncepty ke studiu každodennosti, paměti a pohraničí, dále jsou zmíněny dosavadní výsledky bádání, které se vztahují k předmětu výzkumu, tj. socialistické každodennosti, reflexi socialismu v české společnosti, historiografii apod. Vlastní práce je dělena dle jednotlivých témat korespondujících s každodenností socialismu v percepci obyvatel Bedřichova.

Summary

The thesis deals with everydayness of socialism demonstrated on the selected village Bedrichov which is situated in the borderland between Liberec and Jablonec nad Nisou, two important towns of the Liberec region. In the thesis, there is compared the crucial period of socialism (from 1948 to 1989) with the era before the World War II and with the time period after 1989. Oral history which is a specific form of qualitative research method is used for gathering information about world, people and their lives. The first section of the paper describes the theoretical concepts used for studying of everydayness, memories and border regions. In this part is also presented and analyzed the result of the existing research of everydayness in socialism. The main section of the thesis consists of my own research and is divided into individual topics which reflect everyday life as perceived by people living in Bedrichov.

Klíčová slova: Každodennost, orální historie, životní příběh, vzpomínání, společenský život.

Keywords: Everydayness, oral history, life story, recollection, social life.

Obsah

Úvod.....	9
1. Cíl práce a metodika	10
1.1. Orální historie.....	11
1.1.1. Vznik a vývoj orální historie	12
1.1.2. Orálně-historická metoda	13
1.1.3. Analýza a interpretace narativních pramenů	14
1.1.4. Problematizace orální historie	15
1.2. Studium dokumentu	15
1.3. Průběh výzkumu.....	16
1.4. Struktura narátorů.....	18
2. Dosavadní stav studia zkoumané problematiky.....	20
2.1. Pohraničí - žádaná výzkumná lokalita	20
2.2. Každodennost – vyprázdněný pojem nebo propracovaná teoretická koncepte.....	22
2.3. Socialistická každodennost	23
2.4. Reflexe socialismu v české společnosti	25
2.5. Historiografie socialismu v podmínkách Československa.....	26
3. Teoretická východiska	30
3.1. Paměť	30
3.1.1. Význam paměti pro orální historii.....	36
3.1.2. Paměť a kultura	38
3.2. Každodennost.....	39
3.3. Hranice a pohraničí	42
4. Vlastní práce	45
4.1. Charakteristika obce Bedřichov a sociodemografické údaje	45

4.2. Bedřichov ve 20. století.....	48
4.2.1. „Kritická třicátá“	48
4.2.2. Nucené vysídlení	51
4.2.3. „Temná padesátá“	53
4.2.4. „Zlatá šedesátá“	55
4.2.5. „Šedá sedmdesátá“	56
4.2.6. „Vyprázdňená osmdesátá“	58
4.3. Každodennost Bedřichova 20. století.....	59
4.3.1. Poválečná každodennost obce	60
4.3.2. Vzpomínky na německé obyvatelstvo.....	61
4.3.3. Osidlování Bedřichova	62
4.3.4. Děti a škola v Bedřichově	65
4.3.5. Občanská vybavenost a fungování obce	66
4.3.6. Sousedské vztahy	70
4.3.7. Fenomén chalupářství.....	72
4.3.8. Společenský život v Bedřichově	78
4.3.9. Dopravní spojení do Bedřichova.....	78
4.3.10. Turistický ruch	87
4.3.11. Životní prostředí.....	90
5. Závěrečné zhodnocení výsledků.....	94
Závěr	98
Použité zdroje.....	99
Seznam grafů.....	106
Seznam obrázků	106
Seznam tabulek	106
Přílohy.....	107

Úvod

Zájem o socialistickou minulost Československa u laické i odborné veřejnosti je nesporný. Česká historiografie se však donedávna zabývala až na výjimky tzv. velkými dějinami, událostmi, které ovlivňovaly fungování systému vedeného komunistickou stranou politického, ekonomického, hospodářského a sociálního významu. „Obyčejný“ člověk stál při bádání o státním socialismu v pozadí. „Žité dějiny“ se staly předmětem výzkumu až po pomyslném „vyčerpání“ dějinných událostí a došlo tak k rozšíření tematické škály výzkumu právě o každodennost v období let 1945/48 až 1989/90. Výzkum každodenního života je možný z pohledu mnoha vědeckých disciplín; sociální a kulturní antropologie, etnografie, etnologie, sociologie, historie atd. Tím, že v popředí zájmu stojí právě každodenní starosti, povinnosti ale i radosti obyvatelstva Československa ve vymezené době, vzrůstá význam kvalitativní metody bádání. Každodennost by se nedala postihnout bez osobních výpovědí lidí všech společenských a sociálních vrstev. K tématu se snaží přispět svým výzkumem zaměřeným právě na socialistickou každodennost ve vybrané obci i tato diplomová práce. Práce se však nezabývá pouze socialistickou každodenností, ale komparuje ji s obdobím předválečným a novodobým, tj. po roce 1989, v pohraniční obci, která byla silně zasažena ve svém vývoji nuceným vysídlením německého obyvatelstva.

Diplomová práce je zpracována metodou orální historie, která je představena v části zabývající se metodikou. Dosavadní stav studia zkoumané problematiky seznamuje s jednotlivými výzkumnými projekty zabývající se pohraničím, každodenností, socialistickou každodenností, reflexí socialismu v české společnosti a také historiografií věnující se tématu socialismu a každodennosti. Teoretická část práce pak vymezuje jednotlivé teoretické přístupy ke studiu paměti, jež významně souvisí s použitou metodou výzkumu, každodennosti a konceptu hranic a pohraničí. Vlastní část práce je pak dělena dle jednotlivých témat na základě provedeného výzkumu. V rámci komparace období socialismu s dobou před rokem 1945 a po roce 1989 je i zpracována a zasazena do dobového kontextu historie obce Bedřichov.

1 Cíl práce a metodika

Diplomová práce je zpracována kvalitativním typem výzkumu, který lze charakterizovat jako „proces hledání porozumění založený na různých metodologických zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách,“ dle metodologa Aarona Williama Creswella.¹ Kvalitativní výzkum, který je v práci použit ve své specifické podobě související s historiografií, orální historií, se všeobecně chápe jako společenskovední přístup a postup pracující s materiálem biografického charakteru.²

Dle postupu kvalitativního výzkumu byla určena výzkumná otázka:

„Jak probíhala a v čem se lišila socialistická každodennost vybrané obce v pohraničí v komparaci s předchozím a následujícím obdobím?“ Pro její zodpovězení sloužily další výzkumné podotázky.

- Jakými společenskými, ekonomickými a sociálními změnami prošel Bedřichov ve 20. století a jak tyto změny zasáhly každodenní život místního obyvatelstva?
- Jak doba socialismu ovlivnila vývoj obce?
- Čím se odlišovala každodennost vybrané obce ve sledovaném období v porovnání s obdobím před rokem 1948 a po roce 1989?
- Jak probíhala socialistická každodennost ve vybrané obci a jaká je percepce obyvatelstva na její jednotlivé fáze?

Na tyto výzkumné podotázky pak byla navázána jednotlivá témata orálně-historického interview, která dotazovaní buď v rámci svého spontánního vyprávění zmínili sami, nebo na ně byli tázáni v pozdější fázi rozhovoru, který měl charakter polostrukturovaného interview. Vždy se jednalo o jejich subjektivní názor a nebyly vyžadovány žádné faktické údaje. Polostrukturovaný rozhovor se zaměřoval na následující tematické celky:

- Životní příběh/údaje
- Vztah k obci

¹ HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. s. 48.

² KREISSLOVÁ, S. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. s. 59.

- Vzpomínky na dobu před r. 1989 – fungování obce, vztahy, chalupářství, starousedlíci
- Účast v místních aktivitách – zastupitelstvo, spolky atd.
- Životní prostředí Jizerských hor
- Kulturní a sportovní akce
- Klady a záporny života v obci

Výzkumné období, tj. doba socialismu, je chápáno od převzetí moci Komunistickou stranou Československa v roce 1948 do období přechodu k demokratickému státnímu zřízení roku 1989. Toto období je pak komparováno s dobou před rokem 1948, tj. od roku 1925 do roku 1947, z důvodu rozdílného charakteru obce nejen dle etnického složení, ale i sociálního a ekonomického. Jak se socialistické řízení státu projevilo na pohraniční obci zasažené nuceným vysídlením většiny německého obyvatelstva, je poté reflektováno s přesahem do současné doby, tj. po roce 1989.

Pro zpracování vlastní práce byla stěžejní primární data sbíraná metodologickým postupem orální historie, dále z primárních historických pramenů – obecní kronika, archiv obce Bedřichov a archivní materiály ze Státního okresního archivu v Jablonci nad Nisou. Za sekundární zdroje dat zejména pro vypracování charakteristicky sledované lokality nejen z údajů kvantitativní povahy sloužily webové stránky obce Bedřichov a Českého statistického úřadu.

1.1 Orální historie

V diplomové práci je použita kvalitativní metoda výzkumu - orální historie, která je specifická svým přístupem ke zpracování interview, prací s pamětníky a metodologicko-etickým principem.

Orální historie (dále jen OH) je ve střeoevropském vědeckém prostředí relativně novým oborem, metodou a technikou v jednom, zažívající své znovunalezení především až na počátku 21. století. Záměrně je využíváno všech jejích přízvisek, protože spory o exaktní pojmenování, zda se jedná o disciplínu či obor, se vedou zejména v českém prostředí. Mezi zakladatele OH patří například italský historik, novinář a muzikolog Alessandro Portelli, sociolog a orální historik Paul Thompson, jež napsal „bibli“ tohoto oboru – *The Voice of the Past: Oral History* v roce 2000, německý filosof a historik Alexander Von Plato atd. Zakladatel české větve orální historie je Miroslav Vaněk.

1.1.1 Vznik a vývoj orální historie

Orální historie vznikla ve Spojených státech amerických, kdy novinář Allan Nevins v roce 1938 přišel s myšlenkou na založení organizace, která by systematicky mapovala životy významných Američanů, tzv. decision makers, působících v kulturním, společenském či hospodářském prostředí. První orálněhistorické centrum bylo založeno Nevinsem v roce 1948 společně s jeho žákem, Louistem M. Starrem, při Kolumbijské univerzitě v New Yorku. V této době se také do popředí dostává význam technického pokroku, např. v použití nahrávacích zařízení, které se staly nepostradatelné při záznamu rozhovorů. V roce 1967 vznikla zastřešující celostátní orálněhistorická organizace, *Oral History Association*³, protože vzrůstal počet OH výzkumných center. Od roku 2007 existuje také *Česká asociace orální historie*⁴.

Druhý proud OH vzešel z empirické sociologie kolem tzv. chicagské školy. William Thomas byl v určitém slova smyslu radikálnější a nespokojil se pouze se studiem tzv. elitních vrstev společnosti, ale zajímal se o nižší společenskou vrstvu amerických velkoměst. Pod heslem „Opusťte knihovny, vzhůru do terénu!“ vyzýval k realizaci výzkumu v „ulicích“. Jeho dílo *Polish Peasant in Europe and America*⁵, které napsal společně s polským výzkumníkem Florianem Znanieckim, se stalo stěžejním pro tento obor. Thomas a Znaniecki položili základ myšlenky tzv. životních příběhů (ang. life stories), které se staly protikladem k tradičním, akademicky psaným dějinám. Třetím významným milníkem pro rozvoj této kvalitativní metody se stal soubor projektů financovaný vládou Spojených států amerických v době Velké hospodářské krize ve třicátých letech 20. století, kdy se pořídily tisíce záznamů vzpomínek různých profesí, etnik či regionů. Výsledky tohoto výzkumu jsou doposud uloženy v Kongresové knihovně ve Washingtonu.⁶

Ve Velké Británii byl z počátku zájem o tzv. labour history a sociální dějiny. Na počátku sedmdesátých let o OH projevila zájem BBC, která navázala na úspěšný projekt vysílání životních příběhů prostřednictvím rádia. V dalších státech jako v Itálii nebo Německu se museli nejen badatelé potýkat s minulostí fašistického a nacistického režimu a

³*Oral History Association* [online]. [cit. 2015-12-27]. Dostupné z: <http://www.oralhistory.org/>.

⁴Jejím prvním předsedou byl zvolen M. Vaněk, v současné době převzal vedoucí úlohu Pavel Mücke. *Česká asociace orální historie* [online]. [cit. 2015-12-28]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/czechoralhistoryassociation/>.

⁵ZNANIECKI, F., THOMAS, I. W. *The Polish Peasant in Europe and America: A Classic Work in Immigration History*. s. 152.

⁶VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. s. 30–34.

svoje výzkumy orientovali na tzv. bezdějinné vrstvy společnosti.⁷ Vzestup a rozšíření OH přišlo ve středoevropském prostoru v osmdesátých a devadesátých letech 20. století s pády diktátorských a totalitních režimů.

Miroslav Vaněk byl prvním v českém prostředí, kdo se o obor začal zajímat v souvislosti s hledáním vhodné metody pro zachování a následné zpracování událostí roku 1989. Mezi jeho první práce zpracované metodou OH patří kniha *Nedalo se tady dýchat: Ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989* z roku 1996 nebo *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*, kterou vydal v roce 1999 společně s Milanem Otáhalem.

1.1.2 Orálně-historická metoda

Orální historie je ustálená metoda kvalitativního výzkumu, která je založena na dialogu mezi narátorem⁸ a tazatelem. Stěžejní je nahrávka celého interview. Pamětníci jsou přímými svědky dějinných událostí, ale i běžných okamžiků života – každodennosti. Orální historie se snaží zaměřit svou pozornost právě na příběhy lidí z řad široké veřejnosti a dát tak hlas těm, kteří v klasickém pojetí dějin nemají možnost se vyjádřit. Jejich hlas, tj. vzpomínky, názory, pocity jsou pak analyzovány a interpretovány v souladu s dobovým kontextem. Tento přístup k historickým tématům dává možnost vidět věci v pozadí, tzv. malé dějiny. Elity z různých oborů a sfér lidské činnosti a na druhé straně jejich odpůrci mají vždy možnost do jisté míry promlouvat do dějin. Skupina stojící mezi nimi, většinová společnost, nikoliv. OH se snaží svou specifickou metodou zachovat příběh; příběh každého člověka je pro ni přínosným a především neopakovatelným svědectvím určité doby. Reflektuje tak individuální prožitky, dějiny „psané zdola“, rozměr každodennosti apod. OH je specifická i tím, že v rámci ní dochází ke vzniku nového historického pramene, který je výsledkem interakce mezi tazatelem a narátorem.

Samotný rozhovor je veden tazatelem, který je předem obeznámen s osobností a životem narátora. Rozhovor je veden formou navozených otázek. Projekt zpracováváný touto metodou by měl spojovat tři časové složky – přítomnost, kdy se rozhovor pořizuje, minulost, o níž se vypráví, a budoucnost, pro kterou by měl být přínosem. V OH interview by měly zaznít alespoň v hrubých rysech důležité mezníky narátorova života, na jejichž základě se sestaví jeho biogram. Životní příběh ukazuje celek a sami pamětníci tvoří

⁷ VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. s. 34–42.

⁸ Narátor je specifické označení pro pamětníka, který vypráví svůj životní příběh.

témata pro analýzu. V další fázi rozhovoru by mělo dojít k rozvíjení témat nabídnutých jak narátorem, tak tazatel⁹. Diskutabilní je poslední fáze, ve které by mělo (ale není to bezpodmínečně nutné) dojít k objasnění nesouladu mezi vyprávěním a informacemi z literatury či jiných primárních a sekundárních zdrojů většinou psané povahy, tzv. fáze sporu. Samotný rozhovor je velice ovlivněn vztahem tazatele a narátora. Roli zde hrají např. věk a gender, chování a vystupování tazatele, zájem o narátora apod.

Dalším specifikem OH je zpracování celého interview. Důležitá je kvalita a autentičnost nahrávky, která je pak podrobena doslovnému přepisu. Tazatel musí zpracovat tzv. protokol, záznam o rozhovoru, kde lze nalézt podrobný popis obsahu a průběhu rozhovoru se všemi jeho odchylkami; mimoslovními projevy narátora, témata pro další setkání, rozebírané okruhy, neobvyklé události apod. Protokol slouží dalším výzkumníkům, kteří by chtěli využít rozhovor, aby měli jisté povědomí o okolnostech natáčení rozhovoru. Doporučované je také nahrát si prvotní dojmy, nápady, postřehy z rozhovoru, které mohou být přínosné právě při zpracování protokolu. OH klade důraz i na etickou a právní rovinu svého výzkumu v souladu s *Etickým kodexem České asociace orální historie*¹⁰, proto je zapotřebí souhlas narátora s použitím nahrávky k účelu výzkumnému projektu.

1.1.3 Analýza a interpretace narativních pramenů

Proces analýzy je vysvětlení obsahu sdělení, výklad faktorů a podmínek, jež mohly mít vliv na narátorovo líčení. Analyzovat se může jak prostředí, ve kterém se pamětník pohybuje (např. domov, práce, artefakty atd.), tak narátorovy neverbální projevy, dále se využívá analýza jazyková, obsahová a analýza smyslu. Důležitou součástí analýzy jsou tzv. místa ticha, tj. co nebylo sděleno a zároveň co tím chce pamětník říci. Jazyková analýza zkoumá např. žargon, argot, rozdělení prostředí na „já – my – oni“, použití výplňových slov, zdvořilých apod. se záměrem poukázat na význam určité osoby nebo věci v životě narátora. Obsahová analýza umožňuje badateli zaměřit se na stěžejné téma výzkumu. Faktografická analýza člení rozhovor na konkrétní faktory, tj. životní etapy, jejich strukturu a délku v rozhovoru, dále na dějinné mezníky, k tomu se opírá např. o statistická data. Analýza smyslu by se měla vystavět nejen na rozhovoru samotném, ale i

⁹ Tazatel si předem připraví otázky/témata k interview dle svého badatelského záměru.

¹⁰ Etický kodex COHA. *Česká asociace orální historie* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbmVjaG9yYWxoXN0b3J5YXNzb2NpYXRpb258Z3g6NDg1MzQ0YTViMDNlZDY5YQ>.

na dalších primárních a sekundárních údajích a badatel by měl tyto zdroje komparovat, aby došel k platným a spolehlivým závěrům.

Síla OH spočívá právě v interpretaci každého příběhu, protože na dějiny může každý jedinec nahlížet ze svého úhlu pohledu a neexistuje tak jediný správný popis situace. Tím nabourává klasické pojetí dějin, tzv. velkých dějin. Nutnost interpretovat „příběhy obyčejných lidí“ z hlediska tzv. velké historie vzniká z potřeby porozumět významu dějinným událostem z pozice jednotlivých aktérů. Interpretace přináší nové poznání historického tématu a zároveň se jedná o přidanou hodnotu výzkumníkem. OH tak podle „otců zakladatelů“ vypovídá více o důležitosti pro jednotlivé osoby, než o samotné události a právě významy jsou rozklíčovány pomocí OH interpretace.

1.1.4 Problematizace orální historie

V odborných kruzích se často diskutuje o objektivitě orální historie, především, zda je možné věřit ústním pramenům. Portelli ve své eseji *What Makes Oral History Different*¹¹ pokládá paměť za aktivní proces tvorby významů. Skrze proces paměti se OH zabývá tím, co lidé dělali i co chtěli dělat, v co věřili, že chtěli dělat a jak svůj život hodnotí s odstupem času. Namítá, že ani písemné prameny nemusejí být stoprocentně objektivní a vždy mohou být zpochybnitelné. S tím souhlasí např. americká historička Alice M. Hoffman, která shledává výhody OH interview oproti psaným zdrojům v jasně deklarovaném autorství, v otevřenosti a „svěžesti“, jež jsou typické pro konverzaci. Kritici OH zpochybňují validitu a reliabilitu vedeného výzkumu především kvůli omylnosti lidské paměti. Hoffman chápe spolehlivost jako shodu, se kterou člověk vypráví ten samý příběh o těch samých událostech při různých příležitostech. Platnost uchopuje jako míru shody mezi záznamem o události a události samotné zaznamenané v jiném primárním zdroji.

1.2 Studium dokumentu

Dále byla využita kvalitativní metoda studia dokumentu. Za primární historický pramen sloužící k poznání historického vývoje sledované obce slouží obecní kronika, která se začala psát v roce 1925. Původní německy psanou kroniku zahrnující léta 1925 až 1945/46, přeložil a uveřejnil na webových stránkách obce Lubor Lacina na zadání vedení obce. Posledním dopsaným rokem německých kronikářů byl r. 1939, dále se tradice

¹¹ PORTELLI, A. *What Makes Oral History Different*. In: PERKS, R., THOMSON, A. *The Oral History Reader*. s. 63–74.

zapisování střípků ze života obce nezachovala. V roce 1963 obec nechala doslovně přeložit německy psaný historický dokument „*Pro paměť a také výstrahu budoucím*“ a v roce 1973 byly doplněny informace z chybějících let formou souhrnu. Lacina dopsal z dochovaných historických zápisů chybějící devadesátá léta a počátek nového tisíciletí.

V historickém materiálu jsou patrné významné změny především v oblasti zápisu a charakteru jednotlivých událostí. Do roku 1934 kronika absentuje tzv. velké dějiny, od tohoto roku se zmiňuje i o událostech světového významu, např. zavraždění jugoslávského krále Alexandra ve francouzské Marseille. Lze se pouze domnívat, že změnou kronikáře nebo vlivem politických událostí došlo k jinému způsobu zápisu historických událostí i každodennosti obce.

1.3 Průběh výzkumu

V první řadě došlo k oslovení vedení obce Bedřichov zastoupené starostou Petrem Holubem. Dále byli oslovováni potenciální nárátoři ze všech vytyčených skupin obyvatel. Pro navázání dalších kontaktů byla využita pomoc tzv. gate keepera, tj. průvodce prostředním, který je znalý místních poměrů a i v časech minulého režimu byl v obci aktivní. Mohl tak doporučit konkrétní osoby k interview. Těmito osobami byl pan Coufal, který těžil své znalosti o obci zejména z vyprávění svých rodičů a také ze svého působení v Bedřichově jako potomek poválečných „chalupářů“, a pan Bauer, který je členem zastupitelstva a spoluzakladatelem spolku *Bedřichováci*, jež organizuje kulturní a sportovní akce v novodobé historii obce.

Do prostředí autorka práce vstupovala v roli badatelky znalé obce z pohledu dítěte trávícího volný čas na chalupě na území sledované lokality. Znalost prostředí byla využita k distribuování oslovovacího dopisu po obydlích různého typu (nové domy, chaty, chalupy atd.). Oslovovací dopis je běžně využívanou technikou pro navázání spolupráce na výzkumném projektu s místními. Je zapotřebí dodat, že úspěšnost tohoto způsobu oslovení byla velice nízká; ze 40 dopisů byly pouze dvě kladné odpovědi, ostatní oslovení doposud nereagovali. Na druhé straně se ověřila metoda osobního kontaktování potenciálních nárátorů v doprovodu tzv. gate keepera, kdy byly reakce potenciálních nárátorů kladné. Pouze v jednom případě se domluvené interview nekonalo pro zhoršení zdravotního stavu potenciální nárátorů. Rodina byla kontaktována již na podzim 2015, kdy však neměla zprvu o spolupráci na projektu zájem, ale po následné osobní návštěvě spolu s „průvodcem prostředím“ souhlasila s pořízením rozhovoru. Dále musela tazatelka připravit okruh témat,

kterých se bude interview týkat, i přesto však k interakci nedošlo z výše uvedeného důvodu.

Rozhovory byly pořizovány badatelkou od září 2015 do února 2016, zejména kvůli časové náročnosti celého procesu interview, tj. navázání kontaktu, domluvení schůzky a samotná návštěva za účelem interview.

Jednotlivé rozhovory probíhaly až na jednu výjimku v místě bydliště narátorů. Odmítnutí interview, pokud byl navázán s dotyčným kontakt, bylo ojedinělým jevem. Při samotném oslovování docházelo často k údivu ze strany osloveného slovy „já nic nevím“ a „proč právě já“. Badatelka se snažila těmto reakcím předcházet vysvětlením, že každý pohled či názor je pro ni přínosným a také ujištěním, že nepožaduje žádné faktické znalosti. Tato ujištění se zdají být v navázání kontaktu a především vzájemné důvěry velice přínosnými. Obavy narátorů byly také zmírněny vysvětlením cíle a účelu práce, seznámením se studovaným oborem, představením osoby badatelky atd. Dále byli dotazovaní ujištěni o nezneužití informací a možnosti následného nepoužití části výpovědi, pokud by jakoukoli informaci považovali za příliš osobní či z jiného důvodu nevhodnou k uveřejnění v diplomové práci. Této eventuality však žádný z narátorů nevyužil.

Byla rovněž zaručena anonymita narátorů v souladu s etikou výzkumu dle Etického kodexu České asociace pro sociální antropologii¹² a zákonem č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů¹³. Všechna jména jsou proto nahrazena pseudonymy. Pokud se v použitém úryvku z rozhovoru objevují jména, jsou fiktivní. Veškerá pořizovaná interview se nacházejí v osobním archivu autorky práce. Počáteční nervozita narátorů z nahrávacího zařízení se postupně vytrácela s ponořením do tématu. Badatelka se snažila svým vystupováním navodit příjemnou atmosféru a většinou i sami narátoři měli kladný přístup k celému rozhovoru. Pouze v několika případech byl narátor „odtažitý“ či velice obezřetně volil slova a vybíral údaje, které sdělí v rámci poskytovaného interview.

¹² Etický kodex a etické směrnice. *Hospodářská a kulturní studia (HKS)*. [online]. [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=eticky_kodex.

¹³ Zákon o ochraně osobních údajů (Zákon č. 100/2000 Sb.) *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=101~2F2000&rpp=15#seznam>.

1.4 Struktura narátorů

Ve výzkumném vzorku jsou zastoupeny různé skupiny obyvatel obce Bedřichov. Narátoři nebyli vybíráni dle věkového ani genderového klíče, rovněž na dosažené vzdělání nebyl brán zřetel. Cílem bylo postihnout co nejširší spektrum obyvatel vybrané obce, které by mělo vypovídající hodnotu vzhledem k cíli diplomové práce, tj. postihnout historický vývoj Bedřichova a demonstrovat na jeho příkladu socialistickou každodennost v tehdejších Československu.

- „Starousedlík“ – osoba, která se v obci narodila, žila zde většinu svého života a jejíž předci mají v obci svůj původ.
- „Chalupář z poválečné doby“ – osoba, která získala nemovitost na území Bedřichova mezi lety 1946–1970 a využívá/využívala ji po většinu času pouze k rekreačním účelům.
- „Novousedlík“ – osoba, která nežila socialistickou každodennost ve vybrané obci a je zde trvale usazená až v současné době, tj. v rámci vymezení jednotlivých období komparace od roku 1989.
- „Novochalupář“ – osoba, která získala nemovitost na území Bedřichova po roce 1970 a využívá/využívala ji po většinu času pouze k rekreačním účelům.

V tabulce č. 1 je uveden seznam narátorů se základními biografickými údaji. Narátoři jsou řazeni dle předchozího vymezení, tj. dle svého přiřčeného statusu a následně podle jména. Jak již bylo uvedeno, jména jsou anonymizována v souvislosti s ochranou osobních údajů a se zachováním etických pravidel kvalitativního výzkumu.

Tabulka č. 1: Seznam narátorů s biografickými údaji

Jméno	Rok narození	Povolání	Délka rozhovoru	Pořízení rozhovoru	Status
Daněk	1957	Podnikatel	1:14:10	20.1.2016, Bedřichov	Starousedlík
Dlouhá	1965	Provozní	1:15:38	13.12.2015, Bedřichov	Starousedlík
Dobešová	1950	Důchodkyně	1:24:12	21.10.2015, Bedřichov	Starousedlík
Blažek	1947	Důchodce	0:54:47	17.12.2015, Bedřichov	Chalupář z pov. doby
Coufal	1962	Podnikatel	1:30:10	20.12.2015, Liberec	Chalupář z pov. doby
Plodek	1947	Důchodce	1:46:38	3.2.2016, Bedřichov	Chalupář z pov. doby
Poláková	1947	Důchodkyně	1:20:45	3.2.2016, Bedřichov	Chalupář z pov. doby
Váchová	1932	Důchodkyně	1:00:15	28.12.2015, Jablonec n. Nisou	Chalupář z pov. doby
Vondrák	1958	Záchranář	0:31:45	21.9.2015, Bedřichov	Chalupář z pov. doby
Bauer	1948	Důchodce	2:08:46	22.10.2015, Liberec	Novousedlík
Hanák	1978	Podnikatel	1:05:32	19.10.2015, Praha	Novousedlík
Hynková	1972	Projektantka	0:22:56	16.11.2015, Bedřichov	Novousedlík
Šmejkal	1968	Podnikatel	0:46:43	27.11.2015, Bedřichov	Novousedlík
Tichá	1987	Projektantka	0:38:42	14.1.2016, Liberec	Novousedlík
Černý	1973	Podnikatel	1:05:08	10.2.2016, Liberec	Novochalupář
Fojtová	1969	Pokladní	1:12:03	1.2.2016, Jablonec n. Nisou	Novochalupář

Zdroj: Vlastní zpracování na základě provedených interview.

2 Dosavadní stav studia zkoumané problematiky

V přehledu dosud publikované literatury, vztahující se k předmětu zájmu této práce, jsou uvedena díla, která v mnohých případech významnou měrou ovlivnila směr především historického bádání o druhé polovině 20. století v Československu. Jednotlivé oddíly se věnují následujícím dílčím tématům; zpracování výzkumu v pohraničních obcích z antropologické a historické perspektivy, každodennosti jako předmětu badatelského zájmu, socialistické každodenní reality, dále reflexi socialistické společnosti na období let 1948 až 1989 a v neposlední řadě české historiografii věnující se tomuto období.

2.1 Pohraničí - žádaná výzkumná lokalita

V posledních letech stoupá zájem vědecké obce o konkrétní výzkumné projekty, které se zabývají určitou lokalitou a jejím poválečným vývojem. Za takovou lze považovat publikaci z roku 2012 *Tak blízci, a přece tak vzdálení: Lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945–1989* od Jiřího Dvořáka a kolektivu. Pro tuto diplomovou práci byly inspirativní především práce Davida Kovaříka *Příběh jednoho pohraničního okresu*¹⁴, kde se zabývá poválečným vývojem okresu jindřichohradeckého v letech 1945–1960 z hlediska politického, hospodářského a společenského. Příspěvek Niklase Perziho *Vybrané obce jižních Čech a Waldviertelu v letech 1945–1989: Dvě cesty směrem k moderně?*¹⁵ informuje o česko-rakouském projektu „*Stories*“, jenž popisuje na příkladu vybraných obcí a okresů na obou stranách hranice různé cesty k moderně. Pro výzkum byla využita jak metoda studia archivních dokumentů, tak narativního interview. Perzi srovnává poválečný stav v Rakousku a Československu především z politického hlediska. Činnost a existence poválečných politických stran do jisté míry předurčila následný vývoj obou zemí. Vyjadřuje se i k hospodářské situaci, která měla až do roku 1948 určité shodné prvky; nevíra v systém tržního hospodářství v důsledku předválečné hospodářské krize, opatření vedoucí ke znárodnění průmyslu a jiných strategických sektorů atd. Po přijetí Marshallova plánu Rakouskem se však cesty obou zemí nejen v otázce ekonomické,

¹⁴ KOVAŘÍK, D. Příběh jednoho pohraničního okresu: poválečná léta a budovatelské období komunistického systému v jindřichohradeckém okrese 1945–1960. s. 13–42. In: DVOŘÁK, J. a kol. *Tak blízci, a přece tak vzdálení: lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945–1989*.

¹⁵ PERZI, N. Vybrané obce jižních Čech a Waldviertelu v letech 1945–1989: Dvě cesty směrem k moderně? s. 253–268. In: DVOŘÁK, J. a kol. *Tak blízci, a přece tak vzdálení: lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945–1989*.

hospodářské, ale především v politické, rozešly. Autor se dále věnuje obcím z hlediska jejich každodenního chodu, tj. životní styl, doprava a infrastruktura, obecní politika, spolková činnost, vývoj populace atd. V závěru se vyjadřuje ke třem společenským konceptům (katolický, sociálně-demokratický a komunistický), které se zhroutily kvůli vyprázdnění vlastní ideologie.

Obdobným tématem, vývojem určité lokality v pohraničním Československu v porovnání se zahraničními sousedy, se zabývá dvojice autorů Muriel Blaive a Berthold Molden v díle z roku 2009, *Hranice probíhají vodním tokem: odrazy historie ve vnímání obyvatel Gmündu a Českých Velenic*. Autoři na základě orálně-historických rozhovorů a archivního šetření analyzovali vztahy, předsudky, historické vzpomínky a budoucí očekávání vývoje česko-rakouských vztahů na příkladu obcí České Velenice a Gmünd. Tyto obce byly záměrně vybrány, protože jejich osud je spojen s výstavbou železnice za Rakouska-Uherska a především České Velenice by neexistovaly bez Gmündu, svého „mateřského“ města. Hranici mezi příhraničními městy lze chápat jako vymezení jakési zóny interakce mezi různými skupinami. I geografický význam hranice může přispět k porozumění formování identity v těchto lokalitách. Česko-německé pohraničí z pohledu rodinné kolektivní paměti zpracovala např. Barbora Spálová ve své práci *Rodinné paměti v pohraničí: Familiarismus v pohledu do minulosti*¹⁶ na základě provedených rozhovorů s několika generacemi žijícími v této oblasti.

Petr Sedlák spojuje ve svém článku pro *Dějiny a současnost* téma pohraničí a každodennosti. *Každodennost v českém pohraničí po skončení války aneb Osídlencův den jako každý jiný*¹⁷ představuje osídlování příhraniční části republiky po nuceném vysídlení německého obyvatelstva českými „kolonizátory“. Sedlák zde rozlišuje tři roviny vnější každodennosti pohraničí; geografickou, kdy se potenciální nový obyvatel musel individuálně vyrovnat s nedávnou minulostí regionu, zvyknout si na rozmanitou, z velké části hornatou krajinu a také na vysokou fluktuaci obyvatel. Existenční rovina spočívá v osvojení si jazyka ekonomické transformace založené na plánovaném hospodářství (mimo jiné založenou také na zkonfiskovaném majetku vysídlených Němců). Existenční každodennost v pohraničí do jisté míry závisela na správných kontaktech, především co se

¹⁶ SPALOVÁ, B. (2012/2013): Rodinné paměti v pohraničí: Familiarismus v pohledu do minulosti. *Biograf* [online], 58, 2013 [cit. 2016-01-03]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v5801>.

¹⁷ SEDLÁK, P. Každodennost v českém pohraničí po skončení války aneb Osídlencův den jako každý jiný. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. s. 14–16.

týče materiálního zajištění, tj. znát „šmelináře“ či jinou osobu podnikající na černém trhu. Společenská rovina souvisí s kulturním děním, o kterém z velké části informoval regionální tisk a rozhlas. Základem této roviny byla rodina, která poskytovala existenční zázemí. Jiné primární a sekundární vazby byly z mnoha důvodů zpřetrhány. Domovský vztah k novému místu se však budoval velice těžko – jednak ze zmíněných existenčních důvodů, ale také kvůli absenci pospolitosti místních usedlíků.

Ondřej Matějka v článku *Genetický kód pohraničí: Sudety aneb Jak se hledá nový příběh*¹⁸ zdůrazňuje význam studia a potřeby zabývat se historií v obcích v českém pohraničí. Znalost svého „genetického kódu“ či příběhu místa může pomoci jedinci při uvědomění si své lokální identity a také napomoci k nastartování místních aktivit. Vše dokládá na příkladu obce Děkov, kde z popudu místních novousedlíků vzniklo muzeum obce, byly opraveny malé sakrální památky apod. Dle Matějky je důležitá touha po tradicích, nejen však těch zapomenutých a opětovně nalezených po předešlých obyvatelích regionu, ale i těch zcela nově vytvořených, které se stanou základem společenského života v obci v její novodobé historii. Různé části pohraničí se s minulostí a s odkazy jeho obyvatel vyrovnávají a pracují odlišně; historický popis vesnice či zpracování kroniky, obnova sakrálních památek a významných budov nebo výstavba nových památek, např. rozhledny, pomníky, naučné stezky.

Etnologický časopis *Český lid* Etnologického ústavu AV ČR připravil v roce 2013 monotematické číslo zabývající se každodenností v období socialismu s názvem *Městská každodennost v období socialismu ve střední a východní Evropě*. V pěti studiích představují jednotliví autoři rozdílné přístupy k problematice města, každodennosti a socialismu jak v českém, tak v srbském nebo slovenském prostředí, při níž pro sběr dat kvalitativní povahy nejčastěji využili metodu orální historie kombinovanou s archivním výzkumem.

2.2 Každodennost – vyprázdněný pojem nebo propracovaná teoretická koncepce

Pro základní orientaci v neznámých pojmech slouží tematicky zaměřené výkladové slovníky, které by měly badateli přinést elementární znalost problému. Ovšem jestliže by československý zájemce o studium každodennosti zalistoval v *Malém sociologickém*

¹⁸ MATĚJKA, O. Genetický kód pohraničí: Sudety aneb Jak se hledá nový příběh. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. s. 14–16.

slovníku z roku 1970, heslo každodennost by zde hledal marně. Na tomto příkladu je zřejmé, že československá socialistická sociologie tento termín nepokládala za stěžejní a ve svých výzkumech s tímto konceptem nepracovala. Ve *Velkém sociologickém slovníku* z roku 1996 se již heslu věnuje náležitá pozornost a to zejména v kontextu fenomenologické sociologie.

Každodennost jako teoretický koncept souvisí a v jistém smyslu vychází z fenomenologické sociologie Alfreda Schütze. Marek Nohejl ve svém pojednání o konceptu „*Lebenswelt*“ a každodennosti v knize z roku 2001 *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: Pojednání o východiscích fenomenologické sociologie* představuje filosofii Edmunda Husserla, na kterou následně navazuje teorií sociálního jednání a genezí Schützova pojetí „*Lebenswelt*“. Přínosem díla je kritické zamyšlení a recepce Schützovy sociologie v kontextu Husserlovy fenomenologie.

Petr Sedlák ve své práci *Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání* upozorňuje na nedostatečné vymezení pojmu „každodennost“ v odborných pracích nejen české, ale i zahraniční provenience. Uvádí příklad studie americké historičky Sheily Fitzpatrickové *Každodenní stalinismus*, kde sice informuje o mnoha teoriích týkající se každodennosti, ale konkrétní příklady nepředstavuje. Autor se domnívá, že významová nejasnost pojmu může pramenit i z toho, že společenské vědy přisoudily každodennosti určitou fixovanou podobu a přístup k němu je tak zautomatizován. Intuitivně, bez teoretického zakotvení, přistupují vědci z různých oborů k tomuto neurčitému konceptu.

Alf Lüdtke, profesor historické antropologie, je společně s Hansem Medickem zakladatelem německých dějin každodennosti a jeho dílo *History of Everyday Life* z roku 1995 se stalo klasickým příkladem výzkumu sociální reality z antropologické perspektivy s důrazem na subjektivní význam postojů a jednání člověka. Dějiny každodennosti Lüdtke hájil před kritiky, kteří je považovali za trivializaci minulosti. Snažil se obhájit myšlenku, že tyto dějiny mají hodnotný a poznávací význam v konceptualizaci dějin a chtějí postihnout postavení a roli člověka v minulosti v souvislosti s dějinnými událostmi a poměry dané doby.

2.3 Socialistická každodennost

K výzkumu československé každodennosti v období socialismu významným způsobem přispěl orální historik Miroslav Vaněk. Jeho interdisciplinární badatelský tým analyzoval a interpretoval v knize z roku 2009 *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv.*

mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence více než 100 životních příběhů a zabýval se otázkami všedního dne a každodennosti, regionálními dějinami, tématy spojenými se soudobými dějinami a dějinami reprezentací, studiem jednotlivých profesních skupin nebo sociálních struktur. Kniha se skládá jak z jednotlivých interpretačních studií, tak z pořízených rozhovorů. Další kniha od kolektivu autorů kolem Vaňka z roku 2014 *Příběhy (ne)obyčejných profesí: Česká společnost v období tzv. normalizace a transformace* se zabývá jednotlivými profesními skupinami a jejich osudy v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století. Interpretační studie se zabývají mimo jiné příslušníky hasičského sboru, armádou, policejními sbory nebo situací v populární hudbě či v pohostinství. Ke každé studii byly natočeny rozhovory s příslušníky dané profese a následně analyzovány a interpretovány v souladu s metodologií orální historie a zasazeny do historického kontextu. Publikace se tak může stát i příhodným návodem pro práci s životopisnými rozhovory. Sami autoři ji pak považují za své doposud nejlepší dílo z hlediska zpracování orálně-historických interview.

V rámci Centra orální historie Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR vznikly nejen publikace věnující se životopisným vyprávěním zástupců dělnických profesí a tzv. pracující inteligenci, která zpracovávají téma reálného socialismu z pohledu „obyčejných lidí“, ale také pohled jiné části společnosti na období socialismu v Československu, např. komunistických funkcionářů nebo příslušníků disentu, např. mimo jiné v knize Miroslava Vaňka a Pavla Urbáška z roku 2005 *Vítězové? Poražení? Životopisná interview* nebo *Mocní? a Bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Interpretační studie životopisných interview* z roku 2006 od Vaňka.

Nejnověji se k problematice socialistické každodennosti věnuje kniha z roku 2015 *Každodenní život v Československu 1945/48–1989* pod vedením editora Jaroslava Pažouta, která vznikla ve spolupráci Ústavu pro studium totalitních režimů a Technické univerzity v Liberci. Eseje se vyjadřují k obecné perspektivě každodenního života v daném období. Dále také formou případových studií zpracovávají témata vztahující se k tzv. státnímu socialismu v československém prostředí, např. vliv médií na formování každodenního života obyvatel Československa, svátky jako nástroj politického marketingu, odborová rekreace v padesátých a šedesátých letech nebo kulturní aktivity oficiálního i neoficiálního charakteru v období tzv. normalizace.

2.4 Reflexe socialismu v české společnosti

K problematice post-komunistické paměti na období od roku 1948 do roku 1989 se vyjadřuje např. francouzská historička François Mayer ve své knize z roku 2009 *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*, kde zpracovává téma veřejně prezentované paměti komunismu. Mayer upozorňuje na „morální vzory“, které spoluvytvářely českou národní identitu a kdy na rozdíl od jiných národů se vyzdvihují především duševní kvality jednotlivých „hrdinů“, např. Jana Husa nebo Jana Palacha. Dále analyzuje jednotlivé prvky socialistické společnosti a zasazuje je do historického kontextu.

V popředí zájmu různých vědeckých disciplín stojí také otázka reflexe české společnosti na vlastní socialistickou minulost, problematika vyrovnávání se se socialistickou, resp. komunistickou minulostí, transformací nebo fenoménem „ostalgie“ na dobu nedávno minulou. Vznikají publikace a projekty, které představují dobu reálného socialismu z perspektivy pozitivních vzpomínek na věci denní potřeby apod. Téma konzumního způsobu života československé společnosti v daném období zpracoval např. Michal Petrov v publikacích navazující na cyklus České televize *Retro – Retro ČS: Co bylo (a nebylo) za reálného socialismu* z roku 2013 a *Retro ČS: Jak jsme si to (u)žili za reálného socialismu* z roku 2015, kde představuje populárně-naučným způsobem oblíbené produkty, např. mlékárenské výrobky, trvanlivé pečivo, oděvy. Umožňuje čtenářům „vzpomínat“ na značky, obaly, produkty, které znají např. ze svého dětství v doprovodu mnoha obrazových dokladů. Kniha si neklade za cíl období socialismu hodnotit, ale specifickým způsobem představit každodennost této doby spojené s mementem konzumu. Z tohoto pohledu lze zařadit do literárního přehledu i *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967* od Martina France a Jiřího Knapíka z roku 2011, kde na základě dobových pramenů autoři připomínají životní styl československé společnosti v padesátých a šedesátých letech 20. století. Autoři představují dané období z pohledu tzv. velkých dějin, ale zároveň se vyjadřují k institucionálnímu zázemí kulturního a společenského života a vymezují „socialistický životní styl“. Dále je kniha členěna dle jednotlivých hesel, která spadají do různých témat, ať se jedná o různé organizace, jevy spojené s institucemi, dobové zkratky, kulturní a osvětové události, životní styl nebo ideologické a dobové pojmy a hesla atd. I druhá kniha od stejného kolektivu autorů *Volný čas v českých zemích 1957–1967* z roku 2013 sleduje žitou každodennost v raném socialismu v souvislosti s nárůstem volného času a dopady tohoto jevu na fungování

československé společnosti. Transformace mentality společnosti souvisí i s předkládaným konzumním způsobem života dle představ vládnoucí strany a kontrolou soukromého života občanů republiky. Velká pozornost je pak věnována „patologii volného času“ dospělých a mládeže.

Sociální antropolog Ladislav Holý v knize z roku 2010 *Malý český člověk a skvělý český národ. Národní identita a postkomunistická transformace společnosti* představuje socialistickou minulost v kontextu re/konstrukce české postkomunistické národní identity. Holý je také představitelem etnologického pojetí socialismu, v rámci něhož je zkoumán jako kulturní koncept. Kultura je pak chápána jako systém sdílených významů, představ a idejí intersubjektivního charakteru utvářející se formou sdílených symbolických reprezentací, jejichž prostřednictvím dochází ke vzájemné interakci mezi sociálními aktéry. Kultura je tak shodná s konstruktivistickým pojetím každodennosti. Etnolog Petr Lozoviuk ve své studii *Možnosti a limity etnologického studia reálného socialismu* představuje z hlediska etnografického výzkumu s kulturně-antropologickými a sociálně-antropologickými přístupy tzv. kulturu všedního dne v době tzv. reálného socialismu. Lozoviuk chápe tento „společenský systém“ za prostředek zásahu a řízení celé společnosti, který měl za následek nejen kulturní změny. Etnologický výzkum by měl podle autora reflektovat intersubjektivní chápání kulturních fenoménů, tj. „socialistického způsobu života“ se sociálními praktikami, myšlenkovými schémata, fetišidy atd. Uvádí, že na „každodenní rutinní jednání přestalo být nahlíženo jako triviální. Naopak, prosadil se názor, že poskytuje relevantní informace o kultuře dané společnosti“.¹⁹

2.5 Historiografie socialismu v podmínkách Československa

Dosavadní historiografický výzkum zaměřený na dobu socialismu v Československu se zabývá zejména tzv. velkými dějinami, událostmi, které ovlivnily směřování republiky v různých oblastech, např. v ekonomické, hospodářské, sociální nebo politické rovině. Především politická situace a vůbec fungování komunistického režimu si vysloužila největší pozornost historiků.

Francouzská historička dlouhodobě se zabývající československými dějinami v období socialismu, Muriel Blaive, ve své neznámější knize *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956* předkládá obraz zemí východního bloku – Československa,

¹⁹ LOZOVIUK, P. *Evropská etnologie ve střeoevropské perspektivě*. s. 29.

Polska a Maďarska, po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu a procesu destalinizace. Následuje exkurz do historiografie padesátých let, kde představuje československé historiky, např. Karla Kaplana. V poslední části si Blaive odpovídá na otázku, proč se Čechoslováci neúčastnili událostí roku 1956. Tuto událost se také snaží dát do historického kontextu traumatické minulosti země, např. Mnichov 1938, nucené vysídlení Němců z českého pohraničí. Autorka v rozsáhlém díle založeném na archivním výzkumu pátrá, do jaké míry byla komunistická strana československými občany podporována.

Dalším zahraničním autorem, který se mimo jiné zabývá společností v rámci socialistického zřízení nejen v Československu, ale hlavně v Polsku a okrajově také v Maďarsku a dalších komunistických zemích, je Padraic Kenney ve svém díle z roku 2005 *Karneval revoluce: střední Evropa 1989*. I když název napovídá, že stěžejní část práce je věnována revolučnímu roku 1989, autor se zabývá vznikem hnutí a jiných společenských aktivit v rámci zmíněných zemí. Tato práce je přínosná pro pochopení socialistické minulosti v Československu především z toho důvodu, že čtenáři umožňuje srovnání mezi polským a československým prostředím, tvorbou, fungováním, vznikem aktivit lidí, kteří nechtěli bojovat proti režimu, stát v opozici, ale jejichž kroky upozorňovaly na chyby a neschopnost systému postarat se o některé patologické jevy vyskytující se v socialistické společnosti, např. alkoholismus, bezdomovectví. Dále se zabývá otázkou přeshraniční spolupráce mezi jednotlivými hnutími s podobnými cíli, byť v odlišném prostředí, např. polského Svobody a míru a českého Nezávislého mírové sdružení. Knize lze vytknout až příliš velký výčet akcí a hnutí bez jejich hlubší analýzy a také některé faktické chyby, např. chybné označení počátku existence některých polských hnutí.

Ke klasikům české historiografie patří díla Karla Kaplana, historika publikující již v době socialismu, jenž v sedmdesátých letech legálně opustil Československo a začal spolupracovat např. se Svobodnou Evropou nebo Hlasem Ameriky. K jeho nejnovějším pracím patří *Proměny české společnosti 1948–1960* z roku 2012, kde se v první části knihy zabývá především dělnictvem a jeho postavením v socialistické společnosti, ekonomickými změnami a novou sociální strukturou. Ve druhé části věnující se venkovu se zabývá ekonomickými a politickými změnami, které vedly k proměně venkova, stavu pohraničí v daném období, kolektivizací i sociální situací zemědělců v jednotlivých etapách kolektivizace i ve vztahu např. k fungování rodin této skupiny.

V polistopadové době vznikla jak díla souhrnná, věnující se československé historii od roku 1948 do roku 1989, tak práce zaměřující se na určité období socialistického zřízení. Do této pomyslné kategorie lze zahrnout např. *Križe komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století* z roku 2008 od Jiřího Pernese. Autor analyzuje krizi komunistického systému již v první dekádě jeho existence, která měla především ekonomické a hospodářské příčiny. Pro československou státem řízenou ekonomiku bylo devastující rozhodnutí o jednostranné orientaci průmyslu v zemi na zbrojní výrobu a s tím související těžký průmysl. Tato politika souvisela s diktátem Moskvy, kdy se východní blok připravoval na možnost nového světového konfliktu. Enormní snaha vedení státu splnit dosti utopické požadavky vyústila k uplatňování tvrdých sankcí vůči pracujícím, změnila pracovní trh v duchu hesla „77 000 do výroby!“ a následně začala přerůstat v krizi sociální. V důsledku násilné kolektivizace zemědělství, v první řadě kvůli likvidaci tzv. vesnických boháčů, kulaků, nastaly problémy i v oblasti zásobování trhu základními potravinami.

Jedním z prvních autorů zabývajících se především obdobím tzv. normalizace a následně revolučním rokem 1989 je historik soudobých dějin Milan Otáhal. Ve své knize z roku 1994 *Opozice, moc, společnost 1969–1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"* se věnuje konečné fázi totalitního režimu, která následovala po Pražském jaru 1968. Otáhal upozorňuje na charakteristický rys tohoto období, neschopnost systému reagovat na konkrétní situace a potřeby. Byrokraticko-příkazní diktatura byla navíc silně závislá na sovětském vedení a to rozhodně nebudilo autoritu ani důvěru veřejnosti v jednotlivé reprezentanty moci. Také se vyjadřuje ke konci působení socialistické ideologie na veřejnost a tím k uzavření určité „smlouvy“ mezi stranou a lidem; zajištění občanům relativně dobré životní úrovně výměnou za rezignaci na účasti ve věcech veřejných a toleranci systému. Rozhodující moment dle autora přichází s politikou Michaila Gorbačova na konci osmdesátých let, kdy československé komunistické elity postupně ztrácely i poslední jistotu, autoritu Sovětského svazu, „velkého bratra“, který řídil její kroky.

V české historiografii se však objevují i práce, které jsou zaměřené na určité okrajové téma spojené se socialistickou realitou a do jisté míry související s každodenním životem určité skupiny obyvatel státu. Do této kategorie náleží kniha z roku 2010 od Miroslava Vaňka *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*, kde autor představuje nejen vývoj hudebního žánru

v americkém prostředí, ale seznamuje i se zavedením rockové subkultury do podmínek Československa a její vývoj v jednotlivých dekádách druhé poloviny 20. století. Pro prezentaci síly komunistické moci a jejího pohledu na sociální skupiny identifikující se s určitým druhem hudby a především životním stylem, jenž přináší, je vypovídající kapitola o perzekucích a represích vůči těmto skupinám. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*, sborník z roku 2002, který je složen z několika studií pod vedením Vaňka, se věnuje tématu neoficiálních aktivit mládeže v komunistickém Československu. Nejedná se však o akce namířené proti vládnoucímu režimu, ale spíše o aktivity, které vzbudily jeho pozornost a nadále byly sledovány, v některých případech i kriminalizovány. Autoři se věnují pěti oblastem; mírová hnutí spojená s pacifismem, křesťanství, skauting, alternativní hudební scéna (punk) a ekologické aktivity, z nichž každá má jiné sociální i kulturní zázemí, ale mají společný znak – snahu nalézt příležitost pro seberealizaci a alespoň částečně svobodnou činnost. Poslední ukázkou doposud málo zpracovaného tématu je kniha z roku 1996 od Vaňka *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*, kde je nastíněna environmentální politika a životní prostředí v Československu v posledních dvou dekádách fungování systému sovětského typu. Z historického hlediska a především metodami spjatými s tímto oborem zpracovává autor téma společenské úlohy ekologie v normalizačním období a jak na kritický stav životního prostředí reagovala veřejnost, mocenský aparát a opozice. V práci jsou představeny ekologické iniciativy sedmdesátých let, např. TIS, Ekologická sekce aj., ale i druhé poloviny let osmdesátých, kdy stav životního prostředí donutil občanskou společnost k aktivitám vedoucím nejen k diskuzím o konkrétních případech, např. v oblasti severních Čech. Vaněk dochází k závěru, že komunistická moc orientovaná na těžký průmysl spolu s konzumní společností zapříčinila výrazné zhoršení životního prostředí v Československu. Absolutní moc KSČ vylučovala jakoukoli reakci na plánovanou těžbu i v krajně nevhodných lokalitách, např. v sousedství měst a obcí, v blízkosti historických památek nebo v zatím nezničené krajině. Na příkladu ekologie za doby tzv. normalizace je patrný postoj československé veřejnosti k věcem veřejným. Jistá neaktivita, „otrávenost“, možná i pocit bezmoci z nastalého stavu věcí ve společnosti v kombinaci se systémem, který viděl smysl v pokroku, lidské práci a průmyslové výrobě, odkázaly budoucím generacím poznamenanou krajinu. Krajinu, která bude hovořit jako živý němý svědek o éře socialismu v Československu.

3 Teoretická východiska

V dalších podkapitolách jsou vymezena tři základní témata vztahující se k předmětu výzkumu; dosavadní teoretické přístupy k výzkumu paměti a každodennosti a dále teoretické uchopení pojmu hranic a pohraničí. Vzhledem k použité metodě výzkumu je představena paměť v souvislosti s orální historií, která ze své podstaty musí brát na zřetel mechanismus vzpomínání a zapomínání lidské paměti. Obecné pojmy hranice a pohraničí jsou doplněny o vývoj označení československé oblasti v blízkosti sousedních zemích, tj. Sudet.

3.1 Paměť

V posledních desetiletích a zejména od osmdesátých let 20. století lze zaznamenat „boom“ v oblasti zkoumání tématu paměti, vzpomínání a zapomínání a to především v historických a sociálních vědách. Toto téma je zde rozebíráno proto, že každé vyprávění, příběh, se kterým výzkumník pracuje, podléhá procesům spjatých s lidskou pamětí.

Paměť lze z hlediska délky trvání rozdělit na krátkodobou neboli operační, jež uchovává vjemy po dobu asi 20 sekund, dále na střednědobou, která uchová informaci po dobu 20 minut a poté informaci ztratí, jestliže nedojde k jejímu zopakování. Třetím typem je paměť dlouhodobá, která stojí v oblasti zájmu sociální a historických oborů. Dlouhodobá paměť se dělí na sémantickou, kde se ukládají obecné znalosti a zkušenosti, a epizodickou zachycující subjektivně prožívané události, které jsou spojené s místem a časem.²⁰

Počátky studia lidské paměti jsou spjaté s klasickou psychologí a především s osobou Hermanna Ebbinghausema, který jako první věnoval tomuto fenoménu pozornost. Ebbinghausova křivka zapomínání přináší poznatek, že k zapomenutí většího objemu dat dochází v prvních hodinách po přijetí informace a následně má zapomínání zpomalující se charakter. Britský psycholog Frederic Barlett osvětlil fungování paměti v každodenním životě.²¹

²⁰ VANĚK, M., MUCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. s. 62, 63.

²¹ KREISSLOVÁ, S. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. s. 43–45.

Lidská paměť není jen schopná vzpomínat, ale také umožňuje opačný projev, zapomínat. Zapomínání je do jisté míry dáno tím, zda určitá skupina či společenství všeobecně akceptuje vzpomínku. Jestliže tomu tak není, vzpomínka není komunikována a postupem času přestává existovat. Tato selektivita paměti je schopnost vyjádřit smysl skrze symboly a pojmy, které sociální skupině dovolují uspořádat přítomnost. Selektivní charakter paměti je nutné brát v úvahu, jestliže výzkum pracuje s životními příběhy a tedy se vzpomínkami pamětníků. Vyprávění je rekonstrukcí minulosti, ovšem z dnešního úhlu pohledu na danou událost a prolínají se do něj současné i minulé postoje jednotlivce. Pamětník se pasuje do role tzv. malého svědka dějinných událostí a v tomto svém přesvědčení sděluje pouze ty zážitky, které se mu jeví jako podstatné, tj. z oblasti tzv. velkých dějin. Lidská paměť není jen pod vlivem historickým, ale také pod většinovou kolektivní pamětí, která se přizpůsobuje komunikovaným obrazům v rámci společenské skupiny, do níž jedinec náleží. Dalším pojmem spojeným se studiem paměti je tzv. Pollyanin princip podle Eleanor H. Porterové, který je založen na faktu, že lidský mozek v rámci své „psychohygieny“ vytlačuje negativní či traumatizující zážitky. Pamětník vypráví s určitou selektivností i z toho důvodu, aby si zachoval svou sebeúctu a charakterní postavení v příběhu.²²

Fenomén kolektivní a individuální paměti rozpracoval na počátku 20. století francouzský sociolog a filozof, žák „durkheimovské sociologické školy“, Maurice Halbwachs. Pro tohoto předního teoretika paměti je stěžejní pojem „*memoire collective*“²³, tedy kolektivní paměť. Pro kolektivní paměť, jak již z jejího označení vyplývá, je zásadní její sociální podmíněnost. V určité sociální skupině probíhá vnitřní interakce mezi jejími členy (i mezi skupinou a okolním prostředím). Neméně důležitým prvkem je také proces socializace, prostřednictvím kterého si členové skupiny osvojují základní hodnoty, normy a zvyky, které dané společenství vyznává. Zde se již dostáváme k zásadní informaci, jež je sdělena v Halbwachsově díle; kolektivní paměť se dědí v rámci určité sociální skupiny a je tak podmíněna kulturou.

Kultura je fenoménem, který je neodmyslitelně spjat se studiem paměti a platí to i v opačném gardu. Kulturu lze podle českého sociologa Miloslava Petruska rozdělit do tří

²² VANĚK, M., MUCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. s. 66, 67.

²³ NOVOTNÝ, L. Historická paměť podle Maurice Halbwachse. Socioweb: *Sociologický webzín* [online]. 2007 [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=113>.

kategorií; na materiální kulturu (hmotné předměty), duchovní kulturu (umění, filosofie, náboženství, věda), normativní kulturu (morálka, právo, tradice). Mezi nejčastěji zmiňované funkce kultury patří tzv. socializační, tj. začlenění člověka do společnosti, která je stěžejním tématem pro obor sociologie, dále humanizační nebo jinak řečeno civilizační, výchovná/vzdělávací a integrativní, tedy vytváření společenských norem chování a jednání.²⁴

Odhlédneme-li od základních definic pojmu, můžeme nahlížet na kulturu např. z pohledu antropologa Cliforda Geertze, který ve své *Interpretace kultur*, vydané v roce 2000 v českém překladu, navazuje na jednoho z předních sociologů a klasiků humanitních věd, Maxe Webera a jeho „*verstehende Soziologie*“ (chápat sociologii). Geertz ovlivněný Weberem chápe kulturu jako pavučinu či síť významů, do níž je člověk spoután symboly. Tyto symboly pak vytvářejí kulturní systém, který se utváří v procesu socializace a tedy v přejímání určitých vzorců. Kultura je dle tohoto autora veřejná. Proti Geertzově pojetí kultury a symbolické interpretativní antropologii stojí kulturní materialismus Marvin Harris, který se domnívá, že kultura není nic jiného než ryze pragmatický, racionální boj o přežití v daném prostředí.

Dalším pojmem, který užívá ve své práci Halbwachs, je individuální paměť, kterou si jedinec tvaruje během procesu socializace. Autor přikládá význam nutnosti komunikativních procesů, které jsou utvářeny vzpomínkami. Vzpomínané události jsou však komunikované proto, že se zapojily do procesu interakce uvnitř sociální skupiny a jedinec se je dozví právě od svých společníků. Abychom dokončili charakteristiku individuální paměti, je přínosná esej Lukáše Novotného, který cituje Petera Alheita. Individuální vzpomínky nejsou snadno analyzovatelné a není možné je empiricky poznat na rozdíl od těch kolektivních, protože „*jsou výsledkem účasti na několika skupinových pamětech*“.²⁵ Právě empirické, tedy smyslové poznání navázané na zkušenosti, není pro studium paměti vhodné. V tomto případě by se lépe hodil například koncept orální historie. Vybroušený metodický postup životopisného vyprávění může zachytit vzpomínání jedince a skrze analýzu a interpretaci přenést jeho paměť do obecného historického kontextu.

²⁴ SAVKANIČ, T. Sociologie kultury. *Arts lexikon* [online]. 2012 [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: http://artslexikon.cz/index.php/Sociologie_kultury.

²⁵ NOVOTNÝ, L. Historická paměť podle Maurice Halbwachse. Socioweb: *Sociologický webzín* [online]. 2007 [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=113>.

Kolektivní paměť představuje sdílené názory v dané sociální skupině, společnosti, které jsou předávané z generace na generaci a jsou tak v jistém slova smyslu nacvičené. Zde se nabízí otázka, do jaké míry jsou naše individuální vzpomínky a paměť společnosti pouze konstruktem, podbízeným obrazem minulosti, současnosti i budoucnosti. Riziko ovlivnění paměti spočívá v tom, že skrze instituce jako jsou školy, média, muzea, knihovny apod. je po nás nenásilnou formou vyžadováno to, co si systém ať už politický nebo jiný, přeje, abychom si zapamatovali nebo naopak, které události je nutné vymazat z paměti, tabuizovat nebo přetvořit jejich význam. Jedná se tedy o normativní uchopení kolektivní paměti.²⁶

Historická paměť staví na základě, že každá prezentovaná událost, čin, skutečnost byla reálně pozorována a má tak své svědky. Ale co se stane v případě, když kolektivní paměť zastíní některé činy, které nejsou dle jejího obecně sdíleného názoru zapamatováníhodné? Václav Umlauf uvádí několik příkladů z historie, kdy společnost záměrně zapomněla, např. „*Stejným výpadkem paměti trpí Češi i Němci, pro něž se konec války stává osudovým bodem dějinného vzpomínání. Němci zapomínají na svou nacistickou minulost a na její zvěrstva a podržují ve své národní paměti pouze zločiny nuceného vyhnání. Češi znají od května 1945 pouze nacistický teror a nevidí vlastní podíl viny na utrpení německých vyhnanců. Osudné datum 8. květen 1945 přesvědčivě ukazuje symbolickou rovinu časovosti: německá a česká komunita v tento moment otočila znaménko dějinné paměti: od amnézie přešla k frenetickému vzpomínání a naopak.*“²⁷ Jsem si vědoma autorovi generalizace, avšak jeho kritika kolektivního vnímání historie stojí za zamyšlení. Po několik staletí v českých zemích žily dva národy, Češi a Němci, a v rámci možných politických, společenských, mocenských poměrů spolu vycházely, spolupracovaly a žily v německo-českých, česko-německých městech. Jejich vztahy však velice poznamenala jak první, tak druhá světová válka. Češi vzpomínají na „zlé nacisty“ a Němci na „ty zlé, co nás vyhnali“. Ale ani jedna strana si v rámci své národní, kolektivní paměti nepřipouští to, že svého času byli opravdu těmi, kdo druhé straně ubližoval. Němci se snaží zapomenout svou nacistickou minulost skrze používané fráze „můj děda nebyl

²⁶ NOVOTNÝ, L. Historická paměť podle Maurice Halbwachse. Socioweb: *Sociologický webzín* [online]. 2007 [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=113>.

²⁷ UMLAUF, V. Historická paměť a dějiny. Referát pro symposium "Dialog mezi teologií a filozofií". *Umlaufoviny* [online]. [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: <http://www.umlaufoviny.com/www/publikace/publikace/Eseje/historie.html>.

nácek“, „doma jsme mluvili jinak“, „schovávali jsme Židy“ apod., kam tedy zmizelo přes tři milionu členů NSDAP ve třicátých letech? To samé však můžeme nalézt i na české straně. Starousedlíci z tradičně německých měst především v příhraniční oblasti Sudet často „zapomínají“ na své německé sousedy, divoké vyřizování si útrap z válečných let apod. Každý z národů chce část své minulosti zapomenout, aby si v novodobých dějinách budoval svou identitu na pevných a především neposkvřených základech a i proto, že tato část dějin není jednoduše v současném diskurzu hodná zapamatování, není možné přiznat chybu.

Na tomto místě je pak vhodné navázat otázkou, do jaké míry jsou dějiny ovlivňovány pamětí a jak dějiny ovlivňují paměť. Podle Jacques Le Goffa, francouzského historika, je vzpomínání „základní surovinou historie“.²⁸ Ano, bez vzpomínek jednotlivých aktérů, historiků, kronikářů a jiných historiitvorných elementů bychom neznali svou minulost. Ovšem v sepisování historie může hrát významnou roli zadavatel historické práce, který si přeje vytvořit obraz určité události či osobnosti podle jeho mínění, a jak se lidově říká, podle toho, co se „jemu hodí do krámu“. Proto jsou dějiny ovlivňovány pamětí, avšak paměť uměle konstruovanou. Stejně tak je zapsaná historie ovlivněna různými pohledy jednotlivců na dané historické okamžiky. Co člověk, to názor, a proto není možné podat pouze jeden všezahrnující pohled.

V naturelu lidské existence je také sklon ke zjednodušování vzpomínek. Svědci takzvaných velkých dějinných událostí si po letech nejsou schopni vybavit „jak to doopravdy bylo“, ale vybavují si pouze určité fragmenty, které byly dle jejich myšlení hodné zapamatování. Je možné, že se jim zbytek vzpomínky vybaví, jestliže je k tomu pobídne určitý stimul, např. vyprávění druhého účastníka události, připomenutí vlastních slov, zvuk, vůně, vizuální vjem apod. Do jaké míry jsou tyto vzpomínky onoho jednotlivce a do jaké míry je autentická vzpomínka přetvořena právě zmiňovanými stimuly? Je běžné, že si „naše“ vzpomínky vybavíme např. skrze vyprávění rodičů o našem dětství. Často zmiňovaným tématem v tomto ohledu je tzv. první vzpomínka.

Proces utváření kolektivní paměti a její „následky“ jsou rozpracovány v knize z roku 2010 od Haralda Welzera a jeho spolupracovnic, *Můj děda nebyl nácek*. Autoři se zabývají nacismem a holocaustem v rodinné paměti a dle mého subjektivního názoru je jejich studie v kontextu studia paměti jedním z nejpřínosnějších děl poslední doby. Paměť

²⁸ LE GOFF, J. *Paměť a dějiny*. s. 10.

rodin, jednoho ze vzpomínkových společenství, utváří historické vědomí. Kolektivní paměť je v tomto případě chápána jako souhrnný pojem pro veškeré vědění, které v rámci procesu interakce utváří jednání, jež je následně opakováno v každé další generaci. Oproti tomu komunikativní paměť je jakási krátkodobá paměť společnosti a pro její přenos je důležitá existence živých nositelů a komunikátorů dané zkušenosti, zahrnuje tak dvě až tři generace. Komunikativní paměť je to, co jednotliví členové skupiny považují za svou minulost. Rodinná paměť spočívá v jednotě opakování vyprávěného příběhu a má jistou sjednocující a integrační funkci. Z různých útržků se snaží rodinní příslušníci udržet neporušený obraz minulosti.

Další z badatelů, kteří navazovali na Halbwachsovův koncept kolektivní a individuální paměti, byli manželé Assmanovi. Assmanovi rozvinuli koncept sociální paměti do čtyř tematických okruhů; prvním je paměť mimetická, která uchovává společenské jednání skrze napodobování, druhým je paměť věcí nebo jinak řečeno artefaktů, např. staveb, pomníků, náhrobků apod., třetím se vyjadřuje minulost prostřednictvím symbolických struktur, zvyků, obřadů, jedná se o paměť kulturní a posledním okruhem je paměť předávána mezi třemi až čtyřmi generacemi, paměť komunikativní, jež je sdílena mezi současníky mluveným slovem.²⁹ Pro orální historii má tento koncept velký význam, protože obor sleduje transformaci komunikativní paměti na paměť kulturní, která se právě prostřednictvím mezigeneračního vyprávění v dané společnosti či sociální skupině vytváří.

Jan Assman ve své knize *Kultura a paměť* navazuje na dílo Halbwachse. „*Tím, kdo má paměť je sice vždy jednotlivec, avšak jeho paměť získává tvar v kolektivu*“.³⁰ Jak dále píše autor, kolektivy sice nemají žádnou svou hmatatelnou paměť, ale ovlivňují své členy v procesu socializace, kde se vzpomínky utváří. Komunikací a interakcí ve skupině vznikají individuální vzpomínky. Jestliže by se tedy jedinec nezačlenil do společenských skupin, nevznikla by jeho individuální paměť. Je totiž podmíněná komunikací, v rámci níž se i uchovává. Co je komunikováno, to nemůže být zapomenuto. Tzv. figury vzpomínání, které jsou „mixem“ zkušenostních dat a pojmů, jsou ukotvené v určitém prostoru a čase a vyznačující se právě časovou a prostorovou konkrétností. Jestliže se někdo cítí být příslušníkem skupiny, tvoří tak kolektivní paměť a prezentuje tak svůj vztah k danému

²⁹ VANĚK, M., MŮCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. s. 110.

³⁰ ASSMANN, J. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. s. 36.

společenství. Pro kolektivní paměť, mimo prostor a čas, je také důležitý termín *identita*. Skupina, která si utváří svoji historii na základě vzpomínek svých členů, zdůrazňuje své odlišnosti v opozici k okolnímu světu a na druhé straně se snaží rozdíly uvnitř skupiny eliminovat a nekomunikovat je. Zároveň jsou zde vzpomínky pečlivě vybírány; co je vhodné k zapamatování v průběhu času, „jelikož ale každá skupina usiluje o vlastní trvání, má sklon podle možností zastíňovat proměny a vnímat dějiny jako nezměněné trvání“.³¹

3.1.1 Význam paměti pro orální historii

Orální historie, jejímž cílem je dát slovo opomíjeným vrstvám a skupinám společnosti, by nemohla existovat bez paměti oněch lidí, pamětníků. Vzpomínky narátorů jsou nezbytné pro studium soudobých dějin a otevírají nová témata ke zpracování nejen pro vědecké pracovníky v oblasti historie, ale také sociologie, psychologie nebo antropologie. Proto se v současné době těší zájmu skrze nejrůznější obory studium kolektivní a individuální paměti.

Orální historie dokáže říci více o významu pro narátora, než o události samotné. Právě subjektivita mluvčího ji odlišuje od klasického pojetí studia dějin. Švaříčková—Slabáková ve své eseji uvádí dnes již klasický citát Portelliho o významu orální historie „*orální prameny nám řeknou nejen, co lidé dělali, ale i co chtěli, co mysleli, že dělali a co teď myslí, že dělali.*“³² Tato věta charakterizuje přínos oboru, protože je v ní vyjádřen vztah minulosti a přítomnosti a především to, že se nesnaží oprostít dějiny od lidí, naopak vyzdvihuje důležitost událostí pro každého z opomíjených. Proto přistupuje k paměti „demokraticky“; nepřesvědčuje člověka o tom, že se ve svých memoárech mílí, že si pamatuje něco špatně, ale přijímá jeho osobní vzpomínky a snaží se s nimi dál pracovat bez „poučování“ pamětníka o jeho omylu. Důležitější než přesný zápis události je obsah nebo zážitek, jenž byl pro svědky hodný zapamatování.

Přínos orální historie pro studium paměti také spočívá v tom, že ji nechápe jako „...pasivní depozitum faktů, nechápe ji ani jako vlastnost, ani jako majetek, ale uznává, že jde o proces, o aktivní vytváření významů. A tyto významy jsou vytvářeny v sociálním a

³¹ ASSMANN, J. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. s. 36.

³² ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, R. O paměti, historii, vědomí a nevědomí: Současná bádání v paměťových studiích. Dějiny, teorie, kritika [online]. 2, 2007 [cit. 2015-11-10]. s. 253. Dostupné z: <http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=139>.

*politickém kontextu, paměť není jen osamocený jev.*³³ Paměť se mění neustálým aktivním procesem, který ukládá stále nové symboly, obsah a významy různým událostem, které jsou v podstatě produktem sociálního, kulturního i politického prostředí, v němž jedinec žije.

Autoři *Třetí strany trojúhelníku* ve své kapitole věnující se vztahu orální historie a studia paměti připomínají myšlenku jednoho ze zakladatelů bádání o paměti, francouzského historika Pierra Nory, že „žijeme ve věku paměti a připomínání si všeho druhu“.³⁴ Podotýkají, že se tento fenomén netýká jen věd historických, ale má také své nezastupitelné místo v lékařství, přírodních vědách a jeho význam stále stoupá i v nejrýchleji se vyvíjejícím oboru, informatice.³⁵ Bez informačních technologií a bez zpracování množství dat se v současné době neobejde snad žádná z „klasických“ oblastí bádání. Vzpomínky, a tedy paměť narátorů, je zachycena na nejrůznější audio a video přístroje, od magnetofonů, diktafonů přes kamery, chytré telefony nebo notebooky. Tím pádem je však na badatele vyvíjen stále větší tlak, protože lidé si bedlivě střeží své vzpomínky, nechtějí, aby jejich „paměť“ kdokoliv zneužil. Proto je stále větší důraz kladen na smlouvy o poskytnutí práv a na samotnou archivaci nahrávek.

Paměť společnosti je tak s vývojem nových technologií zranitelnější než v dobách minulých. S tím souvisí proměny kultur v různých časových obdobích. Je tak možné zkoumat etnickou paměť ve společnostech bez písma, rozmach paměti od ústního sdělení po využití písemného záznamu od doby pravěkých kultur po vyspělou antickou společnost, středověkou paměť, ve které panuje soulad mezi ústním a psaným sdělením. Od 16. století je pak možné sledovat vzestup významu písemného záznamu vzpomínek a nakonec současnou paměť – aktuální „rozlévání se“.³⁶ V různých dobách měl vztah psaných a ústně sdělených vzpomínek jiné schéma. Jednou převažovala ústní tradice z důvodu neznalosti písma, v současné době se naopak v rámci hesla „co je psané, to je dané“, lidská paměť považuje za nedůvěryhodnou a příliš chybovou. Možná je to i vlivem informačních systémů, které již dávno překonaly možnosti lidské paměti.

³³ ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, R. O paměti, historii, vědomí a nevědomí: Současná bádání v paměťových studiích. Dějiny, teorie, kritika [online]. 2, 2007 [cit. 2015-11-10]. s. 253. Dostupné z: <http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=139>.

³⁴ VANĚK, M., MŮCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. s. 106.

³⁵ Tamtéž, s. 106.

³⁶ Tamtéž, s. 107.

3.1.2 Paměť a kultura

Paměť a kultura jsou ústředními pojmy mnoha společenskovedních, historických i antropologických studií. Vlivem tzv. kulturního obratu v druhé pol. 20. století se objevily nové koncepty nazírání na pojem „kultura“³⁷. Mnohoznačnost tohoto pojmu často vede k zavádějícím formulacím a nepřesnému používání. Pojem je nutné vymezit v závislosti na daném výzkumném problému a v rámci metodologie určité vědní disciplíny; např. evoluční nebo kulturní antropologie považuje kulturu za kognitivní systém a zároveň někteří autoři ji chápou jako mechanismus lidského chování a jednání, jenž se přenáší negenetickým způsobem. Obdobné je to i s termínem „paměť“. Běžnou součástí dějepiscetví se stala tematika historické, kolektivní či kulturní paměti a tzv. kultury zapomínání. S pamětí však souvisí nejen vzpomínání ale i zapomínání a v obou případech je nutné věnovat pozornost jejich utváření, tj. mechanismům, které působí, zda jednotlivec nebo skupina budou na danou událost vzpomínat či nikoliv.³⁸

Nejen pro studium orální historie, ale obecně pro vědy zabývající se vývojem člověka a společnosti v různých aspektech života, je významné zabývat se právě pojmy jako individuální, kolektivní, historická nebo etnická paměť, protože skrze životopisná interview jsou osobité lidské příběhy komunikovány a tím se zachovávají a podílejí se na tvorbě současné kolektivní paměti. S příchodem, a především turbulentním vývojem moderních technologií, však vyvstaly nové otázky týkající se archivace a nakládání s nahranými vzpomínkami. Studium paměti by se tak mělo zabývat i právě touto problematikou. Na druhé straně je možné vnímat jisté vyprázdňení pojmu v důsledku jeho nadměrného využívání nejen ve vědeckých pracích, ale i médiích a tím ve veřejné sféře a obecném diskurzu. Každý pojem, který se stane „populárním“ nebo „módním“, ztrácí svůj obsah, pozbývá své podstaty. Proto by bylo dobré stále neopakovat již poznané, ale dát nový význam těmto hojně používaným slovům, aby se neustále vyvíjela a neztratila se v moři nic neříkajících vyjádření.

³⁷ „P.J. Richerson a R. Boyd definují kulturu jako soubor informací, které získává jedinec od ostatních příslušníků svého druhu prostřednictvím učení, napodobování a jiných forem sociálního přenosu informací, jež jsou schopné ovlivňovat jeho jednání.“ Jinou definici nabízí historik kulturu P. Burkea, který ji považuje za „systém sdílených významů, postojů a hodnot a symbolických forem (chování, předmětů), jimiž jsou vyjádřeny nebo ztělesněny.“ In: HORSKÝ, J. *Teorie a narace*. s. 35, 36.

³⁸ HORSKÝ, J. *Teorie a narace*. s. 34–40.

3.2 Každodennost

Výzkum a obecné vymezení každodennosti by se dalo uvést slovy Dušana Třeštíka ze statě *Mysleti historicky*: „Čelně, dravě a urputně útočí nepřítel, který má mnoho jmen a mnoho různých bojových oddílů. Jména jsou: dějiny mentalit, dějiny všedního dne, mikrohistorie, orální historie a mnohá další. Svou smrtelně vážnou a zarputilou armádu ke všemu odhodlaných Amazonek mají feministky z gender studies, tajné podkopy kutají dekonstruktivisté pod pochybným znamením Jacquesa Derridy, ... výzvědnou službu obstarávají antropologové z agentury Clifforda Geertze, kteří „hustě“ pronikají do nepřátelských řad... Víme tady v Čechách, na kraji světa, o té slavné bitvě jen z občasného doslechu, naše rozhádané, špatně vycvičené a nedostatečně motivované oddíly domobrany jsou stále ještě jakž takž sešikovány kolem poctivého, v domáckém pozitivismu zakotveného politicko-hospodářsko-sociálního vidění dějin, i když s občasnými chaotickými úkroky do všech světových stran....“³⁹ Výzkumem každodennosti se zabývá mnoho vědních oborů a každý pojímá svou optikou světa i toto téma, výsledky jsou však mnohdy totožné. Spíš než o metodu, by se tedy mělo usilovat o pochopení a především nalezení jednotného konceptu každodennosti, protože různé vědecké disciplíny chápou pojem odlišným způsobem a z tohoto nepochopení se navzájem může pramenit i spor o metodu.

Dějiny každodennosti jsou v české historiografii pojímány, stejně tomu je i v historiografii evropské, ze dvou přístupů; první z nich je spojen s etnologií, která chápe každodennost v kontextu dějin jednotlivých úkonů, rituálů, činností, stereotypů spojených s předměty, jež jsou atributy života společnosti i jednotlivce. Druhý přístup, který odkazuje na Richarda van Dülmena, uchopuje dějiny každodennosti jako dějiny kultury v širším slova smyslu, tedy i s kolektivní psychologií předků.⁴⁰

Zájem o život „obyčejných lidí“ lze datovat na konec 19. století, pomyslná renaissance tohoto tématu nastala v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století a souvisela s kritikou establishmentu a života elitních vrstev společnosti. Každodennost jako historiografickou kategorii dává do souvislosti s postmoderní kritikou dějepisectví George G. Iggers v již klasickém díle z roku 2002 *Dějepisectví ve 20. století: Od vědecké objektivitě k postmoderní výzvě*. Tzv. zohlednění lidského rozměru dějin souvisí se snahou

³⁹ TŘEŠTÍK, D. *Mysleti historicky*. In: LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. stol.* s. 387.

⁴⁰ LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. stol.* s. 409.

interpretovat společenskou realitu nejen z makrohistorické perspektivy. Kulturní dějiny ovlivněné antropologickým přístupem se staly staronovým proudem v dějepisectví vedle tradičních politických a sociálních dějin. Dle Iggerse se zájem společenských věd o každodennost pojí se symbolickým interakcionalismem Clifforda Geertze. Geertzův sémiotický přístup zhuštěného popisu/interpretativní antropologie, pro niž je typické zkoumání celku skrze zdánlivě bezvýznamné znaky, se stal inspirací pro americkou kulturní antropologii.

Každodennost jako teoretický nebo metodologický koncept není v mnohých dějepisných ani sociálních výzkumech definován. Kritikem nejasného vymezení pojmu i do jisté míry kontroverznosti každodennosti je německý historiograf Alf Lüdtke nebo kulturní antropoložka Carola Lippová, jenž pokládá každodenní kulturu různých společností za velké téma pro etnologii, sociologii i dějepisectví. Toto téma je pak v pomyslné opozici vůči tzv. velkým dějinám. Tzv. malé dějiny nebo dějiny psané zezdola, prožívají lidé svým rutinním obstaráváním si existenčním potřeb. Na každodennost je také pohlíženo jako na běžnou náplň všedních dnů určitých skupin či jednotlivců v daném období. Lze ji vymezit časově a prostorově; „*Je to místo, kde lidé žijí a prožívají své všední životy, a zároveň neustávající běh dnů, v němž tyto životy odvíjejí a jež vyplňují svými rutinními projevy. Každodennost se stává z toho, co je na denním pořádku.*“⁴¹ Podle Iny-Marii Greverusové se ve výzkumech nejčastěji objevují kategorie: práce, monotónnosti a nudy, sledování televize, volný čas a koníčky, shon, povinnost, rodina.⁴²

S dosavadním představením každodennosti koresponduje i heslo ve *Velkém sociologickém slovníku*, který vysvětluje každodennost jako „*úhrn všedních, pravidelně se opakujících, a proto předvídatelných lidských činností, které jsou základem sociální reprodukce individua, malé skupiny a takto zprostředkovaně celé společnosti...*“⁴³. Člověk jako individualita svými rutinními postupy následně ovlivňuje běžné fungování celé společnosti. Každodennost je také souborem činností, jenž se řídí většinou nepsanými pravidly, jsou specificky uspořádány v prostoru i čase a vyjádřené běžným jazykem. Každodennost je spjatá s pojmem „*Lebenswelt*“ fenomenologa Edmunda Husserla, jehož koncept přejal do sociologie Alfred Schütz. Životní svět je světem sociálních a přírodních

⁴¹ SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. *Soudobé dějiny*. 2013. s. 122.

⁴² SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. *Soudobé dějiny*. 2013. s. 122.

⁴³ *Velký sociologický slovník*, s. 483.

objektů, kde lidé žijí, pracují, setkávají se a vykonávají rutinní aktivity, avšak zároveň se jedná o svět, kde lidé jednají, sledují své cíle, prožívají události a následně je v kontextu svého života interpretují. Tímto způsobem dochází z jejich strany i k porozumění jednání jiných účastníků jejich světa. Běžně žitý svět vyžaduje od každého člena společnosti aktivní přístup, tj. jednání, konání, činnosti, přičemž tento svět není nijak zpochybňován, je daný jeho aktérem. Podle Schütze je životní svět strukturován do tzv. uzavřených oblastí struktury smyslu, tj. životní svět, svět vědy, snů, divadla, náboženství, hry, fantazie atd. Všední svět je tvořen rutinními aktivitami, např. prací, oblékáním, hygienou, spánkem, jídlem a pitím, péčí o děti, setkáváním se s lidmi apod.⁴⁴

V polistopadové historiografii se hojně vyskytují témata, která se snaží interpretovat a především revidovat přístup k nástupu a obecně povaze komunistického režimu v Československu. Tzv. socialistická každodennost se zabývá otázkou, jak se v rámci nastoleného režimu komunistickou mocí chovali „obyčejní lidé“. Tento přístup může vysvětlit skutečné fungování socialistického systému. Výzkum „socialistické každodennosti“ umožňuje poznání historických zkušeností souvisejících s nástupem a fungováním komunistické strany v Československu. Odpovídá na otázky, proč obyvatelstvo pasivně či aktivně přispělo k nástupu do jisté míry diktatorního systému vlády, do jaké míry ji společnost uznala a zapojila se do jejich struktur a na druhé straně co zapříčinilo odklon většiny od účasti na řízení státu nebo spíše od tichého souhlasu se systémem.⁴⁵

Studium každodennosti lze rozdělit do dvou rovin; tzv. vnější každodennost reflektuje strukturální rysy určité společnosti a tzv. vnitřní každodennost studuje subjektivní prožívání všedních dnů členů společnosti v daných strukturách a jejich jednání v rámci systému. První kategorii lze považovat za objektivní každodennost, kterou lze doložit prameny geografické, politické a právní povahy. Obraz společnosti lze dotvořit poskládáním jednotlivostí, např. jak lidé na tuto objektivní skutečnost reagovali, s čím se ztotožňovali, jaká byla jejich životní strategie a vzorce chování, životní styl, zvyky. Duální pojetí každodennosti umožňuje badateli postihnout vzájemný vztah mezi vnějším

⁴⁴ *Velký sociologický slovník*, s. 483, 484.

⁴⁵ SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. *Soudobé dějiny*. 2013. s. 133–135.

prostředím a subjektem, tj. člověkem jako individualitou a jeho žitým světem. Na druhé straně je však podroben kritice z důvodu oddělování těchto dvou entit od sebe.⁴⁶

Petr Sedlák chápe každodennost jako prostor, kde lidé bezprostředně vnímají a prožívají okolní realitu a prostředí, na jehož utváření a přetváření se spolupodílejí. Každodenní kontext je pak dle autora charakterizován znaky každodenní reality, za něž považuje: fyzickou svázanost člověka s realitou, tj. tělesnost, dále časovou strukturu této reality v lineární i cyklické podobě času, tj. časovost, a smyslové uchopení reality člověkem vzhledem k mocenským vztahům, tj. socialita. Dle Alfa Lüdtkeho jsou pro studium každodennosti klíčové dva prvky; repetitiva, opakování či rutinizace činností a věcí všedního dne představující pro člověka, sociální skupiny nebo instituce stabilizující faktor, druhým prvkem je socialita, kdy lidé vnímají a jednají výhradně v síti sociálních vztahů.⁴⁷

3.3 Hranice a pohraničí

Pohraniční prostor skýtá nejen v podmínkách Československa prostor pro badatele z nejrůznějších oborů – sociologů, kulturních a sociálních antropologů, geografů, historiků či etnologů. Zájem o české pohraničí se všemi sousedními zeměmi je enormní, ať se jedná o studie zabývající se česko-německými, popř. česko-rakouskými, česko-slovenskými vztahy, tak vývojem těchto oblastí a každodenním životem jejich obyvatel.

Jakýkoli fyzický prostor je pro každodenní život jeho obyvatel nosný prvek. Jedná se o systém živého a neživého, zdroj estetických a smyslových prožitků, krajiny, přírody, vnímatelný objekt. Lidská činnost je určována právě prostorem, v němž je vykonávána. Krajina se tak stává součástí společenského zájmu a způsobu života. Obecně lze tedy konstatovat, že prostor je zdrojem každodenních zkušeností osobního i kolektivního života a zároveň také poskytuje důležité informace při vytváření identifikačních vztahů. Ze sociologického hlediska spočívá význam prostoru i v kultuře, historii, poznacích, zkušenostech lidí, jejich sdílených hodnot, způsobu života atd. Život v určitém prostoru ovlivňuje člověka v jeho seberealizaci, činnosti, komunikaci, navazování sociálních

⁴⁶ SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání. *Soudobé dějiny*. 2013. s. 126, 127

⁴⁷ Tamtéž, s. 124–130.

vztahů, ale také v jeho samotném přežití, biologické reprodukci, vytváření lokálních komunit a pospolitostí.⁴⁸

V chápání geografie je pojem hranice chápán ve smyslu státního území vymezené státní hranicí. Z toho lze odvodit, že příhraniční nebo pohraniční region⁴⁹ je z části definován právě státní hranicí, tedy konvenčně stanovenou linií na mapách a v terénu, která jej odděluje od jiného suverénního státu. Příhraniční region může být svým charakterem tzv. „otevřený“ vyznačující se otevřeností a propustností jednostranně orientovanou, „zavřený“ je pak typický pro centralistické systémy s nepropustnou hranicí, kdy se posilují rozdíly mezi centrem a periferií, dále „systém mostu“ mezi sousedními státy, kde existují spojení v podobě hraničních přechodů, „systém kontaktního území“ definovaný silnější integrací obou společenství charakterem nadnárodní společnosti. S příhraničním regionem souvisí tzv. „hraniční efekt“ závisující na typu hranice a její funkci, otevřenosti a propustnosti a na charakteru sousedních regionů.⁵⁰

Definování pojmu pohraničí v československých podmínkách souvisí s historií tohoto území, zejména ve vztahu k národnostním poměrům. Politický obsah „pohraničí“ je spjat především s historickými událostmi třicátých let, konkrétně pak s „rozbitím“ jednotného území Československé republiky v roce 1938. „Obvykle se pojmem ‚české pohraničí‘ rozumí území, které bylo od 1. října roku 1938 do 4. května 1945 součástí hitlerovského Německa s celkovou rozlohou 28 634 km² a k 1. prosinci 1930 počtem 3 637 726 osob.“⁵¹ V tomto kontextu tak lze určit i jednotlivé okresy, které k „pohraničí“ náležely v minulosti: okres západních, severozápadních, severních, severovýchodních a východních Čech, severní Moravy a Slezska, jižní Moravy a jižních Čech. V současné době spadá do kategorie pohraničních okresů celkem 35 ze 75 České republiky. Okresy sousedící s jiným státním celkem zaujímají v současném rozdělení státu téměř polovinu plochy a na počtu obyvatel se podílejí více než jednou třetinou. České pohraničí je charakteristické svou sociální a kulturní diskontinuitou zapříčiněnou proměnou

⁴⁸ ROUBAL, O. *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. s. 20.

⁴⁹ Z pohledu české jazykovědy se jedná o synonyma, z nichž se v poslední době užívá modernějšího výrazu příhraniční.

⁵⁰ JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* s. 47–53.

⁵¹ ROUBAL, O. *Biografická identita v pohraničí: Teritoriální identita v životních příbězích poválečných osídlenců pohraničí severních Čech*. s. 83.

obyvatelstva z hlediska národnostního složení i sociální a vzdělanostní struktury, hustoty osídlení apod.⁵²

Pro české pohraničí se užívá i výraz, jenž je ve veřejném diskurzu stále debatován a nemůže být pochyb o tom, že je historicky nebyvale zatížen, „Sudety“. Ač má většina společnosti tento výraz spojen s rokem 1938 a postoupením části území nacistické Třetí říši, jeho původ lze vysledovat až do keltských dob, kdy znamenal zřejmě *Les kanců*. I Claudius Ptolemaios, starořecký geograf, ve svých dílech použil výrazu *Sudeti montes* (Pohoří Sudety) pro určení polohy hor ve střední Evropě. „Sudety“ v době renesance a humanismu bývaly ztotožňovány s horami oddělujícími Slezsko od Čech a Moravy přibližně mezi Libercem a Ostravou. Dále se pojmu v této době užívalo jako synonyma pro oblast Krušných hor, v jiných dekádách pro Krkonoše nebo Jeseníky. V 19. století se pojmem „Sudety“ v geografických, biologických nebo geologických kruzích myslelo horské pásmo kolem a částečně i uvnitř Čech. V tomto období však „Sudety“ rezonují i u etnologů a etnografů s postupným národním sebeuvědomováním německého obyvatelstva v rámci českých zemí. V roce 1866 je poprvé použito označení „sudetský Němec“ za účelem odlišení od „Němců alpských“. Na začátku 20. století se již termín stává běžnou součástí politického slovníku zejména u německých politiků. Vznikem Československé republiky a jejího správního členění vzniká provincie „Sudetland“. Zajímavý je vývoj v době tzv. První republiky, kdy zatímco německé obyvatelstvo nadále používá tohoto pojmu pro své národní, regionální a další odlišení od zbytku Československa, u příslušníků českého národa byla snaha využívat jiných označení, např. naši Němci, zněmčené území, smíšené území. Po roce 1945 bylo snahou zejména politických elit tento pojem vymazat z českého slovníku. Se změnou politického režimu dochází k jisté renesanci užívání výrazu a také ve změně smýšlení, od pejorativního k neutrálnímu významu. „Sudety“ jsou symbolem přetržené kontinuity společnosti a vznikem nové, která si k oblasti musela postupem času hledat cestu ke všem jejím specifickým. Proces budování identity na základě regionu v oblasti „Sudet“ však do dnešní doby není na všech místech dokončen. „Sudety“ jsou charakteristické svým hornatým terénem, německým odkazem, vykořeněním, osidlováním, devastací krajiny i lidských sídel, opuštěností atd.⁵³

⁵² JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?* s. 19, 20.

⁵³ SPURNÝ, M., ed. *Proměny sudetské krajiny*. s. 10–12.

4 Vlastní práce

Život horské vesnici je v první řadě dán okolním prostředím, tj. přírodními poměry, horami, počasím apod., které jednak určuje charakter lokality, aktivity i běžné denní úkony, jež jsou nezbytné pro vypořádání se se zdejšími mnohdy drsnými klimatickými podmínkami. Do každodennosti obyvatel se zapsaly činnosti spojené právě s přírodou. Životní prostředí Jizerských hor je důležitým tématem nejen z hlediska ekologického, ale také se od něho odvíjí jedna z mála pracovních příležitostí a zdroje finančních prostředků, cestovní ruch.

Každodennost obyvatel Bedřichova je spjata s pravidelně se opakujícími lidskými činnostmi jako např. nakupování, řešení dopravního spojení s okolními městy, péče o dům. Do témat, která jsou tzv. na denním pořádku, rozhodně patří sousedské a obecně mezilidské vztahy zdejších obyvatel, v nichž lze vysledovat v kontextu různých dekád 20. století četné změny. Život v Bedřichově je také do velké míry dán strukturou obyvatel. Původních obyvatel nebo jejich potomků je v obci minimum, další skupinou jsou usedlíci z řad chalupářů, již se nesmazatelně zapsali do dějin obce a je jim proto věnována v práci pozornost. Nových obyvatel po roce 1989 postupně přibývá, ale je otázkou, do jaké míry „žijí“ své životy s Bedřichovem.

Vlastní práce představuje Bedřichov z hlediska jeho sociodemografického vývoje, shrnuje vývoj v době předválečné a navazuje historií obce v období státního socialismu. Následně se zabývá jednotlivými tématy související s žitým světem různých skupin obyvatel v obci, která vzešla z kvalitativního výzkumu.

4.1 Charakteristika obce Bedřichov a sociodemografické údaje

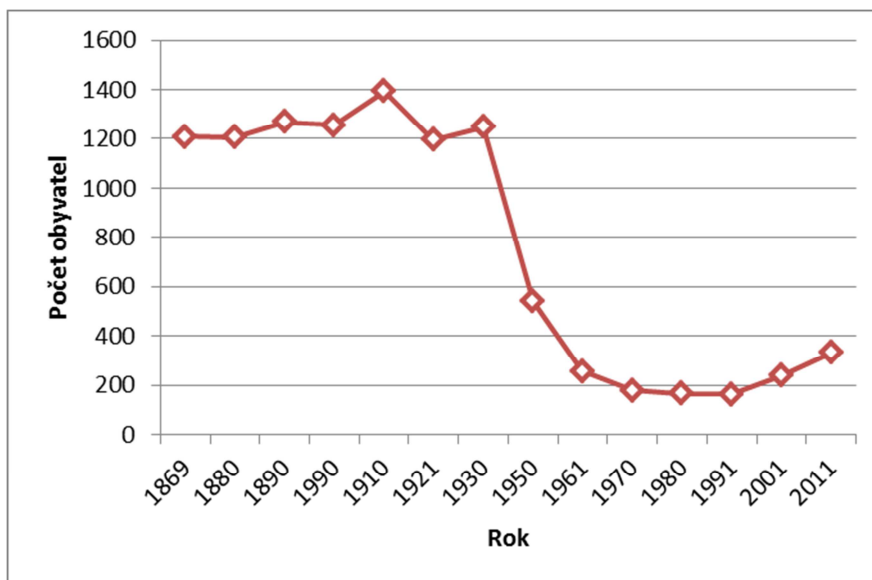
Obec Bedřichov⁵⁴ se nachází v Libereckém kraji v oblasti Jizerských hor. Leží mezi dvěma významnými městy tohoto regionu – Libercem a Jabloncem nad Nisou, do jehož okresu Bedřichov náleží. Od krajského města je vzdálen přibližně 12 km a od Jablonce nad Nisou 10 km. Obec se rozkládá na ploše 24,25 km² v nadmořské výšce od 707 m. n. m. do 850 m. n. m. a protéká jí potok Bílá Nisa.⁵⁵

⁵⁴ Pohled na obec Bedřichov z Malinova vrchu viz příloha č. 1.

⁵⁵ Územně identifikační registr ČR. *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2015-11-3]. Dostupné z: <http://www.uir.cz/obec/563536/Bedrichov>.

Po listopadových událostech roku 1989 došlo nejen k významným změnám v rámci celé československé společnosti, ale i ke změnám v administrativním členění. Obec byla od roku 1980 do srpna 1990 součástí blízkého Janova nad Nisou a po 10 letech se stala znovu samostatnou obcí se svým obecním úřadem.⁵⁶

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel v letech 1869–2011 v obci Bedřichov

Zdroj: Vlastní zpracování na základě údajů dostupných z CZSO [online]

Vývoj počtu obyvatel ve sledované obci ukazuje graf č. 1. Český statistický úřad vydal v roce 2005 dokument o obyvatelstvu na českém území od roku 1869, v němž uvádí počty obyvatel v každé z obcí současné České republiky. Bedřichov měl od roku 1869 okolo 1 200 obyvatel, s mírným nárůstem kolem roku 1910, kdy se jeho stav zvýšil téměř na 1 400. První světová válka znamenala pokles k původním 1 200. Největší ztráty však Bedřichov utrpěl po nuceném vysídlení německého obyvatelstva po druhé světové válce. Změny se projevily při sčítání lidu v roce 1950. V této době se zde zdržovalo pouhých 540 obyvatel, úbytek však nadále pokračoval a historicky nejmenšího počtu obec dosáhla v roce 1991, kdy zde mělo trvalý pobyt pouhých 163 občanů. V době státního socialismu tak spíše než k osidlování pohraniční obce docházelo k podstatnému úbytku. Do statistik však nejsou zahrnuti příchozí obyvatelé z řad chalupářů, kteří tvořili nikoli nepatrnou část zdejší populace i proto, že nemálo z nich zde žilo po většinu roku a pouze na zimní měsíce odjížděli do svých městských bytů. V novém tisíciletí dochází k jistému oživení a počet obyvatel nepatrně narůstá.

⁵⁶ Rok 1990. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2015-10-16] Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1990/>.

Z výzkumu také vyplynulo, že mnoho lidí působících v obci za socialismu se buď odstěhovalo, nebo již nežije. Sociální skladba obyvatelstva se tedy poměrně v brzké době od relativního засídlení lokality znovu proměnila. V poválečných letech ovlivněných narušením sociální skladby obyvatel z důvodu rozhodnutí s celostátní působností, obec začala postupně směřovat nikoli k sídelní lokalitě, ale k vyhledávané rekreační oblasti. Lze tak odvodit, a z pořízených rozhovorů i tento jev vyplývá, že často si v Bedřichově kupovali neobydlené chalupy nebo pozemky ke stavbě nové, lépe situované vrstvy obyvatel. Z pohledu původních obyvatel obce přišli tzv. novousedlíci díky výstavbě chatové osady a nových domů určených k celoročnímu bydlení v éře socialismu. Tito lidé však v současné době vymírají a jejich místo nahrazují zcela noví obyvatelé z jiné sociální vrstvy, většinou mladé rodiny hledající v Jizerských horách klid, ale zároveň pro ně není překážkou využívat okolní větší města pro uspokojování svých potřeb. Nutno dodat, že dle zjištěných informací se sem ve většině případů stěhují lidé bez finančních potíží, finančně dobře zajištěné rodiny a jedinci, pro které není problém investovat milionové částky do koupě bydlení a následných oprav a údržby. Zájem je stále o původní usedlosti. Cena nemovitostí je v tomto místě velice vysoká a vyrovná se jiným vyhledávaným lokalitám např. v Krkonoších.

V současné době (údaje z roku 2014) je zde hlášeno k trvalému pobytu 332 osob.⁵⁷ Z toho je v důchodovém věku 35 z nich. Na opačné straně věkové struktury, tj. ve věkové skupině 0–4 let, je celkem 63 obyvatel. Ekonomicky aktivních obyvatel je v obci 148, neaktivních o 10 osob méně. V obci však skutečně žije, dle statistického šetření, přes 260 osob, ostatní zde mají hlášen trvalý pobyt, ale obvykle se zdržují v jiné obci jabloneckého okresu nebo v jiném okresu Libereckého kraje. Dle současného vedení obce je skutečný stav oproti statistikám rozdílný. V obci trvale žije kolem 600 obyvatel, ale téměř polovina z nich zde nemá nahlášený trvalý pobyt např. z důvodu podnikání a s tím spojených povinností vůči finančnímu úřadu, nebo vlastnictví další nemovitost v jiné obci.

Obyvatelé Bedřichova se v rámci Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 v 124 případech nehlásili k náboženskému vyznání a 140 jich ani nevědlo, zda jsou, nebo nejsou věřícími. K Církvi římskokatolické se přihlásilo 12 osob, ostatní, např. Církev adventistů sedmého dne, byly zastoupeny pěti věřícími.

⁵⁷ K 31. 12. 2014 dle Českého statistického úřadu měla obec 332 obyvatel a z toho 234 patřilo do věkové skupiny 15-64 let. Průměrný věk pak dosahoval 37,8 let. CZSO [online].

Většina obyvatel obce se hlásí k české národnosti, ale žije zde i menšina německá, ukrajinská a slovenská. Při sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 neuvedlo svou příslušnost k národu 73 osob.

4.2 Bedřichov ve 20. století

Okolo roku 1598 vznikla okolo Bílé Nisy sklářská huť, kterou založil pravděpodobně Peter Wander. První písemná zmínka o malé vsi libereckého panství pochází z roku 1602. Ves byla pojmenována Friedrichswald po prvním z rodu Redernů jména Friedrich, v češtině se vžil název Bedřichov. Původní sklárna byla v provozu 200 let a v současné době jsou k vidění její pozůstatky v blízkosti bedřichovské přehrady. Život v obci byl od dob nejstarších osadníků spjat se sklem; k výrobě skla bylo zapotřebí dřeva do sklářských pecí, kterého bylo v okolních lesích dostatek a také Bílá Nisa dodávala energii nejen brusírnám skla, ale i mlýnu, prádelně a pilám. Sklářský život zanikl po 2. světové válce s nuceným vysídlením původního německého obyvatelstva.⁵⁸

Obraz obce na počátku 20. století je zachován v zápisech v obecní kronice. Kronikáři zaznamenali jak dějinné události, tak každodenní život v Bedřichově. V roce 1925 byla například zavedena první telefonní linka, zdejší hasičský sbor musel hasit několik požárů, Německý tělocvičný spolek pořádal oslavu k 40. výročí své existence a bedřichovské lesy byly zasaženy silným orkáнем. V dalších letech probíhala v obci stavební činnost, kdy bylo vystavěno několik domů a mačkáren skla. Tento údaj je dokladem toho, že sklářství bylo stále ve dvacátých letech důležitou součástí života a především zdrojem živobytí pro většinu zdejších obyvatel.

4.2.1 „Kritická třicátá“

Dle historických záznamů nebyla finanční situace obyvatel příznivá. Na konci dvacátých let stoupala v obci nezaměstnanost. Rodinám v tíživé finanční situaci byly poskytnuty různé druhy subvencí, např. denní příděl mléka a pečiva pro děti. Život sklářů se začal výrazně měnit s rozvojem průmyslově vyráběného skla. Postupem času se sklářská výroba omezovala a bylo nutné hledat jiné zdroje obživy. Krize pokračovala i ve třicátých letech a stát i obec se různými formami pomoci snažily postižené rodiny zabezpečit. Fungovala sociální pomoc, která byla zacílena na konkrétní osoby. Začínající turistický

⁵⁸ PIKOUS, J., PIKOUS, Š. a kol. *Jizerské hory včera a dnes*. Pavel Akerman epicentrum. 2004. s. 88. ISBN 80-239-3099-0, 80-239-4903-9.

ruh převážně v zimních měsících alespoň částečně zlepšil finanční situaci místních obyvatel. Do tohoto období jsou také datovány první soukromé pronájmy pokojů v jednotlivých chalupách. V roce 1935 odstoupil z úřadu prezidenta republiky Tomáš G. Masaryk a jeho místo převzal Edvard Beneš. V obci se i nadále konaly oslavy 28. října.

„V kostele byla sloužena slavná mše, jíž se účastnily místní spolky v opravdu značném počtu na čele s obecním představenstvem. ... Zřídka kdy mohl kostelík zaznamenat tak velkou návštěvu. Mocně zazněla státní hymna přednesená shromážděným žactvem na konci této slavnosti.“⁵⁹

Konec třicátých let a politické změny s nimi spojené v souvislosti s mezinárodní situací – celosvětová hospodářská krize, nástup Adolfa Hitlera v lednu 1933 do úřadu říšského kancléře, založení sudetoněmecké strany SdP⁶⁰, ovlivnily myšlení obyvatel Friedrichswaldu – Bedřichova. Ze zápisu v kronice obce lze usuzovat, že alespoň kronikář byl událostmi roku 1938 nadšen a smýšlel pronacisticky. A vzhledem k posledním volbám v roce 1935, ve kterých zvítězila strana SdP se lze domnívat, že kronikář zastupoval svým zápisem názor velké většiny obyvatel obce.

„Z nařízení Adolfa Hitlera bylo Rakousko začleněno do německé Říše. Radost obyvatelstva byla z toho nesmírná. Vstupující němečtí vojáci byli všude vítáni neutuchajícím jásotem a dosud nebývalým nadšením, které rozrostlo do opravdového radostného opojení, když se vůdce rozhodl, že v čele svých oddílů osobně se zúčastní vstupu do staré otčiny. Rakousko bylo s konečnou platností začleněno jako župa Východní Marka do velké německé Říše a smí se nyní jako její část účastniti mocného rozmachu v každém směru.“⁶¹

Následný vývoj obce je dán charakterem oblasti, v níž se nachází, tj. Sudetami. Historické zápisy nadšeně líčí např. setkání příznivců národních socialistů, tzv.

⁵⁹ Rok 1936. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1936/>.

⁶⁰ Sudetendeutsche Partei byla založena 1. října 1933 Konradem E. Henleinem. Henlein byl rodák z Vratislavic nad Nisou, které jsou v dnešní době z jednou městských částí krajského města Liberec. Podařilo se mu získat důvěru nacistického vedení a dosáhl tak mezinárodní diskuze nad sudetoněmeckou otázkou. V druhé polovině třicátých let pak jeho pozici lídra strany převzal Karl H. Frank, který měl daleko radikálnější požadavky a názory. Henlein spáchal sebevraždu v plzeňské věznici 10. května 1945 poté, co zjistil, že s ním bude nadále veden proces jako s válečným zločincem. Tento statut mu i připsal tzv. Norimberský proces, který vedl soudní jednání proti představitelům nacistického Německa od 20. listopadu 1945 do 1. října 1946.

⁶¹ Rok 1938. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2015-10-17]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1938/>.

Henleinovců, u blízkého Jablonce nad Nisou. „Opěvují“ sílu sjednoceného německého národa a ujišťují o „neochvějně poslušnosti“ vůdci. Od 21. května 1938 proudily skrze obec československé vojenské jednotky, které připravovaly opevnění hranic. Na konci června téhož roku se československá armáda ubytovala přímo v Bedřichově a v soukromých domech si zřídila sklady, ubytování atd. Doloženou roztržkou v kronice mezi československými vojáky a německými obyvateli obce je spor o nápis na škole. Vojáci napsali česky „škola“, ale správce školy vznesl námitku u velitelství jednotky a nápis byl poté uveden v němčině. Autor historického zápisu tak poukazuje na to, že německo-české vztahy údajně dosáhly četných změn. Německá říše obyvatele Bedřichova měla také údajně ochránit před vzrůstajícím násilným chováním československých vojáků; vojáci měli dle kroniky utlouct k smrti jednoho obyvatele Bedřichova v hostinci „U Bečky“. Takto popisuje kronika vstup německých jednotek do obce:

„Jak přesně pracovaly oddíly vůdce, vysvítá nejlépe z toho, že zatímco české oddíly opouštěly konec vesnice, stály již na druhém konci vesnice oddíly říšské, aby vpochozovaly do vsi. V okamžiku se obec změnila. Jakmile československé oddíly opustily obec, bylo vše jak proměněné. V každém domě byly připraveny věnce, girlandy, květiny, prapory v říšských barvách na výzdobu průčelí domů a ihned vyvěšeny. Jeden chtěl druhého překonat, nikdo nechtěl zůstat za druhými. Pár minut stačilo a z nářku a úzkosti vznikla bezmezná radost. Všude stáli lidé před domy, mávali šátky a neutuchající provolávání slávy zdravilo vstupující německé vojáky. Projevil se zcela jiný život. Všude veselé tváře, spokojení lidé. Za nastupujícími jednotkami následovala oddělení, která nejcitlivějším způsobem hleděla rozdělením polévky a dáreků z lásky zmírnit nejtvrďší nouzi.“⁶²

Je však otázkou, do jaké míry historický pramen odráží skutečné nálady v obci. Jeden z rodáků obce, který vzpomíná na dobu před rokem 1945 skrze vyprávění svých rodinných příslušníků, jejíž část byla německého původu a žila v Bedřichově po několik generací, nahlížel na situaci oproti pramennému zdroji odlišným způsobem.

„Tady žili úplně v pohodě Němci, Češi dohromady a nebylo mezi nima žádnéjch křivd. Možná se pak našli nějakí blbci, co začali nosit kalhoty, když přišel Hitler, ale to tady moc nefrčelo.“⁶³

⁶² Rok 1938. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-03]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1938/>.

⁶³ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

Samotné období 2. světové války a její důsledky pro zdejší obyvatele nejsou prozatím známé. Z několika historických záznamů a také pamětí starousedlíků je patrné, že muži schopní vojenské služby byli odveleni do armády národně-socialistického státu, Wehrmachtu. Jak lze doložit z náhrobků na místním hřbitově, mnoho bedřichovských mužů padlo v bitvě u Stalingradu probíhající od podzimu 1942 do zimy 1943 ve stalinistickém Rusku.

„...ta naše chalupa nebyla po odsunutých Němcích, ale po Němcích, kteří umřeli ke konci války a měli syna a ten padl někde u Stalingradu.“⁶⁴

V roce 1945 dle obecní kroniky zasáhlo několik střel kostel Sv. Antonína Paduánského. Nezmiňuje se však o tom, že byly některé domy ve vesnici zasaženy nálety na konci války, jak zaznělo v několika výpovědích narátorů. Rodiny, které přišly o svůj dům, se pak uchýlovaly do opuštěných nemovitostí po nuceně vysídlených sousedech. Obecní kronika alespoň částečně zachytila obec při osvobození z května 1945.

„Osvobození pohraničí v květnu roku 1945 neprobudilo život Bedřichova rázem z válečné letargie jásotem, který sem doléhal jen jakoby ozvěnou z dolejších míst a vzdálené Prahy. Sovětský voják – osvoboditel postával v malém hloučku až dole na rýnovické křižovatce a stanici elektrické dráhy na Janov.“⁶⁵

4.2.2 Nucené vysídlení

Velmi významnou úlohu v dějinách střední Evropy zaujímá problematika česko-německých vztahů. Na území tehdejšího Československa oba národy žily a sdílely po několika staletí stejný osud. Nucené vysídlení německého obyvatelstva tak znamenal silný zásah do vývoje vztahů, které se budovaly po generace. Tato menšina byla důležitou součástí země nejen po stránce kulturní, ale především hospodářské a ekonomické. Rozkoly mezi národy mají svůj počátek ve vzepětí nacionalistických myšlenek v průběhu 19. století. Další rozpory následovaly po ustanovení Československé republiky v roce 1918, situace se dále vyostřovala s nástupem nacismu v Německu. Konec soužití nastal z důvodu tragických zkušeností za nacistické okupace po skončení 2. světové války v květnu 1945. Dodnes je otázka nuceného vysídlení velmi diskutovaným tématem nejen

⁶⁴ Rozhovor s p. Coufalem, 20. 12. 2015.

⁶⁵ Rok 1940–1970. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/1940-1970-kraceno/>.

na politickém poli, ale velmi často rezonuje i ve společenském diskurzu a výjimkou není ani pohraniční Bedřichov.

Transfer obyvatel německé národnosti z československého území probíhal již před koncem války především v moravskoslezském pohraničí. První pronásledování německých obyvatel proběhlo v dikci osvobozené Rudé armády, která podporovala samosoudy a stíhání Němců. K „odvetám“ docházelo často spontánně v souvislosti s přebíráním moci revolučními národními výbory. Násilí, exekuce, rabování byly běžnými praktikami Rudé armády a revolučních gard. Útoky na německé obyvatelstvo v mnoha případech prováděli také sadisté a recidivisté. Za jednu z nejhorších událostí této fáze „odsunu“ lze považovat počínání československých vojáků v okolí Žatce a Postolopr⁶⁶, kde došlo k popravám internovaných Němců, ubití a rabování.⁶⁷

Snahou československých politických elit bylo znovuzískání pohraničí státu pro slovanské obyvatelstvo. Tento cíl byl pouze zástěrkou pro „odsun a vyhnání“ milionů Němců, kteří zde žili většinou po generace. Etnická homogenita celého demokratického státu měla zmenšit rozdíl v sociálních poměrech. Ovšem vlivem osidlování poloprázdného pohraničí nemohlo být stejnorodosti obyvatelstva dosaženo. Po nuceném vysídlení zůstalo v roce 1947 v pohraničí zhruba 200 000 Němců⁶⁸ a zdaleka se nejednalo pouze o prověřené antifašisty, jak deklarovaly prezidentovy legislativní dokumenty. Ve znovu obnovené republice zůstali také lidé ze smíšených manželství a především tzv. specialisté, kteří byli nepostradatelní např. ve výrobě skla, textilu v dolech apod.⁶⁹ V Bedřichově zůstalo pouze několik smíšených manželství a odborníci ve svých profesích, především z oblasti lesnictví a jiných tradičních řemesel.

„Děda měl taky odejít, ale potřebovali kováře, který by koval koně, tak víceméně tady mohl zůstat. To byl rád.“⁷⁰

⁶⁶ Celkem zde bylo zabito asi 800 lidí, převážně z civilního obyvatelstva. Při pozdější exhumaci nalezených těl v hromadném hrobu byly nalezeny ostatky 757 mužů, 5 žen a jednoho dítěte. MAJEWSKI, *Sudetští Němci*, s. 408.

⁶⁷ MAJEWSKI, P. M. *Sudetští Němci 1848-1948*, 2014, s. 407, 408.

⁶⁸ Dle sčítání lidu k 1. prosinci 1930 žilo v ČSR 14 729 536 obyvatel československé státní příslušnosti. Z tohoto počtu se hlásilo k německé národnosti 3 231 688 osob, z nichž 3 070 938 žilo v českých zemích. Německá menšina tvořila 29,2 % ze všech obyvatel ČSR, přitom ¾ z nich žili na území Čech. Mezi další početné menšiny patřily, i dle obrázku č. 1, Poláci (80 645 osob), „národní“ Židé (30 002 osob), dále Rusíni, Ukrajinci, Rusové a v neposlední řadě také Maďaři při hranicích ČSR s Maďarskem. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů*. 1. vyd. Editor A. von ARBURG, T. STANĚK., s. 30, 31.

⁶⁹ SPURNÝ, M. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*, 2011, s. 115.

⁷⁰ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

V poválečných letech byla obec vystavena na pospas tzv. motorizovaným zlatokopům. Tito novodobí nájezdníci se nakrátko usadili v pohraničí, aby se obohatili z majetku těch, kteří byli nuceni opustit svůj domov. V této době lze pozorovat největší změnu v charakteru obce; z průmyslové – sklářské s brusírnami, mačkárnami, pilami, mlýnem a přádelnou, v obec, která založila svojí existenci na poskytování služeb v oblasti turistického ruchu a navázala tak na počátky cestovního ruchu z doby před rokem 1938.

4.2.3 „Temná padesátá“

Po období Protektorátu Čechy a Moravy došlo k obnově suverenity československého státu v květnu 1945. Republika však nenavázala na zřízení tzv. První republiky. Vlivem toho, že země byla postižena válkou, byl již zaveden systém se socialistickými prvky. Volby v roce 1946 vyhrála Komunistická strana Československa a jejím zesilujícím vlivem se staly únorové události roku 1948, kdy KSČ převzala veškerou vládu nad republikou a nastolila komunistický systém charakteristický totalitními praktikami, likvidací veškerých prvků parlamentní demokracie, navázání užšího spojení se Sovětským svazem atd. Byla zahájena kolektivizace, další vlna znárodnování majetku, politické procesy s osobami neloajálními, nepohodlnými vládnoucí straně jako i se „straníky“, kteří rovněž představovali hrozbu pro totalitní stát. Nespokojenost obyvatel z hospodářského, ekonomického i sociálního vývoje souvisela se změnou politiky v Sovětském svazu a Chruščovova procesu destalinizace. Na rozdíl od polských a maďarských událostí 1956, v ČSR k akcím podobného druhu nedošlo. Vrcholem upevňování pozic KSČ byla Ústava z roku 1960, která vyhlásila dosažení socialismu v zemi.

Komunistický model moci přijal zákony ohledně II. a III. fáze pozemkové reformy, kdy proběhla nucená kolektivizace a konfiskace majetku a půdy. V průmyslu došlo také k výrazným změnám; byly znárodněny další podniky po první fázi znárodnování po květnu 1945. Pouze minimum pracovních sil zůstalo v soukromém sektoru. Ústava z května 1948 zestátnění zakotvila v právním řádu nového státního režimu.

Státem řízená kolektivizace zemědělství se samozřejmě týkala i Bedřichova. Po nuceném vysídlení německého obyvatelstva zde zůstalo jen několik fungujících statků, které však byly znárodněny, např. Reiterův statek, jenž byl rodině navrácen v rámci restitucí po roce 1989. I když Bedřichov nepatřil mezi vesnice, kde by se dařilo zemědělství, v roce 1949 bylo rozhodnuto o založení Jednotného zemědělského družstva

(JZD) zaměřeného na chov dojníc. Bylo vytvořeno několik pracovních míst⁷¹, ale v horských podmínkách provozování kravína nebylo příliš dobrým nápadem, jak zde „budovat socialismus“. V roce 1955 převzal majetek Státní statek, který „vedl družstvo do klidu“. I tak lze shrnout neslavné fungování socialistických pokusů o zemědělské aktivity na Bedřichově. Osud kravína⁷² a vůbec snahy obnovit horské zemědělství v obci shrnuje pan Daněk.

„Byl to kravín, ale já si myslím, že to byl takový omyl. To mi máma říkala, že byla nějaká paní X a ta že řekla, že je lepší 10 krav než 50 turistů. A prosadili ten kravín tady v těch podmínkách, dneska to není tak drsný, ale dřív opravdu tady bylo sněhu, že se k těm kravám nemohli absolutně dostat v zimě. Prostě to bylo dost zcestný. Ty zásoby sena tam taky nebyly velký a nakonec tam byly jenom nějaký jalovičky a v létě tady byl jeden, kterej je pás. No a vlastně efekt z toho nebyl žádněj velkej, naopak spíš ty chalupáři z toho měli trauma, ty krávy furt utíkaly a vždycky udělaly někde nějakou paseku. No my jsme tam dost blbli v tom kravíně. To bylo pro nás takový eldorado, ale to už byl víceméně opuštěný. Přes zimu pak už tam dobytek nedávaly, musely ho odvážet. Bylo to kontraproduktivní.“⁷³

Mezi lety 1948–1953 probíhala tzv. horká fáze Studené války mezi východním a západním blokem. V rámci ČSR byla komunistická strana na svém pomyslném mocenském vrcholu. V druhé polovině padesátých let dochází k uvolňování režimu a to především z důvodu úmrtí dosavadního vůdce Sovětského svazu J. V. Stalina. V ČSR se také mění politická reprezentace se smrtí K. Gottwalda v roce 1956. V padesátých letech byla na trhu pouze omezená nabídka, ale poptávka po produktech byla velice vysoká a tak některé žádané komodity získaly statusový symbol. Společnost si přála přiblížit se západní konzumní společnosti⁷⁴. V roce 1953 nastal obrat v hospodářské i společenské politice státu. Byl kladen důraz na zvyšování životní úrovně obyvatel např. i diferenciací konzumu. Byly zavedeny podniky s luxusním zbožím domácí i zahraniční provenience, v roce 1956

⁷¹ Archivní materiály hovoří v počátcích JZD Bedřichov o 10 až 15 zaměstnancích a o 20 až 25 pomocných silách na sezónní práce.

⁷² Aktuální podoba objektu viz příloha č. 2.

⁷³ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

⁷⁴ Společnost, která klade důraz na konzumaci statků a podřizuje tomu každodenní chod. Konzum obecně je spotřeba materiálních a imateriálních statků konečným spotřebitelem, kterým může být vnímána za jeho cíl. Jednak se jedná o naplnění kulturních, ekonomických a dalších potřeb, ale konzum má i funkci statusovou, tj. vyčleňování se jedince do určitých skupin společnosti a demonstrovat tak příslušnost k nim na základě vlastnění určitého produktu.

byl otevřen Dům módy, 1957 Dům potravin atd.⁷⁵ Tyto výdobytky doby se však příliš netýkaly periferních oblastí, jakým bylo málo obydlené pohraničí. Obyvatelé Bedřichova řešili zcela jiné problémy, např. zásobování základními potravinami v zimních měsících, kdy bylo možné se dostat do vsi pouze koňským spřežením, cestu svých dětí do školy v Janově nad Nisou, dojíždění za prací do blízkých měst, zajištění otopu na zimu apod. Každodennost padesátých let byla tedy značně rozdílná oproti tématům „velké historie“ státu. Ani tyto dějinné události nejsou v paměti narátorů nijak vzpomínány. A spíše než o Studenou válku se tak zajímali, jak zajistit teplo ve svých domovech.

4.2.4 „Zlatá šedesátá“

Oproti předcházejícímu období došlo k podstatným změnám pozitivního charakteru v oblasti nejen hospodářské, ale především společenské a kulturní. K uvolnění poměrů došlo i z důvodu zmírnění mezinárodního napětí a ke zlepšení vztahů mezi Sovětským svazem a Spojenými státy americkými s nástupem Nikity Chruščova do vedoucí funkce prvního tajemníka ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu (1958–1964). Tyto změny zapříčinily i jisté politické uvolnění, které vyústilo k tzv. Pražskému jaru v létě roku 1968. Přívlastek „zlatá“ je však poněkud přehnaný, protože se nejednalo ani o „hospodářský“ či „kulturní zázrak“, ale jestliže hodnotíme toto desetiletí v souvislosti s předešlým a následujícím obdobím, tento optimistický přívlastek lze považovat za adekvátní.

Změny nastaly i díky tzv. generační výměně vedoucích pracovníků vzdělaných již za komunistické vlády namísto tzv. dělnických kádrů. Oficiální politika již nepůsobila na společnost tak účinně, jako tomu bylo ve čtyřicátých a na počátku padesátých let. Režim také nebyl schopný vytvářet podmínky pro chod společenského života ani uspokojovat základní potřeby obyvatelstva.⁷⁶

Československá společnost začala pozvolna měnit svůj životní styl s pronikajícími prvky západní kultury. Ke změnám došlo i v charakteru sdělovacích prostředků, které přinášely nové informace o západních zemích v podobě cestopisných pořadů, zábavy, ale také svými publicistickými pořady zabývajícími se problémy socialistické společnosti. Došlo také k jisté generační výměně, kdy mladá generace vyrůstala pouze v prostředí

⁷⁵ TOMEK, P. 50. léta. Likvidace občanské společnosti a její unifikace. *Totalita.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/50/50_01_002.php.

⁷⁶ MARJÁNKO, B. 60. léta – doba uvolnění. *Totalita.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/60/60.php>.

řízeném komunistickou stranou a neměla tak srovnání s předválečným stavem státu ani několika lety relativní svobody od května 1945 do února 1948.⁷⁷

Dosud patřil Bedřichov k okresu Liberec, ale s restrukturalizací okresů a krajů se obec připojila do Jabloneckého okresu, který byl součástí rozlehlého Severočeského kraje. V šedesátých letech byly stále volné některé chaty po nuceně vysídlených původních obyvatelích. Obec se postupně dostávala do povědomí lidí jako místo vhodné především k zimní rekreaci. V těchto letech také začal jezdit první lyžařský vlek a tím se otevřela cesta turistickému ruchu v zimních měsících, který přinesl oživení do každodenního chodu obce i vítané finanční prostředky.

Rok 1968 se stal důležitým pro Bedřichov hned z několika důvodů; především byla vyhlášena CHKO Jizerské hory (katastrální území obce leží právě ve zmíněné CHKO), a také se vytyčila hranice mezi klidovou a rekreační zónou. Politické události roku 1968 zasáhly celé Československo a jinak tomu nebylo v Bedřichově, kterému významně ubyl počet zahraničních rekreantů. Jinak se politické události Pražského jara ani okupace vojsky Varšavské smlouvy obyvatel Bedřichova nijak významněji netýkala, jak lze usoudit z provedeného výzkumu.

4.2.5 „Šedá sedmdesátá“

Po optimistickém očekávání československého obyvatelstva však přišlo spolu s okupací území vojsky Varšavské smlouvy společenské vystřízlivění. Období tzv. normalizace lze datovat od srpna roku 1968 do roku 1972, kdy skončila první fáze prověřování členů komunistické strany a zajištění nepřátel socialistického zřízení.

V sedmdesátých letech se komunistická strana snažila o nastolení totalitního režimu, který je charakteristický totální kontrolou veškerých aktivit společnosti a značným působením ideologie a propagandy. K tomu však v ČSSR nedošlo a režim se pohyboval mezi totalitním a autoritativním. Toto období by se také dalo charakterizovat heslem „chléb a hry“. Vedení státu se snažilo pozvednout životní úroveň obyvatelstva, např. výstavbou nových bytů, obchodních a kulturních domů, sociálními benefity, podporou mladých rodin, aby „konzumní společnost“ dostala své a nedávala nesouhlasné projevy s režimem najevo alespoň ve veřejném životě.

⁷⁷ MARJÁNKO, B. 60. léta - obraz čs. společnosti na začátku tohoto období. *Totalita.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/60/60_02.php.

Na začátku tzv. normalizace byly obnovovány nebo nově zakládány opory režimu v oblasti společenského života, např. ustavující konference SSM, byl obnoven Svaz československých spisovatelů, došlo k likvidaci nezávislých mládežnických organizací, např. Junáka. Toto období je charakteristické tzv. schizofrenií společnosti, kdy na jedné straně byla v mnoha oblastech kontrolována a limitována ve svých aktivitách, na straně druhé byla nucena účastnit se akcí pořádaných režimem (prvomájové průvody, mírové slavnosti, spartakiády apod.). I z toho důvodu se ještě ve větší míře uchýlovali na své chaty a chalupy, které je odvedly od každodenní reality tzv. žitého socialismu.⁷⁸

Z důvodu uplatňované politiky znovu nastal zájem o prázdné bedřichovské objekty, které se staly vítaným „únikem“ od každodenní reality sedmdesátých let v městském prostředí. V Bedřichově také započala výstavba rodinných domů zřejmě ze stejného důvodu. Toto období znamenalo pro obec paradoxně jisté oživení. Začala se stavět Josefodolská přehrada, díky níž se následně opravily některé příjezdové cesty. Dostavil se další lyžařský vlek, který zvětšil kapacitu a především atraktivitu celé obce pro sjezdové lyžování a také byla postavena v rámci Akce Z budova Horské služby, sloužící tomuto účelu dodnes. I kulturní život byl oproti minulým dekadám o mnoho zajímavější pro místní obyvatele. Konaly se estrádní programy na „Dolině“, pořádaly se nejrůznější sportovní akce a v obecní kronice jsou i záznamy o tzv. vítání nových občánků, o oslavách při příležitosti VŘSR nebo ke Dni Matek. Na posledních příkladech je patrné, že režim se svými ideologicky zaměřenými činnostmi „dosáhl i do jinak neaktivního pohraničí.“ O těchto státních oslavách hovoří oficiální písemné prameny, na druhé straně v paměti místních obyvatel nejsou nijak významněji reflektovány.

I když byla společnost v prvních letech tzv. normalizace vystavena různým represím, politické šikaně apod., obyvatel Bedřichova se znovu „velká témata“ netýkala. V mnohých případech lidé vstupovali do KSČ kvůli společenským a sociálním výhodám, jakými byly např. lepší pracovní pozice v oboru, snazší přijetí potomka na vysokou školu.

„Spousta lidí na tu dobu (pozn. socialismu) vzpomíná, nám se tady žádný perzekuce neděly. Samozřejmě ty hloupý věci, že děti nemohly studovat, že ten byl v tom a ten byl v tom, spousta lidí do té strany vstoupilo jenom z prospěchu, aby se ty děti dostaly, aby měli

⁷⁸ MARJÁNKO, B. Období normalizace – společnost zaživa pohřbená. *Totalita.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/norm/norm_02.php.

snazší život. ...A vůbec já jsem nikdy tady na Bedřichově neviděl, že by se někdo po někom vezl, jo.“⁷⁹

Pouze o jedné významné události spjaté s tzv. velkými dějinami ze sedmdesátých let se zmiňuje jeden z narátorů, který byl v roce 1977 „náctiletým“. V promluvě informuje o nápisu „Charta“ na jedné z lyžařských tras nedaleko obce. Domnívá se, že Charta 77 nebyla v místě jeho bydliště známá a občanům Liberce se nedostávalo informačních kanálů, ze kterých by mohly získat nějaké povědomí. Na druhé straně, dle jeho slov vše rodiče po „objevu“ vysvětlili, tudíž alespoň povrchní znalosti o tomto dokumentu mít museli.

„No a jednou, to bylo v tom roce, kdy byla Charta, tak v Liberci se o tom vůbec nic nevědělo, protože v rádiu nic neřekli, jak to bylo vopravdu, v novinách už vůbec ne. Já jsem jel, takhle byla stopa, jel jsem úvozem někde za Novou Loukou směrem na Kristiánov, no a tam v tom sněhu na tom svahu bylo napsáno "Charta". Tak jsem na to koukal, lidi jezdili okolo a jel jsem dál. Pak jsem to říkal doma a máma ještě říkala, je a neviděl tě u toho někdo a takovýhle ty, protože měla strach. Pak mi teda vysvětlila, o co jde.“⁸⁰

4.2.6 „Vyprázdněná osmdesátá“

V osmdesátých letech 20. století již byla komunistické ideologie zcela vyprázdněná a režim tzv. ztrácel dech. Lidé si byli vědomi nedostatků ve všech oblastech života společnosti a systému, který jim už nic nemohl nabídnout. Sítil tak antikomunismus, který pramenil z potřeby nalézt nový systém.

Bedřichov v roce 1980 řešil své připojení k blízkému Janovu nad Nisou, kdy ztratil svou samostatnost. Tradičně se konaly zimní podniky Jizerské padesátky a „Stopy“. Občanský výbor musel řešit, dle dostupného pramenu, znečištění jizerskohorské přírody a vody v řece Nise, nepovolené skládky odpadu, vandalismus, nedostatečný počet spojů veřejné dopravy nebo špatný stav místních komunikací. Stavět se začal např. v roce 1983 další lyžařský vlek „Pastviny“, který měl znovu pomoci zatraktivnit lokalitu pro vyznavače zimních sportů.

Po Sametové revoluci si nové politické elity kladly za jeden ze svých dlouhodobých cílů ovlivnit veřejnost ve smyslu odmítnutí komunismu, ideologie, která přes 40 let určovala jejich životy. Celá společnost tak byla konfrontována s otázkou viny a

⁷⁹ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

⁸⁰ Rozhovor s p. Coufalem, 20. 12. 2016.

odpovědnosti. Z toho důvodu se prověřovali např. kandidáti do veřejných funkcí. Doba postkomunismu je charakteristická svým antikomunistickým postojem a neustálou nutností vymezovat se k období vlády komunistické strany. Dalším „strašákem“ a (nejen) tichým mementem doby je Komunistická strana Čech a Moravy, jež je přímým pokračovatel Komunistické strany Československa, k jejímuž odkazu se současní členové hlásí. Je tak příznačné zabývat se otázkou, jak dlouho se bude česká společnost označovat za postkomunistickou, protože není prozatím oblast, která by se alespoň marginálním způsobem nevymezovala vůči komunismu, resp. socialismu.

4.3 Každodennost Bedřichova 20. století

Z orálně-historických rozhovorů týkající se každodennosti za doby tzv. státního socialismu vyplynula témata, která jsou dále analyzována a interpretována. Do každodennosti obce se zařadilo i jisté vypořádávání se s německou minulostí obce a především s nuceným vysídlení původních obyvatel. V jednotlivých interview především s pamětníky z řad „starousedlíků“ a „chalupářů z poválečné doby“ je na období, osudy neodsunutých obyvatel i stav obce vzpomínáno. „Německá každodennost“ se tak potkává a stala se součástí „českého socialistického“ i současného života obce. Pro existenci obce je stěžejní cestovní/turistický ruch, který dává pracovní příležitosti místním a díky němuž obec neupadla v zapomnění. K „záchraně“ Bedřichova přispěli významnou měrou lidé, kteří si zde zakoupili opuštěné domy a stali se z nich „chalupáři“. Skupina také vytvářela socialistickou každodennost v obci a proto je v práci reflektována. S tématem souvisí i sousedské vztahy, které jsou často v rozhovorech připomínány. Sousedský život, a s ním spojené aktivity, dotvářel obraz každodennosti v Bedřichově. K dalším každodenním starostem v obci za doby socialismu v československých podmínkách, ale i v současné době, byla možnost dopravního spojení s okolními městy. Společenský a spolkový život je také vhodným příkladem pro komparaci jednotlivých vybraných období s dobou socialismu.

Každodenní pracovní život nebyl příliš ve výpovědích narátorů v době socialismu reflektován nebo se přímo netýkal sledované obce. Z toho důvodu se práce tímto tématem nezabývá. Bedřichov nabízel v období socialismu pouze málo pracovních příležitostí. Většinou se jednalo o pozice v rámci cestovního ruchu – obsluha lyžařských vleků, kterou po většinu času zastávali členové Horské služby, nejrůznější práce v oblasti hotelnictví a pohostinství převážně v podnikových chatách, několik lesních dělníků apod. Část

obyvatelstva dojížděla do okolních větších měst, kde bylo uplatnění neporovnatelně větší. Život v obci nejen z hlediska pracovního shrnuje jeden z narátorů.⁸¹

„Takový mladý rodiny musely odejít a nechaly tam veškerou výbavu. Víte jak to je, když ty ženský dostaly cejchy a všechno a někde s třiceti kilama odejdi. A tyhle lidi pak byly takový dost důležitý a majetek, chtěly hejbat s obcí, ale neměli oporu v těch lidech. A přes stranický ty tady neměl šanci nikdo, tady JZD nefungovalo, ti chlapi jezdili všichni do Liazu za prací, protože tady žádná jiná nebyla, v lese dělalo pár chlapů a sklářskej průmysl tady už vůbec nebyl, zbyly akorát mačkárný a ty nebyly potřeba, v Janově dělalo pár lidí ve sklárně a ve směs pak začali lidi dělat na těch rekreačkách, tím pádem nemuseli nikam dojíždět. To přetrvává i dneska.“⁸²

4.3.1 Poválečná každodennost obce

Po nuceném odchodu německého obyvatelstva, které muselo opustit své domovy, hospodářství, majetek atd. zbylo v obci velice málo lidí. Přicházely do kraje odlišné skupiny, které měly různé zájmy. Další skupinou byli lidé, kteří vyčkávali, jak se situace vyvine. Jestliže jim nebyla nabídnuta adekvátní práce spolu se slušně zachovalou nemovitostí, pohraničí opustili. Pouze malé procento přicházejících se zařadilo mezi ty, kteří nakonec „budovali pohraničí.“ Mezi „budovatele“ lze zařadit i chalupáře ze čtyřicátých a počátku padesátých let, díky kterým množství domů bylo využito a především zachráněno od vypálení, zbourání, likvidace (příklad zchátralé budovy viz příloha č. 6). I díky nim se do současné doby zachovala místní horská architektura (viz příloha č. 3 až 5). Ve složité situaci se ocitlo německé obyvatelstvo, které ve vsi zůstalo. Bylo pro režim nepohodlnou menšinou a o násilí napáchaném na jejich příslušnících nesměli na veřejnosti mluvit, proto si zachovávali od nových obyvatel odstup. Několik výpovědí narátorů líčí situaci poválečných let v Bedřichově.

„Sem přišlo spousta lidí a vlastně zjistili, že ten život je tady hodně odlišný oproti vnitrozemí, tak odtud zase zmizli. Nebo sem přicházeli takoví ti zlatokopové co ty baráky po Němcích vykradli.“⁸³

„Ty grázlové ty to tu vykradli a odešli. Pak tu zbyli lidi, který si to sami museli zařídit a měli k tomu jinej přístup. Ti co tu zůstali, ti se báli mluvit.“⁸⁴

⁸¹ Narátor komentuje situaci bezprostředně po nuceném vysídlení německých obyvatel. Jejich místo následně zaujaly osoby, které chtěly získat vedoucí postavení v komunitě obce.

⁸² Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

⁸³ Rozhovor s p. Coufalem, 20. 12. 2015.

„Někteří starousedlíci přežili v tom, co bylo, ti už s žádnou perspektivou nepočítali. Pamatuju na starého Streita, byl Němec, ale měl nádherný humor a z něho to čišelo neskutečným způsobem. Ale bylo na něm vidět, že se smířil s tím, že svůj život dožije tak, jak je.“⁸⁵

4.3.2 Vzpomínky na německé obyvatelstvo

Ve vzpomínkách oslovených narátorů se objevují postavy z řad původního obyvatelstva. Tito lidé tvořili skupinu, která svým vystupováním a stylem života navazovala na předválečnou dobu. Po poválečném osidlování pohraničí, v případě Bedřichova spíše rozprodávání obydlí k rekreačním účelům, se sociální skladba obyvatelstva natolik proměnila, že bylo zapotřebí, aby spolu tyto dvě nesourodé skupiny navázaly kontakt. K tomuto účelu sloužily místní hostince. Pan Bauer vzpomíná, že rozlišit tyto dvě skupiny šlo právě podle oblíbeného podniku.

„Bylo vidět podle toho, kdo do jaké hospody chodil. Ti starousedlíci, tak ti chodili do Ryňáku, ten už není. Pak takoví ti luftáci, kteří hlavně představovali tu chatovou oblast, tak ti začali chodit na Dolinu, to ještě nebylo koupaliště... Když se náhodou chtěly ty dvě základní složky dát dohromady tak se to sešlo na Lesní. Tam se konaly obecní schůze, sešlosti a pak se poprali a šli domů.“⁸⁶

V pamětech se objevují rodiny, které měly zvláštní zásluhy na fungování obce a žily zde po několik generací a jméno rodu se nesmazatelně vrylo do historie obce. Narátoři, především z řad „starousedlíků“ a „chalupářů z poválečné doby“ na tyto rodiny či jejich příslušníky vzpomínají s jistou nostalgií v pozitivním slova smyslu. Pamětníci jsou v tomto směru kritičtí k režimu, který je utlačoval a snažil se učinit neviditelnými nepohodlné osoby, k nimž zajisté patřili sedláci německého původu přetvoření na „družstevníky“.

Na druhé straně se objevují pamětníci, kteří ze svých vzpomínek poválečný stav a především německé obyvatele vytěsnily. Na padesátá léta, kdy se obec dále osidlovala, vzpomíná jedna z pamětnic – „chalupářů z poválečné doby“ takto:

„On tam už skoro nikdo nebyl, ty už byli vystěhovaný.“⁸⁷

Až později se v rozhovoru zmiňuje o některých usedlících německého původu nebo ze smíšených manželství, kteří v obci zůstali. Také použití slova „vystěhovaný“, které

⁸⁴ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

⁸⁵ Rozhovor s p. Bauerem, 22. 10. 2015.

⁸⁶ Rozhovor s p. Bauerem, 22. 10. 2015.

⁸⁷ Rozhovor s p. Váchovou, 28. 12. 2015.

nenaznačuje, že by se na nuceně vysídlených obyvatelích dělo bezpráví či dokonce násilí, značí, že část československých obyvatel chtěla „zapomenout“ na tuto poválečnou tristní událost. Někteří na počátku interview zamlčují, že by věděli o původním německém obyvatelstvu nebo že s nimi byli v kontaktu, v pozdější fázi se však „rozpomínají“ především na nastalé problémy s potomky bývalých obyvatel obce, týkající se vlastnictví nemovitostí.

S tím souvisí i skutečnost, že především po změně režimu po roce 1989 se původní vlastníci usedlostí a obyvatelé Bedřichova přijeli podívat a zavzpomínat na svůj bývalý domov.

„Mockrát se lidi vrátili se podívat, chodili kolem nesměle, až pak se osmělili a zeptali se, jestli by se mohli podívat dovnitř.“⁸⁸

Reakce na tyto „návštěvníky“ byly různé. Ve většině případů noví majitelé umožnili dům navštívit, v několika však nikoliv. Například jeden z narátorů vzpomínal, jak v šedesátých letech byla navštívena původními německými obyvateli sousední chalupa vlastněná židovskou rodinou. Návštěva neproběhla příliš v dobré atmosféře, resp. podle narátora na ně sousedé „vzali vidle“. I takové důsledky mohly přinést proběhlé dějinné události. Charakter vzpomínek je velice různorodý a dokládá, že ani po více než sedmdesáti letech neexistuje ve veřejném mínění o historické události takového zásadního významu, nejen pro oblast pohraničí, jednotná kolektivní paměť.

4.3.3 Osidlování Bedřichova

Československé pohraničí je typické svým obyvatelstvem velice různorodého charakteru. Životní příběhy bedřichovských obyvatel mají v mnohých případech podobný začátek; rodiče přesídlili z vnitrozemí, velice často z Prahy do postněmeckého Liberce nebo Jablonce nad Nisou z důvodu pracovního umístění v rámci akce „budování pohraničí“. Jejich rodiče byli také tímto umístěním v některých případech „trestáni“, např. kvůli zahraniční zkušenosti, příliš buržoaznímu původu apod. Jiní v možnosti viděli dobrou příležitost k zisku pracovního uplatnění. Tito mladí lidé spojovali svůj původ s odlišnou lokalitou, ale většinu svého života prožili právě v pohraničí.

„Otec dělal v elektrárně a potom byl v elektrárně nábor, je potřeba obsazovat pohraničí, když Němci vypadli, že jo. Teď měl možnost Hradec Králové, Liberec, no on říkal Liberec znám, chci do Liberce. No a tím pádem jsme se ocitli v Liberci a hotovo. A do

⁸⁸ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

*Kolína bych teda zpátky nešla, rovina to je hrůza. S rodiči jsme se sem přestěhovali v roce 1946.*⁸⁹

*„Dostali se sem z toho důvodu, že naši se rozvedli jak rodiče a moje matka poznala pána, který byl z Liberecka, měla tady zaměstnání. Tak jsme se dostali sem. S nevlastním otcem koupili tudletu chalupu na bydlení. Bydleli jsme tady asi dva roky, ale že to dojíždění bylo do Liberce špatný, tak dostali byt v Liberci a tohle si nechali jako na víkendy.*⁹⁰

Jak již bylo zmíněno v kapitole věnující se historii obce, důležitou skupinou, která napomohla tomu, aby Bedřichov nebyl zcela vyliďněn, byli chalupáři. Zde jsou některé z pamětí, jak právě „jejich rodina“ zakoupila objekt ve vsi a co je k tomu vedlo. Většinou se životní osudy rodin, které v místě pořídili chalupu k rekreaci na místo trvalého bydlení, scházejí v informaci, že někteří z rodinných příslušníků šli osidlovat pohraničí a získali pracovní umístění rovněž ve vyliďněném Liberci nebo Jablonci nad Nisou. Neměli tedy důvod bydlet v malé obci bez možnosti dopravy i pracovních příležitostí. Shledávali však dobrou příležitost zde koupit za velice malé finanční náklady nemovitost pro případné další využití. Rovněž se narátoři opakují ve svých vzpomínkách na stav těchto obydlí po nuceném vysídlení jejich původních majitelů.

*„Rodiče žili v Praze a jak se po válce znovu osidlovalo pohraničí, tak přišli v čtyřicátým pátým do Liberce. Moje babička, která byla taky z Prahy, ze Žižkova, tak chtěla za mámou, nechtěla bejt v Praze sama, protože už tenkrát byla vdova jako mladá a ta vlastně tuhleto chalupu koupila. Takže to koupila v roce 1946 z Fondu národní obnovy, se to jmenovalo. To tehdy bylo vlastně za symbolickou cenu vlastně, protože to koupili za 5,5 tisíce. Takhle se prodávaly tady všude ty chalupy, protože to pohraničí bylo úplně vysídlený.*⁹¹

„Moji rodiče se oba dva nezávisle na sobě přistěhovali z Prahy. Oba dva tu byli zaměstnaní v Český pojišťovně, a tam se teda seznámili a v roce 1945 se vlastně vzali.... Do pojišťovny za nimi přišli agenti, kteří nabízeli chalupy na prodání. Byly to chalupy po odsunutých Němcích. Ta naše chalupa teda kterou jsme koupili za pár korun, oni to vlastně těm lidem nutili, podbízeli, aby to tam všechno nespadlo... Když se tam přišli podívat, tak to nechtěli, protože tam byla děravá střecha, teklo tam, všude tam byl nepořádek, všechno

⁸⁹ Rozhovor s p. Váchovou, 28. 12. 2015.

⁹⁰ Rozhovor s p. Blažkem, 17. 12. 2015.

⁹¹ Rozhovor s p. Plodkem, 3. 2. 2016.

rozbitý, sláma v chodbě naházená promoklá a to všechno. Tak řekli, že si to nevezmou. Táta zkoušel hrát ještě fotbal po válce, ale nějak ho zrasili na fotbale přes holeně, protože tenkrát chrániče a to moc nebylo, a tak se rozhodl, že s tím fotbalem skončí. No a tak se rozhodli, že budou mít tu chalupu. Měli byt v Liberci, který byl velice takovej neútulnej, špatnej a rámus, tak chtěli vypadnout mimo Liberec aspoň na chvíli.“⁹²

S osidlováním Bedřichova souvisí situace v obci v roce 1945 a v letech bezprostředně následujících. V roce 1946 zbyli v obci obyvatelé pocházející ze smíšeného manželství, specialisté, několik osob s navráceným československým občanstvím. Byly zaznamenány i jednotlivé případy, např. kdy nebyla nuceně vysídlena mladá žena německé národnosti, protože se svým druhem české národnosti čekala potomka. Je pravděpodobné, že ne vždy se jednalo o specialistu v pravém slova smyslu, neboť v Bedřichově zůstalo pouze několik příslušníků především vlivných rodin. Je písemně doloženo, že němečtí obyvatelé museli vyvinout velké úsilí, aby směli zůstat v obci, např. i specialista v oboru kovářství byl nucen několikrát podat písemnou žádost a výbor obce byl povinen dokládat, že je skutečně v místě potřebný a především, že za něj nebyla nalezena žádná náhrada české národnosti. Z písemných archivních pramenů pocházejí informace o seznamu objektů vhodných pro odevzdání obci ještě v roce 1951. Další etapa konfiskace se týkala asi 24 bedřichovských rodin. Ze záznamů o složení a počtu obyvatel obce v době od 2. světové války do padesátých let lze pouze odhadovat, kolik rodin bylo nuceně vysídleno. V srpnu 1945 bylo evidováno 844 osob německé a 23 osob české národnosti. I když obecní kronika se vyjadřuje k událostem třicátých let pronacisticky, v dochovaných záznamech je pouze k jednomu občanovi obce napsána poznámka o jeho příslušnosti k NSDAP. Na druhé straně osvědčení o národní spolehlivosti bylo vydáno pouze několika občanům Bedřichova. V roce 1946 byly sepsány seznamy antifašistů a komunistických antifašistů, kteří však nebyli shledáni státně spolehlivými a byli přiděleni do sběrného střediska ve Stráži nad Nisou nebo Liberci k transportu z republiky znamenající nucené vysídlení.⁹³

V době, kdy probíhal proces nuceného vysídlení původních obyvatel Bedřichova, již přicházely na výbor obce žádosti o přidělení živnosti v obci, např. restauračních zařízení, pily, o přidělení domů k rekreaci, k trvalému bydlení nebo pronájmu např. od dramaturga Národního divadla, doktora práv z Prahy, repatriantů z Polska a Maďarska.

⁹² Rozhovor s p. Coufalem, 20. 12. 2015.

⁹³ Okresní státní archiv Jablonec nad Nisou. Místní národní výbor Bedřichov. Konfiskáty a přiděly. 1945–1955.

V dalších letech byl proveden soupis objektů v obci, z nichž velká většina byla v rukou „chalupářů“.

4.3.4 Děti a škola v Bedřichově

V roce 1865 byla otevřena samostatná škola pro 197 žáků z Bedřichova, Janova nad Nisou a Hraničné. Bedřichovská kronika často zmiňuje průběh školního roku v meziválečných letech, kdy děti např. připravovaly divadelní představení, účastnily se oslav státních svátků. Z důvodu složité finanční situace rodin sklářů v Bedřichově ve dvacátých a třicátých letech 20. století československý stát spolu s obcí zajistil zdejším dětem denní přiděly mléka a pečiva.

V roce 1946 se počet žáků v bedřichovské škole rapidně snížil kvůli nuceně vysídleným rodinám z této oblasti. Ze školy, která byla zařízena pro několik tříd, se stala jednotřídka s 23 dětmi. Školní kronika dokládá život zdejší školy až ve druhé polovině padesátých let, kdy informuje o účasti žáků na nejrůznějších státních oslavách, např. 27. října Den znárodnění, pietní oslavy Julia Fučíka, Dne horníků, Mezinárodního dne žen, oslavy Vítězného února, Měsíc československo-sovětského přátelství aj. Kronika školy jako i jiné oficiální dokumenty, je velice poplatná době; v podstatě podává zprávu, jak byly děti vedeny k socialismu a jeho hodnotám. Informace o školních výletech jsou zastíněny politickými akcemi od příchodu Dědy Mráze přes oslavu Velké říjnové socialistické revoluce po seznamování s dějinami KSČ u příležitosti XVI. sjezdu strany. Státní instituce tak v každé době vychovávají mladou generaci k obrazu aktuálního státního zřízení. Ve vzpomínkách narátorů však nejsou např. zábavy, plesy apod. organizované i na podporu místních školních aktivit, uváděny v souvislosti se socialistickými slavnostmi. Školní kronika z let 1946–1961 se spíše než připomínkou vzdělávání a života bedřichovských dětí stala „hláskou troubou socialismu“. Jen několik hesel, která potvrzují charakter celého písemného pramene; „úspěchy socialismu jsou stále pronikavější“, „naše strana a vláda kráčí vstříc komunismu“ apod. V roce 1961 byla místní obecní škola pro nedostatek žáků zrušena a nadále ji využívala Lesní správa. Děti tak musely dojíždět do blízkého Janova nad Nisou, kde byla škola zachována.

O životě bedřichovských dětí nejsou relevantní informace, které by skutečně odrážely jejich každodenní aktivity. Z kroniky školy lze usoudit, že alespoň školní výlety nebyly zatíženy ideologií a děti navštívily např. zoologickou zahradu v nedalekém Liberci a jiná místa v Československu. Až v osmdesátých letech se znovu začínají občané aktivně

zapojovat do organizování volného času svých potomků. V roce 1983 byl ustanoven dětský oddíl v Bedřichově při TJ Sokol Janov nad Nisou.

Po nuceném vysídlení německého obyvatelstva zůstalo v obci mnoho opuštěných domů, které byly postupně osidlovány. Ještě v šedesátých letech do obce přicházeli lidé za účelem osídlení příhraniční vesnice především z důvodu možnosti práce v lese. Přicházeli i rodiny s malými dětmi, které rychle zapadli k místním. Potomci nových obyvatel Bedřichova si také museli zvykat na život ve zcela jiných podmínkách. Narátoři mají dětství v Bedřichově v padesátých a šedesátých letech spojené s mnohdy nesnadnou dopravou do školy a také s možnostmi, které nabízela okolní příroda k nejrůznějším aktivitám.

„Nic nám nechybělo. Kopce byly naše na lyžování. Tady žádný rolby nejezdily, to jsme si vyšlápali pěšky na horu, pak jsme to sjeli dolu. V létě příroda to jsme tady byli všude. Do lesa na dříví jsme chodili s otcem taky. Takže takovýhle dětství tady bylo, nebylo to špatný.“⁹⁴

„No dětství, do té školy jsme jezdili do Janova, to bylo takový trošku z ruky. Ráno autobusem dolu, včetně taky ten autobus v zimě nejezdil, tak jsme to uvítali, protože jsme šli pěšky dolů, jsme se ulili první dvě hodiny.“⁹⁵

Malá horská obec skýtala pro děti mnoho možností, jak trávit volný čas. Pracovní vytížení rodičů nedovolovalo trávit mnoho času se svými potomky. Z nich se však stala parta kamarádů, která si „zábavu“ obstarala sama.

„Víceméně jsme žili nehlídaně jo, ty rodiče měli svoje starosti a my jsme byli od rána do večera venku. A to bylo na tom to pěkný. Neměli jsme samozřejmě všechno...“⁹⁶

4.3.5 Občanská vybavenost a fungování obce

Život v podhorské vesnici nebyl nejsnadnějším i vlivem klimatických podmínek; tuhé dlouhé zimy a od jara do podzimu časté srážky nebyly příznivé např. pro zemědělské aktivity. U většiny stavení však byla malá hospodářství a obstarávala se nevelká „políčka“, která byla v době socialismu přeměněna na louky určené pro pastvu a posléze na tratě pro sjezdové lyžování.

⁹⁴ Rozhovor s p. Blažkem, 17. 12. 2015.

⁹⁵ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

⁹⁶ Rozhovor s p. Vondrákem, 21. 9. 2015.

V předválečné době, i díky tomu, že zde žilo přes 1 000 obyvatel, se dařilo drobným živnostníkům. Služby občanům zajišťovali živnostníci z nejrůznějších profesí – pekař, řezník, holič aj. Snížením počtu obyvatel v důsledku jeho nuceného vysídlení a následně znárodněním a kolektivizací spolu se změnou státního režimu v komunisty ovládaném Československu, téměř vymizela živnostenská činnost v obci. I když se zde nacházel obchod a pošta, na konci padesátých let nebyla obec příliš zásobená potravinami ani dalšími produkty především v období zimních měsíců, kdy kvůli sněhovým podmínkám nebylo pro zásobování možné dopravit zboží na určené místo.

„V zimě byl problém třeba s potravinami, i když tady obchod byl, když bylo hodně sněhu, tak si vzpomínám, že základní potraviny jako chleba, mléko, vozili koňma z Janova nějak...Když něco došlo, tak jsem to koupil v Janově u školy a donesl to na zádech v ruksaku.“⁹⁷

Pohled na chod obce za doby státního socialismu se velice liší. Obecní správa, resp. národní výbor, podle některých příliš nepracoval ve prospěch občanů ani obce, na druhé straně věci spojené s její každodenní správou fungovaly bez větších problémů, protahování cest a silnic v zimním období, úklid obce apod. Jak poznamenal jeden z narátorů, zřejmě v každé době je správa jakékoli obce „medvědí službou“. I když se v paměti bedřichovských nezachovaly příliš pozitivní vzpomínky na „národní výbor“, z archivních pramenů lze dojít z následujícího příkladu k závěru, že vedení obce ani za doby tzv. státního socialismu nezapomínalo na „dobré mravy“ a neplnilo vůli vyšších míst bez rozmyslu. V roce 1975 byl jediným soukromým zemědělcem v obci 76letý občan německé národnosti, jenž obhospodařoval malé pole a dva hektary pastvin pro vlastní spotřebu. Státní statek dlouhodobě vyvíjel nátlak na místní národní výbor, aby občana přiměl postoupit svůj majetek „do rukou lidu“ v rámci tzv. socializace vesnice. Občan byl pouze jmenován doživotně správcem na základě dekretu o konfiskaci majetku. Národní výbor po několikáté výzvě odpověděl Státnímu statku, že zemědělská komise nechce zhoršit zdravotní stav⁹⁸ tohoto občana a vzhledem k velikosti polností nedoporučuje začlenit je do socialistického zemědělství. Mezi řádky lze vyčíst, že zemědělská komise v Bedřichově sdělovala Státnímu statku, že starousedlík svou zemědělskou produkcí opravdu nezruinuje socialistické zemědělství a s ohledem na jeho pokročilý věk není

⁹⁷ Rozhovor s p. Blažkem, 17. 12. 2015.

⁹⁸ Po prvním informování dostal starousedlík mrtvičný záchvat, který velice vážně narušil jeho zdravotní stav.

vhodné připravit ho o to málo, co mu zbylo. Je zřejmé, že lidský přístup řešil mnohé věci i v době tzv. normalizace, na kterou je většinou nazíráno jako na „druhou dobu temna“ v ČSSR.⁹⁹

V Bedřichově nebylo dle místních pamětníků příliš „kovaných“ členů KSČ. Stranictví zde hrálo nevelkou roli. Tito lidé byli činní např. v obecní správě, ale nepatřili k osobnostem obce. Vzpomínky na tajemníky a jejich pomocníky nejsou pozitivního rázu, např. v souvislosti se stavbou chatařské osady nebo v pozdějších letech prodávání obecních pozemků. Do paměti starousedlíků se vžila vzpomínka na občana obce, který měl zřejmě „něco s STB“. Tato osoba musela být natolik výjimečná svým vystupováním a svým příběhem v kontextu obce, která si i v této době žila svým klidným životem, že ji místní lidé pokládají dodnes za jakousi „raritu“.

V šedesátých a sedmdesátých letech fungovaly v obci potraviny, které v těchto letech měnily své působiště, např. na začátku sedmdesátých let byly umístěné v hotelu Armabeton (dnešní hotel Jelínek). Dle pamětníků však „drželi nad vodou“ obchod především nákupčí z řad chatařů a chalupářů. V tomto směru má Bedřichov dnes již legendární osobnost, pana Habásko, který v obci provozoval právě v době socialismu obchod se smíšeným zbožím a sehnal vše, co bylo potřeba. V roce 1980 byla dokončena stavba komplexu „Nisa“ v dolní části obce u lyžařského vleku Liazu (dnešní Malinovka), kde byla v přízemí umístěna provozovna Jednoty. Obchod byl výrazně naddimenzován; jeho prostory byly na takto neobydlenou obec velké a mimo zimní a letní sezónu byly jen málo využívané.

„A teď najednou takovou obrovskou samoobsluhu na ty venkovský poměry, tu restauraci, dole rychlý občerstvení...a já jsem si říkal, když tady skončí sezóna...a to sem jezdilo výrazně víc lidí před tou revolucí a i tak...když skončila sezóna, která tady končila zářím, tak najednou v té samoobsluze jenom koukali ty lidi, tam se drželi pracovníci třeba tři a tržba nula nula nic, protože tady zůstalo pár lidí. To měl být takový dům služeb, třeba pošta tam měla být, ale sešlo z toho, protože tam nikdy nic jiného nebylo než restaurace a krám.“¹⁰⁰

Občanský výbor v Bedřichově po přičlenění obce k Janovu nad Nisou musel řešit v osmdesátých letech různé rutinní záležitosti, např. úklid obce, senoseč, sběr, organizování brigád, drobné opravy, ale i problémy týkající se nedostatečného zásobování

⁹⁹ Okresní státní archiv Jablonec nad Nisou. Jednotné zemědělské družstvo Bedřichov. 1975.

¹⁰⁰ Rozhovor s p. Plodkem, 3. 2. 2016.

potravin v roce 1981, stížnosti obyvatel na existující divoké skládky na několika místech v obci a s nimi související zápach, znečištění vody, krysy apod. Z archivních pramenů se lze domnívat, že na rozdíl od uplynulých dekad se v osmdesátých letech nedařilo národnímu výboru Janova nad Nisou čelit nastalým problémům. Občané podávali stížnosti např. na zničené cesty a hluk související s výstavbou hotelu Armabeton (dnes Horský hotel Jelínek) v centru obce, na znečištěné koupaliště nebo na nekvalitní služby restauračních zařízení.¹⁰¹ V provedeném výzkumu ovšem žádné výtky k fungování obce v tomto období nezazněly. Je možné, že oslovení narátoři si dobu osmdesátých let v obci nespojili právě s těmito jevy nebo je neshledávali za natolik závažné k připomenutí.

V současné době má obec ryze rekreační charakter a malé živnosti nemají šanci na úspěch. V zimní a letní sezóně se v obci sice pohybuje mnoho návštěvníků, ale ve zbylém čase je zde koncentrace obyvatel minimální. Není tak poptávka po těchto službách. Jestliže někdo provozuje činnost, je to spíše tzv. „na černo“. Místní obyvatelé si vše potřebné zařizují v blízkých velkých městech. V obci je několik obchodů se sportovními potřebami, které jsou však určeny právě pro turisty a místní rekreanty. Příjmy jsou odvislé od úspěšnosti turistické sezóny co do počtu návštěvníků i do příznivého počasí. To samé platí pro hospody a jiná restaurační zařízení, které prosperují v období, kdy je v obci množství návštěvníků a vyznavačů nejrůznějších sportovních aktivit.

Několik z narátorů je místními podnikateli v cestovním ruchu. Pan Daňek poskytuje ubytování v malém penzionu a začal provozovat i bufet, který se stal důležitým místem v rámci obce pro setkávání přátel a známých.

„Občerstvení jsem založil, jsem si myslel pro turisty na kolech, ale vlastně jsem přišel na to, že ráno kolem mě projedou, to chtějí něco ujet, a když jedou zpátky, tak na hoře je více méně hodně těch občerstvení v lese, kde si něco daj. Tak jsem to začal otvírat až večer a vesměs začali chodit místní, což se mi strašně líbí, že začali chodit na pivo, že to bylo takový dost přetřhaný a teď se vlastně scházíme v létě, že si pokecáme a dáme pivko.“¹⁰²

Bedřichov má oficiálně přes 300 obyvatel a řadí se tak mezi malé obce s neuvolněnou funkcí starosty, ale jak přibližují narátoři z řad současných i minulých zastupitelů, je nutné zajistit její každodenní fungování nejen pro tyto tři stovky stálých obyvatel. V obci se však pohybuje dle odhadu kolem 600 lidí, z nichž až polovina není

¹⁰¹ Okresní státní archiv Jablonec nad Nisou. Občanský výbor Bedřichov. 1980–1990.

¹⁰² Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

přihlášena k trvalému pobytu v obci, ale využívá jejich služeb. Jsou to například zaměstnanci penzionů a chat, chataři z řad seniorů, kteří zde tráví většinu roku.

„Bydlí na adrese v Bedřichově, ale trvalou adresu mají v Praze nebo v Liberci. Prostě využívají svoji chatu ...vždycky jsem je bral jako místní, až jsem zjistil, že nejsou vlastně hlášený.“¹⁰³

Obec hospodaří s částkou jako malé nerekreční obce, ale musí zajistit „servis“ právě i pro návštěvníky. Z velké části ji plynou finanční prostředky z příjmů z parkovišť z letní a zimní turistické sezóny. S projekty a finančními prostředky týkající se podpory cestovního ruchu v obci však nesouhlasí někteří občané obce. Domnívají se, že obec příliš investuje právě do tohoto sektoru a na „své občany zapomíná“.

„Fungujou hlavně pro ten sport, ne moc pro vlastní lidi. Já tady třeba nemám udělanej odpad. Na to prachy mají, ale aby udělali odpad nebo vodovodní řád, na týhleť straně, to ne.“¹⁰⁴

V současné době se vedou debaty o využití budovy bývalého kravína, o stavbu nového multifunkčního objektu určeného pro servis a služby spojené s běžeckým lyžováním a cyklistikou, pro nové zázemí Horské služby atd. Chystá se stavba nového domu na místo Lidového domu¹⁰⁵, který byl v roce 2009 kvůli havarijnímu stavu zdemolován. Vedení obce, ale i majitelé pozemků a nemovitostí, jsou pod stále větším tlakem developerů a investorů, kteří by chtěli Bedřichov vést do stylu Špindlerova Mlýna, tedy lokality určené pro klientelu z vyšších pater společnosti, finančně zámožnější občany. Jestliže jsou v rámci obce různé názory na její chod a zmíněné projekty, tak na jedné věci se snad všichni z narátorů shodli. Rozhodně nechtějí jít cestou „Špindlu“, jsou zastánci zachování klidné, horské vesnice s roztroušenou zástavbou. Cestovní ruch je pro nynější existenci obce nezbytný, ale nikoli za cenu zdevastování jedinečného prostředí vesnice a jejího každodenního rytmu života.

4.3.6 Sousedské vztahy

Sociodemografický vývoj obce byl silně poznamenán úbytkem obyvatelstva v důsledku nuceného vysídlení původních německých usedlíků, kterých v obci zůstalo jen několik desítek. Jako v jiných pohraničních vesnicích zůstali odborníci ve svých profesích,

¹⁰³ Rozhovor s p. Šmejkallem, 27. 11. 2015.

¹⁰⁴ Rozhovor s p. Blažkem, 17. 12. 2015.

¹⁰⁵ Narátoři se domnívají, že za zchátráním domu stojí stavba budovy Nisy z osmdesátých let, která některé služby a především taneční prostor v sále Lidového domu nahradila.

smíšená manželství apod. Situaci po válce a v následujících letech i z hlediska mezilidských vztahů popisuje jeden z narátorů.

„Ty, co tady jako byli ty starý, těch tady moc nezbylo a vesměs když tady zbyli, tak uměli česky a normálně se začlenili. Ti co přišli, tak některý byli takový známý firmy, s kterejma nikdo nikdy nic nechtěl mít, ale takovýto jádro drželo pohromadě a co mi máma vyprávěla, tak chodili hodně tancovat. Zábavy byly tady v několika rekreačkáč co jsou teď, třeba na Fučíkovce, tam chodili hodně, na Svobodovku chodili, a jako hráli karty. ...To jádro vlastně drželo hodně pohromadě.“¹⁰⁶

Narátoři vzpomínají na dobu socialismu v obci ve skrze pozitivně, především v souvislosti s dobrými mezilidskými vztahy. Příkládají velkou důležitost právě dobrým sousedským poměrům. Dle pamětníků spolu lidé trávili více času, často se navštěvovali a společně provozovali různé aktivity, např. hraní karet, venkovní opékání apod. V obci se také v této době neřešilo, kdo je z jaké generace. Tím, že množství obyvatel a tedy potenciálních známých a přátel nebylo tak velké, mohl probíhat i lepší kontakt a vzájemné mezigenerační poznávání. Vymezují se tak i vůči dnešní době, která je podle nich hektická a nepřeje těmto vztahům. I když se někteří z narátorů scházejí s přáteli např. při pravidelném kulečnicku nebo v místním bufetu u Malinovky, kontakty nejsou již tak časté. Vztahy spíše přetrvaly právě z dob minulých. Někteří noví obyvatelé obce zapadli do místní komunity, ale celkově lze zhodnotit, že příliš nemají zájem o společné aktivity se „starousedlíky“. I v malé obci tak může být velká anonymita obyvatel, která části z nich, především z řad usedlíků starší generace, nemusí být příjemná. Pamětníci vzpomínají právě na význam obecních brigád, při kterých se sešla celá obec i s chalupáři a měli příležitost ke vzájemnému poznání a navázání nových přátelství. V současné době lidé více touží po klidu, kvůli kterému se ve většině případů do Bedřichova přistěhovali.

„Já na tu dobu vzpomínám dobře. Každý jsme měli prd a nikdo si tak nějak nezáviděl. Večery jsme trávili spolu většinou i dýl, když už jsme měli rodiny, tak jsme se znali a scházeli jsme se daleko víc než teď. Ted' je to uplně o něčem jiným. Ted' je to byznys, starost o rodinu, není to to pravý co bejvalo dřív.“¹⁰⁷

V nynějších sousedských vztazích se střetávají dva styly života, dva různé pohledy. Mezi „starousedlíky“ a „novousedlíky“ bývají menší roztržky kvůli běžným každodenním věcem, např. sekání trávníků o víkend. Jedna skupina, která zde žije spíše poklidným

¹⁰⁶ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

¹⁰⁷ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

životem a tráví na Bedřichově většinu svého času, může tyto drobné úpravy a opravy na domě nebo pozemku vykonávat během týdne. Skupina „novousedlíků“, kdy není neobvyklé, že se rodina zdržuje v obci spíše o víkendech, potřebuje trávit čas strávený zde efektivně, tj. např. zvelebováním svého obydlí. Dochází tak mnohdy k vzájemnému nepochopení a jistému nabourávání každodenních zvyklostí.

Rodinné domy pro stálé bydlení v Bedřichově hojně vznikaly v letech 1985 až 1995. Tito lidé, kteří se začlenili do místní komunity, často pochází z řad návštěvníků obce a místní obyvatelé je pokládají za „Bedřichováky“. Naopak obyvatelé, kteří zde postavili nebo koupili dům za účelem trvalého bydlení po roce 2000, za „místní“ nepovažují. Z pohledu „starousedlíků“ nežijí s obcí. Noví obyvatelé obce se často stěhují na vesnici z důvodu klidného a čistšího životního prostředí. Jedním z důvodů jsou i sportovní aktivity rodin, ke kterým nabízí Bedřichov dobré podmínky. Na druhé straně právě díky těmto rodinám se do obce opět vracejí lidé, kteří zde chtějí žít i v dalších letech a nechtějí zde jenom podnikat. Je zde potenciál ke znovuoobnovení obce jako místa pro trvalé usazení lidí z různých částí republiky, nejen pro rekreační účely.

„A to je strašně dobře pro tu obec, protože najednou, i jsem to viděl, když jsme dělali ten územní plán, už tam nebyl takovej tlak: stavíme hotely a penziony, ale chceme, aby tu byl klid. Chceme, aby tam byl nějaký limit, kdy se to zastaví, aby ty objekty byly přiměřený té obci a té roztroušený zástavbě. A to si myslím, že je dobře. I třeba v našem zastupitelstvu, když jsem nastupoval, tak i to složení bylo najednou rozmělněný, tam byli lidi, který tu jenom bydleli, hajný, ... člen horský služby... a to je dobře pro tu diskuzi, pro ten dialog.“¹⁰⁸

4.3.7 Fenomén chalupářství

V poválečném období a v následujících dekádách se československé obyvatelstvo snažilo navázat na alespoň některé „tradice“ tzv. První republiky. Jedním z nich byla existence tzv. letních bytů, které si mohly dovolit pouze nadprůměrně finančně zajištěné vrstvy společnosti. Po únoru 1948 však byly tyto byty v luxusních vilách ve venkovských lokalitách zabaveny státem a nadále sloužily jako nájemní byty. Změny státního režimu byly zřejmé i v Bedřichově. Bedřichovské rekreační chaty byly znárodněny a předány revolučnímu odborovému hnutí, které je přidělil jednotlivým státním podnikům či institucím. Pro veřejnost zůstala otevřena pouze Lesní chata, která se velice často objevuje

¹⁰⁸ Rozhovor s p. Šmejkal, 27. 11. 2015.

ve vzpomínkách narátorů jako místo, kam se chodilo tančit. Svoji podnikovou chatu zde provozovala např. Preciosa, Kancelářské stroje Praha, Pivovar Nymburk, Pivovary Louny, Litoměřický státní statek, JZD Cítov, Drobné zboží Liberec, Okresní správa strojů Říčany, Národní podnik Neratovice, Národní podnik Klenoty.

Jistou alternativou však bylo chataření a chalupaření ve venkovských, odlehlých lokalitách a to nejen v oblasti bývalých Sudet, které v důsledku nuceného vysídlení německého obyvatelstva zůstaly neobydlené.

„...v padesátých letech zachránili výstavbu jako takovou nebo objekty v Jizerských horách chalupáři z řad Pražáků převážně. V těch padesátých letech si pamatuju, to jsme jezdili na horu a táta tam chtěl barák. To se získal barák za 500 Kč, ale v té době každý den hořel jeden. Tam šli, vypálili, vybrali co se dalo. ... to byla divoká doba.“¹⁰⁹

Vzestup oblíbenosti rekreačních objektů pro trávení volného času lze ilustrovat na jejich neustále se zvyšujícím počtu; v roce 1945 bylo pro rekreační účely evidováno 40 tis. objektů, v roce 1955 se počet blížil 63 tis., v roce 1965 se překročila hranice 100 tis. a na začátku sedmdesátých let v Československu bylo přes 156 tis. objektů pro volnočasové aktivity. Množství chat, chalup a dalších budov k trávení volného času dosáhlo na počátku let devadesátých počtu 267 tis.¹¹⁰

Významným impulsem pro rozvoj tohoto typu trávení volného času byla postupná motorizace obyvatelstva socialistického Československa. Pro rekreaci se staly přístupnějšími i doposud odlehlé oblasti. Automobil byl výrazný statusový symbol především pro horní a střední vyšší sociální skupinu obyvatel. Cesta na bedřichovské chalupy nebyla pro jejich majitele nejsnadnější. Pracovní týden zahrnoval i sobotu a tak se chalupáři mohli vydat za zaslouženým odpočinkem pěšky, kdy většinou využívali příbližovacího prostředku v podobě liberecké nebo jablonecké tramvaje a na místo se dostali až v odpoledních hodinách. V neděli museli celou cestu absolvovat zpět, aby byli připraveni k pondělnímu nástupu do nového pracovního týdne. Pouze chalupáři převážně pražského původu jezdili v této době na nemovitost vozem. Trend chalupaření následně posílilo zavedení pětidenního pracovního týdne ve druhé polovině šedesátých let. Rodiny

¹⁰⁹ Rozhovor s p. Bauerem, 22. 10. 2015.

¹¹⁰ ČORNEJOVÁ, A., DEVÁTÁ, M., FRANČ, M., POKORNÝ, J., SCHIDLER, P., TŮMA, O. *Volný čas v komunistickém Československu*. s. 38.

mohly trávit volný čas mimo své trvalé bydliště nejen o dovolených, ale také o víkendech, které znamenaly krátkodobý opakovatelný pobyt s přespáním ve vybrané lokalitě.¹¹¹

„Sem se jezdilo na chalupu, týden co týden, takže tady vlastně od toho ranýho dětství jsme sem jezdívali. Tehdá byly ty víkendy krátký, dělalo se v sobotu do dvanácti, takže jsme jeli v půl jedny už autobusem na Bedřichov a tady dneska hotel Jelínek, tehdá to byl objekt, říkali tomu Dělnický dům, a dole byl krámek a u toho krámku byla zastávka. Tam čekal ten krámskej na tyhle ty rekreanty, tam se nakoupilo a šli jsme na ty chalupy a v neděli byl konec víkendu, to byl hrozně krátkej víkend.“¹¹²

Aktivity v chatařských osadách či chalupářských oblastech souvisely do značné míry s přírodou; lesy, vodní toky a plochy poskytovaly mnoho možností pro především sportovní a volnočasové aktivity. Často se rozvíjel také sportovní a kulturní ruch neformálního charakteru, který si místní komunita řídila a vymýšlela sama, např. turnaje/soutěže v pingpongu, nohejbale, zpívání u ohně.¹¹³ Chalupářské komunity v oblasti bývalých Sudet byly v určitém směru limitovány menší hustotou rekreantů oproti chatařským lokalitám. Chalupáři věnovali svůj volný čas ke kultivaci a rekonstrukci obydlí; jednalo se o zahrádkaření, kutilství apod.

Volný čas na chalupách v Bedřichově byl v mnohých věcech předurčen. V poválečných letech, kdy noví majitelé získali usedlost, se museli potýkat především s drobnými i rozsáhlejšími úpravami, přestavbami, renovacemi chalup, které byly často řadu let opuštěné, chátrající, jak dokládá krátké shrnutí stavu koupeného domu narátorů. Ve vyprávění narátorů se velice často objevují vzpomínky např. na sekání trávy, řezání dříví nejen pro období zimních měsíců¹¹⁴ nebo na jiné nutné činnosti spojené s péčí o nemovitost.

„No a co jsme tam dělali, to bylo normální. Chalupa se dávala dohromady, protože byla opuštěná.“¹¹⁵

„Víceméně jsme dělali kolem domu, vodu, ta nebyla v dobrým stavu, ta se brala z jiného domu. Jako raritu bych řekl, že tady byla voda, kterou jsme museli předělat už v roce 1959, ta sem byla vedená dřevěnýma trubkami.“¹¹⁶

¹¹¹ FRANC, M., KNAPÍK, J. *Volný čas v českých zemích 1957–1967*. s. 348–350.

¹¹² Rozhovor s p. Plodkem, 3. 2. 2016.

¹¹³ Tamtéž, s. 351–352.

¹¹⁴ Klima v Bedřichově je spojené s jeho geografickou polohou. Leží v údolí a je obklopený Jizerskými horami. Zimy jsou zde většinou velice dlouhé a topná sezóna je v podstatě celý rok. Průměrná teplota byla za rok 2015 7,8 °C, o téměř 3 °C pod republikovým průměrem.

¹¹⁵ Rozhovor s p. Váchovou, 28. 12. 2015.

„Tu chalupu museli dávat dohromady, ale nebylo moc z čeho, nebyl materiál. No tak se třeba zase domlouvali, byla tam stará pila na půl rozbořená, jestli si z toho můžou vzít pár prken. Ono to nebylo moc z čeho opravit, všechno tam teda vyčistili, ale zase třeba eternit, co byl na střeše rozlámanej, tak zase k nějaký jiný chalupě, která už byla opravdu skoro zbouraná, tak tam našli pár tašek a tímhle to dávali dohromady.“¹¹⁷

„Většinu roku se dělalo dříví, nejdřív v lese se nařezalo, pak se nějakým způsobem buď koňma, to se domlouvalo s koňákem, táhli za sebou vůz, cestou nám to naložili a dovezli k baráku. Pak k tomu patřily louky, tak jsme byli povinní, museli jsme, z těch ploch odevzdávat seno. Takže jsme krom dříví teda ještě sušili seno, což na Bedřichově věčně přšelo, tak to bylo vždycky těžký.“¹¹⁸

Ke zvětšující se oblibě chat a chalup přispěla i neuspokojivá bytová situace zejména ve městech. Velice časté bylo mezigenerační soužití, kdy se každé z generací nedostávalo prostoru, soukromí, proto bylo voleno toto alternativní řešení. Postupem času se vlastnictví chaty či chalupy stalo významným statusovým symbolem v socialistické společnosti. Tento koncept trávení volného času mimo dozor státních orgánů přinejmenším dosti boural koncept kolektivně prožívané rekreace a naopak k nelibosti komunistického vedení státu podporoval rodinný charakter dovolených. Na Bedřichově se stýkali lidé různých profesí, sociálního postavení, i s odlišnými finančními možnostmi. Společná každodennost z nich však vytvořila fungující skupiny, diferencované i dle různé lokality v rámci obce, které cítily jistou sounáležitost. Nikdo výrazně nepřevyšoval ostatní a nebylo tak větších záminek k závisti, nevraživostem apod. Lidé z pohraničních měst spíše cítili rozdíl mezi možnostmi svými a lidí z hlavního města Prahy. V „masivním“ vlastnění chat a chalup československého obyvatelstva lze také spatřit touhu po vlastnění nemovitostí, která zůstávala po dobu socialistické vlády v ČSR neuspokojená.

S chalupařením a životním stylem, který tento fenomén přinesl i do oblasti Jizerských hor, souvisí také utváření mnohdy silných sousedských vztahů a vazeb v rámci komunity. Generace „chalupářů z poválečné doby“ byla velice pospolitou skupinou. Jednalo se o lidi podobného věku i sociálního postavení trávicí svůj volný čas ve stejných podmínkách. Posléze se sházeli i s dětmi blízkého věku, které na Bedřichově společně trávily léta dětství a dospívání.

¹¹⁶ Rozhovor s p. Blažkem, 17. 12. 2015.

¹¹⁷ Rozhovor s p. Coufalem, 20. 12. 2015.

¹¹⁸ Rozhovor s p. Vondrákem, 21. 9. 2015.

„Celý tenhleten vršek jsme se sházeli. My jsme si třeba táborák udělali společný a takhle. Mohli jsme se jeden na druhého spolehnout. Všichni měli děti, takže když se to seběhlo ve statku, to bylo něco.“¹¹⁹

„V sobotu se všichni scházeli a dodneška na to ty starousedlíci vzpomínají, ten Lidovej dům. Víc jako ty lidi drželi pohromadě, víc se znali.“¹²⁰

„Vlastně jsme tam jezdili každou sobotu, neděli, pořád, protože jinam jsme jet nemohli. Takže se chalupařilo a tam jsme se takhle všichni kolem dokola, byli jsme taková dobrá parta, všichni si pomáhali, protože tenhle měl hřebíky, tam ten neměl, záleží, kdo, co koupil. Náhodou jsme sehnali cihly, no a takhle jsme si vypomáhali, aby tu sobotu neděli ty lidi vlastně svépomocí dávali dohromady... Byla tam určitě daleko větší soudržnost mezi těma sousedama než je teď. Teďka už je to tam takový odcizený. Protože každěj, si může co chce, koupit, pokud na to má, každěj si může jakýhokoli řemeslníka obstarat. Dneska je to úplně jiný.“¹²¹

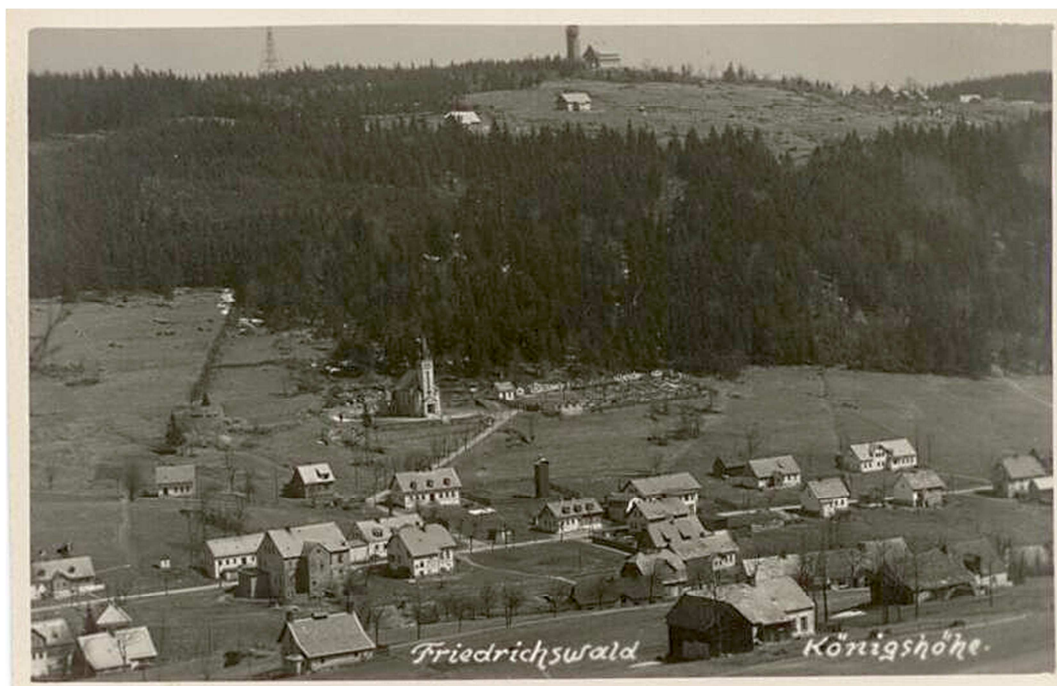
Pamětníci vzpomínají na „skvělou partu“ lidí, která na Bedřichov nejdříve jezdila za účelem rekreace, později si zde někteří z nich postavili dům k trvalému bydlení. Pospolitost cítili lidé hlavně v blízkém okolí místa, kde pobývali, ale s lidmi z jiného konce vesnice se příliš nestýkali. Do dnešních dnů se tak znají susedé z blízkého okolí, stejné strany vesnice, ale vazby k „protějšímu kopci“ nebyly navázány. Lze se domnívat, že je to i z důvodu výstavby nových rodinných domů v průběhu sedmdesátých let. Původně totiž v tomto prostoru nebylo mnoho domů. Obydlí byly situované podél hlavní silnice a stráž měla jedinou dominantu – kostel Sv. Antonína Paduánského.

¹¹⁹ Rozhovor s p. Váchovou, 28. 12. 2015.

¹²⁰ Rozhovor s p. Polákovou, 3. 2. 2016.

¹²¹ Rozhovor s p. Coufalem, 20. 12. 2015.

Obrázek č. 1: Pohled na obec Bedřichov před rokem 1945

Zdroj: Soukromý archiv M. Bíci.

Sociální vazby byly především v novodobé historii „chalupářství“ zprerhány kvůli generaci dětí původních chalupářů, která již nejevila zájem nebo se z jiných důvodů (pracovní vytížení, absence volného času, jiné volnočasové aktivity) nemohla starat o staré nemovitosti, a proto je postoupila prodeji. Skladba obyvatel se tak znovu proměnila.

Za specifickou podkategorií chalupářství by se dalo označit chatářství, které v době socialismu v Československu nacházelo mnoho příznivců. Důvody k vytváření chatových oblastí byly různé, od touhy po přírodě až po útěk z panelových komplexů a města. Tento trend se nevyhnul ani horskému Bedřichovu, kde byla tradice klasického chalupaření a doposud nebylo potřeba k trávení volného času stavět nové objekty. V horní části obce směrem k Liberci se v šedesátých letech začaly stavět malé chaty určené k ryze rekreačním účelům, dnes se této lokalitě říká „U Chatiček“.

„Bedřichov chvíli byla samostatná a chvíli byla v područí Janova. Já si pamatuju na X, který byl tajemníkem, ale sídlo měl v Janově. Rozdával pozemečky, jak se stavěla chatová oblast Šanghaj, tak ty chatáři, protože tenkrát ti bolševici měli zvláštní stavební zákon, že mohla vzniknout chatová nebo zahrádkářská kolonie, ale ty budovy nesměly mít větší půdorys než 16 m². Takže na základě tohoto zákona tam začala vznikat ta Šanghaj,

*kdo chtěl pozemek, tak musel X dát 2000 Kč, což bylo dost peněz na tu dobu. Oni si mysleli, že to je součást nějakého stavebního řízení, ale bylo to jen takové všimné.*¹²²

Místní obyvatelé znali poměrů právě chatové osady, budované v šedesátých a sedmdesátých letech, přezdívali místu „Šanghaj“ podle vysokých, nevzhledných, malých objektů. Některé z nich jejich majitelé později přestavěli na zděné domy určené buď ke kvalitnější rekreaci, nebo ke stálému bydlení. Praktiky na tehdejší národní výboru nejsou ojedinělou záležitostí. Obecně lze říci, že za komunistické éry byla ve společnosti silně zakotvená korupce, klientelismus, prospěchářství apod. pramenící z nálady a přizpůsobení se veřejnosti vládnoucímu režimu.

Dosud stavba chatové osady probíhala dosti nekontrolovatelně a z výpovědí narátorů vyplývá, že vedení obce nemělo zájem o dodržování pravidel výstavby. Vznik CHKO v roce 1968 je tedy důležitým milníkem i z hlediska zachování rázu Bedřichova jako horské vesnice.

4.3.8 Společenský život v Bedřichově

Ve dvacátých letech žil Bedřichov čilým spolkovým životem. Historické záznamy hovoří např. o Dobrovolném hasičském sboru, který vyjížděl na pomoc nejen k místním požárům, ale i do vzdálenějších lokalit. V roce 1930 započala stavba kostela Sv. Antonína, která se kvůli nedostatku finančních zdrojů protáhla až do roku 1932. Do té doby chodili místní věřící do nedalekého Janova nad Nisou, který disponoval vlastním kostelem. Svatostánek byl vysvěcen až o dva roky později litoměřickým biskupem Dr. Antonínem Weberem.

Ve dvacátých a ještě na počátku let třicátých se v obci slavili narozeniny prvního československého prezidenta, T. G. Masaryka, i státní svátek vzniku Československé republiky 28. října. Nástup nacistické moci v sousedním Německu znamenal i pro oblast Sudet důležitý impuls k postupnému ztotožňování se obyvatel s krajně pravicovými stranami. Změny ve společnosti lze vysledovat i v charakteru oslav významných dnů a svátků. Zatímco ještě v roce 1936 byl slaven v Bedřichově Den vzniku Československé republiky a v roce 1937 obyvatelé truchlili nad úmrtím „milovaného“ prezidenta Masaryka, v roce 1939 se v obci oslavovaly narozeniny vůdce Třetí říše. Historické psané prameny nemají v některých obdobích vypovídající charakter o celkové náladě v obci, protože odrážejí pouze daným zřízením podporovaný, vytoužený obraz komunity. Kronika

¹²² Rozhovor s p. Bauerem, 22.10.2015.

hovoří o událostech z pohledu německého, pro nacistického. Jiný pohled nebyl přípustný. Skutečnou náladu v místě však není možné skrze psaný dokument zachytit. Po 2. světové válce se společenský život omezil na setkávání sousedů a přátel v Lidovém domě a na Lesní chatě, kde se pořádaly taneční zábavy. Spíše se jednalo v této době o akce neorganizovaného, neformálního charakteru v podobě posezení u ohně se zpěvem apod.

„V té době mi bylo docela líto, protože jsem měl malé děti, že ten Bedřichov je takový nemastný, neslaný, nic se tam moc nedělo.“¹²³

I tak lze charakterizovat slovy jedno z narátorů dobu sedmdesátých let v obci. P. Bauer pravidelně obec navštěvoval od šedesátých let nejdříve jako lyžař, později zde pracoval jako záchranář u Horské služby, v porevoluční době se v místě usídlil natrvalo. S tímto obrazem Bedřichova nesouhlasí narátoři, kteří v dané době prožívali své dětství a mládí. Možnosti kulturního i sportovního vyžití se jim jevily jako dostatečné ze zpětného pohledu a kvitovali existenci např. diskotéky na „Dolině“. Naopak se domnívají, že oproti těmto rokům je Bedřichov v současné době pro mladé lidi nezajímavý a nemají zde možnost žádného vyžití kromě sportovních aktivit. Tyto dva narativy odrážejí odlišné pohledy dvou generací na období socialismu v prostředí Bedřichova. Zatímco starší generace, schopná porovnat stav společnosti s jiným časovým obdobím, pokládala vyžití jakéhokoli druhu za nedostačující, tehdejší mladá generace neznalá jiných poměrů byla s nabízenými možnostmi spokojená. Vzpomínky na dětství a mládí jakékoli generace bývají značně zidealizované. Uchovávají se pozitivní příjemné vzpomínky, jež možné nedostatky skryjí.

Jedním z významných bedřichovských míst se stalo v době socialismu koupaliště Dolina. Předek jednoho z narátorů nechal koupaliště vystavět v roce 1932 v tzv. „Kotli“. Provozovateli a zakladateli koupaliště však bylo vlastnictví odebráno komunistickou stranou, v dalších letech již byl pouze správcem. To zapříčinilo zhoršení jeho zdravotního stavu.

„Vzalo ho to. Žil s tím, ale už to nebylo jeho.“¹²⁴

¹²³ Rozhovor s p. Bauerem, 22. 10. 2015.

¹²⁴ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

Obrázek č. 2: Zachycení koupaliště před rokem 1945

Zdroj: Soukromý archiv M. Bíci.

S koupalištěm souvisí i estrádní program, který bedřichovským pomohl zrealizovat zpěvák a místní chalupář, Karel Štědrý. Téměř ve všech pořizovaných rozhovorech se na tuto událost vzpomíná. Událost se vryla nesmazatelně do paměti místní komunity. Představovala možnost kulturního vyžití, kdy lidé mohli na vlastní oči spatřit oblíbené herce, zpěváky a kapely, které do této doby slyšeli v rádiu nebo v lepším případě viděli v televizi. Význam akce také spočívá v tom, že se zde mnohdy sešla celá obec; starousedlíci i chalupáři, kteří jinak neměli mnoho příležitostí pro vzájemnou interakci. Pokud ji sami nějak aktivně nevyhledávali, omezil se kontakt těchto dvou skupin na „zdvořilé pozdravy“.

„...To byla taková akce, kterou, jestli mě paměť nemýlí, tak to byl Karel Štědrý zpěvák, který tady měl chalupu v té době, který sem zval v rámci dobrých vztahů s obcí tydlecty hudebníky a herce, kteří účinkovali na Libereckých výstavních trzích a pořádali tady zábavy, takový večírky na Dolině na koupališti. To byl vždycky takový pásmo vystoupení, tu jeden zazpíval písničku dvě, tam další, veselilo se u toho, jak v té době bylo zvykem a tak dále ...“¹²⁵

Ve druhé polovině šedesátých let měl již Bedřichov poměrně stálé obyvatelstvo, jestliže bereme v úvahu i chalupáře, kteří v některých částech obce vytvořily fungující

¹²⁵ Rozhovor s p. Vondrákem, 21. 9. 2015.

komunitu, jež se nejen scházela při různých akcích, např. pálení čarodějnic, ale také ve svém volném čase postavila první lyžařský vlek v Bedřichově na tehdejší „Fučíkovce“ (dnes lyžařský vlek „Weber“ na Malinovém vrchu).

Dalším společenským vyžitím se mohly stát v některých případech tzv. Akce Z, kdy v rámci budování socialismu lidé pracovali ve svém volném čase a bez nároku na finanční odměnu na státním či obecním majetku, stavěli bytové domy apod. Ani Bedřichov nebyl výjimkou a obecní kronika uvádí vysoké počty odpracovaných hodin místními obyvateli.

„Akce Z představuje v Bedřichově velmi účinnou a obětavou pomoc obci. Za prošlá léta to byla závratná čísla. Záznam za rok 1975: na soukromých objektech odpracováno 21 779 hodin v hodnotě 313 500 Kčs, na hromadných akcích 61 548 hodin v hodnotě 886 231 Kčs. Rok 1976: na veřejně prospěšných akcích odpracováno úhrnem 29 483 hodin.“¹²⁶

Někteří z pamětníků, kteří se těchto „brigád“ účastnili, je zpětně považují za příležitost k vytvoření něčeho prospěšného, užitečného, kdy bylo pouze na nich, jestli v obci bude např. funkční koupaliště, nová budova Horské služby, obchod s potravinami. Podle slov pamětnice chodili s rodinou pomáhat dobrovolně. Z jejího pohledu chodili samostatně, bez nároku na nějakou odměnu. Svou pomoc však nedává do souvislosti s Akcí Z, zřejmě i proto, jak poznamenal jiný narátor, nebyli v obci trvale hlášeni a museli se zapojit do Akce Z ve svém bydlišti. Chalupáři tak chodili vypomoci místním dobrovolně v rámci svého volného času na Bedřichově.

„Kde bylo potřeba pomoci, tak tam jsme chodili.“¹²⁷

„Byli třeba, protože táta tam pomáhal opravovat koupaliště...No a takovýchle věci tam táta pomáhal. Ale nepamatuju si, že by se tam muselo. Jo, tady v Liberci jo, ale tam na Bedřichově ne. Nebo takhle, my jsme tam byli luftáci, my jsme tam nebyli stále hlášený, takže my jsme na ty brigády museli chodit v Liberci, kde jsme byli stále hlášený. Tam jsme spíš chodili dobrovolně, kde bylo co potřeba udělat takhle.“¹²⁸

Silné sekundární sociální vazby se projevovaly v době socialismu i v přístupu k věcem veřejným. Lidé pro obec vykonávali drobné úkony dobrovolně, často tzv. „za

¹²⁶ Rok 1971–1976. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/1971-1976-kraceno/>.

¹²⁷ Rozhovor s p. Váchovou, 28. 12. 2015.

¹²⁸ Rozhovor s p. Coufalem, 20. 12. 2015.

salám a pivo“. Jestliže místní obyvatelé i chalupáři potřebovali jakoukoli věc, zašli do hospody, kde se vše sehnalo. Narátoři z řad „starousedlíků“ i z „chalupářů z poválečné doby“ vzpomínají na tyto dobré mezilidské vztahy a naopak konstatují, že v současné době dobrovolnost chybí. Je však otázkou, zda se změnilы poměry v obci, sociodemografická struktura nebo zda lze hledat příčinu v tzv. turbulentní době, která klade vysoké nároky na každého člena společnosti z hlediska času, psychické a fyzické odolnosti apod. Zaneprázdněný „moderní“ člověk chce z tohoto prostředí „utéct“ do svého soukromého života a nepotřebuje navazovat jiné kontakty. I někteří novousedlíci kvitují význam společných brigád ohledně utužování kolektivu v obci.

„Takový ty brigády, který byly kdysi pozůstatek trošku toho režimu, ale ono to ještě dost dlouho přetrvávalo, i tady na Bedřichově, jako na jaře jdeme všichni zametat a tak. Tak to zas bylo takový jako trošku neoblíbený, ale svým způsobem to bylo taky dobrý, že se ty lidi prostě spojili a aspoň se viděli, že jo.“¹²⁹

V nynější době již v tomto směru nefunguje dobrovolnictví ani žádné jiné akce pořádané samotnou obcí. Lidé se na vedení obce obraceli s banalitami, které by mohli vyřešit jednoduše sami, ale zřejmě převládá názor, že obec se má o vše postarat a vlastní iniciativa mnohdy schází. V dřívějších dobách měli zdejší obyvatelé větší vztah k místu, kde žili, starali se o něj. Dokladem toho je např. tato historika.

„...a takhle mi jednou volal mladej člověk, říkal, tady mám strašnej průšvih, protože zapršelo, to se vždycky stane, že ty cesty uplavou. Tak já tam jdu a jdu kolem paní X, která ve svých hodně letech stála venku, protože jí to tam taky vyplavilo, a hrabičkama to tam uhrabávala a zametala...projdu k tomu člověku a ten tam měl úplně to stejný, prostě hromádku a říkal, kdo to tady uklidí. A tak jsme tam o tom půl hodiny diskutovali a pak jdu zpátky zase pěšky, pozdravím znova paní X, která už to měla hotový, no a jdu k sobě domu, abych si to udělal taky. No a teď v tu chvíli mi to došlo, jak je to prostě hrozný, některý ty lidi, prostě obec je tady od toho, aby nám dělala servis. Ne jako že obec jsme my. A to vnímání je takový divný jo.“¹³⁰

Do společenského života obce ve 20. století lze zařadit i spolkovou činnost zdejších obyvatel, která v Bedřichově měla dlouhou tradici již od druhé poloviny 19. století, jež byla přerušena obdobím války. Období tzv. státního socialismu nebylo spolkové činnosti nakloněno z různých důvodů a tak většina spolků nebyla obnovena.

¹²⁹ Rozhovor s p. Šmejkalem, 27. 11. 2015.

¹³⁰ Rozhovor s p. Šmejkalem, 27. 11. 2015.

Spolky byly zaměřené jak na zvýšení fyzické kondice, tak k obohacení kulturního života. Při příležitosti oslav svátků či výročí založení jednotlivých spolků se ve většině případů organizovaly sbírky, jejichž výtěžky směřovaly k místním dětem; nákupu školních pomůcek, vybavení či rekonstrukci školy apod. V zápise v obecní kronice z roku 1927 je u Německého divadelního spolku zaznamenáno:

*„Zvlášť čestný úkol spatřoval spolek v tom, že čistý výtěžek své činnosti věnuje k užitku a prospěchu zdejší německé školy. Spolek pečoval o soudržnost, německé ctnosti a společenský styk“.*¹³¹

Vzhledem k tomu, že kroniku v této době psal místní učitel německého původu, je vyzdvihování německého národa nasnadě i v historickém kontextu zvyšujících se nacionalistických snah menšiny nejen v československém pohraničí. Mezi další aktivní spolky patřil Německý tělocvičný spolek založený v roce 1885, Mezinárodní dělnický tělocvičný spolek „Blaho lidu“ oslavující 30 let své existence v roce 1926, dále Lovecký a rybářský spolek, Pěvecký spolek „Svornost“, Spolek pro vystavění kostela nebo nejstarší bedřichovská organizace „Saatgäengerverein“ (Spolek pěstitelů osiva) založená v roce 1848/9.

Zatímco v předválečné době bylo v obci mnoho aktivních spolků provozujících nejrůznější činnosti, v době socialismu tyto organizované skupiny téměř zcela vymizely. Jediným spolkem, který navázal na jistou tradici původního německého obyvatelstva, byl Spolek dobrovolných hasičů¹³² v obci. Hasičský sbor pořádal různé soutěže, taneční zábavy např. v Lidovém domě. Jediný příjem místních hasičů byl v organizování a následným svozem kovového odpadu. Také byl využíván k úklidu obce, např. mytí silnic, sekání obecní zeleně, pálení nahromaděného klestí. Účastnili se také soutěží dobrovolných hasičů. V devadesátých letech došlo k omezení aktivit a následnému ukončení činnosti spolku z důvodu nezájmu o tento typ dobrovolnické činnosti a nedostatečných finančních prostředků na jeho fungování.

V druhé polovině osmdesátých let se skupina místních obyvatel pod vedením p. Bauera rozhodla navázat na staré tradice. Příliš možností pro společenské a kulturní vyžití obec v této době nenabízela. V roce 1984 uspořádali první „Loučení se zimou“ i s místními

¹³¹ Rok 1927. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1927/>.

¹³² Sbor dobrovolných hasičů byl založen v roce 1878 obyvateli Bedřichova.

dobrovolnými hasiči. Tradice oslav svátku Bedřicha má původ právě v těchto akcích vzniklých ještě za doby socialismu a vzešla z aktivity místních obyvatel.

„Hasiči nám i při těch karnevalech pomáhali s organizací, ze svého fondu nám nakoupili tatranky pro děti, tak to bylo roztomilé, to byl takový národ sobě. Každý jsme něco přinesli, něco dali a z toho vznikl ten den té zábavy. Vrátil jsem se na tu Nisu, kluci přišli s nápadem, že by se to mohlo dělat prvního března a vzhledem k tomu, že prvního března má svátek Bedřich, takže to bylo ku příležitosti toho Bedřicha. Akce se začala jmenovat Do Bedřichova na Bedřicha. Při té příležitosti tam v těch různých kategoriích, kde byly děti, dospělí atd., byl vždycky vyhlášena nejlepší maska, dostal certifikát a ke svému jménu měl právo od starosty si ke svému jménu připsat další jméno Bedřich nebo Bedřiška. Mělo to velkou odezvu.“¹³³

Na 1. března se již pravidelně koná oslava svátku Bedřicha spojená se sjezdem na lyžích na místních vlecích v maskách. Karneval na lyžích má každoročně i vítěze soutěže o nejlepší kostým. Tradiční záležitostí je také sjezd příslušníků horské služby a dalších lyžařů s loučemi a ohňostroj. Slavnost „Bedřich“ je jednou z mála aktivit konaná v zimní sezóně, období, které je pro provozovatele penzionů z řad stálých obyvatel obce stěžejní. „Bedřich“ dlouhodobě láká rekreanty a není výjimkou, že si rezervují pobyt v některém z rekreačních zařízení právě okolo 1. března. Na tomto příkladu je patrné, že aktivita místní komunity může být prospěšná celé obci a zapojení se do kulturních a společenských akcí přináší užitek celé společnosti.

Společenské oživení proběhlo v obci až na začátku nového tisíciletí spolu se vznikem spolku „Bedřichováci“¹³⁴, opět z popudu narátora p. Bauera. Spolek vznikl také proto, že místní obyvatelé chtěli Bedřichov znovu přivést k životu. Bylo vytvořeno politické uskupení, které překvapivě, dle tvrzení pamětníků, volby vyhrálo. I z toho důvodu nové vedení obce aktivitu dlouhodobě podporovalo. Místostarosta byl iniciátorem většiny akcí, ale byla potřeba najít organizaci, která by jednotlivé oslavy apod. pořádala, proto byl založen právě spolek „Bedřichováci“. Spolek chtěl navázat na bohatou předválečnou spolkovou činnost v obci, která do značné míry souvisela s turistikou, ale i s dalšími tělovýchovnými aktivitami, kulturními akcemi, stavbou rekreačních objektů, turistických zajímavostí apod. První akci, kterou „Bedřichováci“ uskutečnili, byla v době

¹³³ Rozhovor s p. Bauerem, 22. 10. 2015.

¹³⁴ V roce 2014 byl spolek oficiálně zapsán.

předvánoční pouť „Pojďte s námi do Betléma“ ke kostelu Sv. Antonína Paduánského (viz příloha č. 7).

„S tímto jsme vystupovali tak, že králové jeli na koních a taková ta chasa, která nemohla moc chodit, staří lidi a malé děti, tak byli dopravení ke kostelu povozem. To jsme oslovili Cecila, který tu provozuje ty koně na Hraběticích a ten nám zajistil to zvířectvo. Já jsem v té době choval ovečky, tak jsme ty zvířata do toho průvodu zainteresovali a šli jsme k tomu betlému s ovce, aby to zvýšilo tu atmosféru, tak jsem si říkal, že zapálíme pochodně.“¹³⁵

Program měl velký úspěch a stal se novodobou tradicí. Neustále se rozrůstal a získával na popularitě nejen u místních lidí, ale na živý Betlém s průvodem se přicházeli podívat rekreatanti, i lidé z okolních měst a vesnic. Tato akce však měla význam nejen z hlediska oživení kulturních činností, ale znovu nabídla aktivitu, při níž se mohli místní obyvatelé setkat. V duchu hesla „podaruj toho, kdo je ti nejbližší“ sousedé donesli něco ze svého vánočního stolu a podarovali tak své známé. Objevoval se zde tradiční kapr a bramborový salát, kuba, utopenci apod. Smyslem celé akce také bylo, aby se občané zapojili do společenského života obce, aby komunita žila a byla aktivní.

Spolek dále organizoval např. pálení čarodějnic nebo pouť ke kostelu Sv. Antonína Paduánského o 13. červnu (ukázka lidových řemesel viz příloha č. 8 a č. 9), která se konala i v době předválečné. Bohoslužba za přítomnosti litoměřického biskupa, stánky s řemesly typickými pro jizerskohorský region, např. hrnčič, kožešník, sklářská řemesla – foukání figur, tvorba vitráží a bižuterie, i kulturní program si získaly své příznivce opět především z řad návštěvníků obce. V letní sezóně v období 2011 do 2015 spolek organizoval hudební festival, který probíhal o prázdninových víkendech v kostele Sv. Antonína Paduánského.

I hudební festival je však organizován pro rekreaty, chalupáře apod., místní lidé o tyto pořady nejeví příliš velký zájem. Ve většině případů uvedli, že mají jiné zájmy a činnosti. Přínos těchto akcí pro celou obec je však nesporný. Návštěvníci či chalupáři mají možnost využít svůj volný čas trávený v obci nejen turistikou, ale i kulturními zážitky, díky nimž se do místa rádi navrací. Setkávání místních obyvatel s chalupáři a dalšími skupinami se aktivitami spolku povzbudilo. Lze však konstatovat, že v posledních několika letech opět zájem o vzájemné poznávání poklesl.

¹³⁵ Rozhovor s p. Bauerem, 22. 10. 2015.

„Bedřichováci“ pořádají nejen kulturní a společenské akce,¹³⁶ ale iniciují i drobné opravy poutních míst, pomníků apod. Aktivní člen spolku z řad narátorů připomněl renovaci zapomenutých pomníků, které jsou pro oblast Jizerských hor typické. Z výpovědi také vyplývá, že dlouhou dobu neměli místní o tyto připomínky minulosti zájem. Spolek „Bedřichováci“ tak pomohl zachránit kulturní dědictví po původním obyvatelstvu, každodenní připomínku osudu německých usedlíků v pohraničí.

„Podařilo se nám třeba dát dohromady všechny pomníčky v Bedřichově. Takový ty malý připomínky, který až mě to překvapilo, kromě jednoho byly všechny v havarijním nebo úplně v dezolátním stavu, že ač tak daleko po válce, ale stejně ty lidi pořád k tomu neměli vztah, že by se k tomu začali nějak stavět. Jakože chodili kolem rozbořeného nebo zbořeného kříže. Neměli vůbec důvod dát to dohromady. Takže teď je tam skupina lidí, která s tím hodně pohnula.“¹³⁷

4.3.9 Dopravní spojení do Bedřichova

I když v předválečné době existovaly autobusové linky jak do Liberce, tak do Janova nad Nisou, nebylo dopravní spojení do obce nijak čtené. Autobusovou dopravu provozovali „podnikatelé“ z řad místních občanů. Spojení na obě strany bylo několikrát denně. V poválečné době byla také zajištěna alespoň občasná autobusová doprava do obou blízkých měst. V době šedesátých a sedmdesátých let bylo do Bedřichova dle pamětníků velice špatné dopravní spojení. Liberecká tramvaj končila v městské části Lidové sady, odkud chalupáři chodili do Bedřichova pěšky. Trasa měří asi 5,5 km s celkovým převýšením asi 350 m. Cestu tedy mohli absolvovat i s příslušným vybavením na trávení volného času o víkendu fyzicky zdatní lidé. Z druhé strany, tedy od Jablonce nad Nisou také jezdila tramvaj, ale ta končila v blízkém Janově nad Nisou. Opět tak musel turista, chalupář i usedlík ujít trasu zhruba 3 km, aby se dostal do centra obce. Svůj provoz však tramvajová dráha ukončila s novou koncepcí městské autobusové dopravy v roce 1965.

„Tam nic nejezdilo, žádnéj autobus. Liberecký jo, asi dvakrát denně, vždycky ráno přijel, večer zpátky, ale z Jablonce ne, to jsme běhali na tramvaj do Janova.“¹³⁸

S politickou situací v zemi souviselo zajišťování materiálních potřeb socialistické společnosti. Díky tomu se mnozí obyvatelé mohli začít přemísťovat do místa rekreace nebo

¹³⁶ V roce 2016 zatím proběhl tradiční „Bedřich“ a chystal se první „Velký Bedřichovský bál“.

¹³⁷ Rozhovor s p. Šmejkaem, 27. 11. 2015.

¹³⁸ Rozhovor s p. Váchovou, 28. 12. 2015.

svého bydliště vlastním vozidlem přibližně ve druhé polovině sedmdesátých let a v letech osmdesátých.

I když lidé v současné době disponují velice často vlastním vozem, stále je pro obec důležitá hromadná doprava. V roce 2015 byla prodloužena linka městské hromadné dopravy č. 18 z Liberce až do Bedřichova (původně končila na České chalupě v Rudolfově, asi 3 km od obce). Obec musela odůvodnit žádost o prodloužení linky a logicky argumentovala potřebou bedřichovských dětí a studentů dostat se do libereckých středních škol a učilišť, ale následně se zjistilo, že tato linka slouží spíše libereckým občanům se snáze dostat do zaměstnání v Bedřichově, např. personál hotelů, penzionů a chat. Na druhou stranu vznikla petice občanů z Rudolfova, kde původně autobus č. 18 končil kvůli nedostatečné kapacitě linky.

4.3.10 Turistický ruch

Již v polovině dvacátých let se na zdejších hornatých terénech provozovaly zimní sporty, jak informuje zápis v obecní kronice. Oproti sklářskému průmyslu, který na konci dvacátých let již nepřinášel živobytí do bedřichovských chalup, turistický ruch začal nabývat na svém významu. Z toho důvodu se stavěly turistické chaty. Ze zápisů z kroniky je zřejmé, že obec, která se řadu let potýkala s vysokou nezaměstnaností, nedostatkem pracovních příležitostí, byl rozvíjející se turistický ruch nepostradatelnou možností, jak alespoň částečně nahradit příjmy z obchodu. Z této doby jsou také první záznamy o pronajímání pokojů v některých usedlostech pro hosty v zimní sezóně. Pro turistický ruch v obci byla v dřívějších dobách důležitá i úroda lesních plodů a hub, kdy se do okolí obce sjíždělo mnoho sběračů využívajících služeb zejména v oblasti pohostinství.

V roce 1928 byl založen v obci výbor pro cizinecký ruch, protože stále více turistů přicházelo do Jizerských hor ze sousedních zemí. Kvalita pohostinství a zejména dostupný a výborně umístěný výchozí bod pro pěší turistiku, začaly z obce dělat turisticky zajímavé místo. Jednotlivé turistické spolky a další organizace za podpory obce začaly stavět turistické chaty. V roce 1929 byla otevřena chata „Přátel přírody“ na Královce (dnes chata Královka), Lesní bouda (dnes Lesní chata) a téhož roku byla otevřena i Weberova bouda, avšak již v lednu roku 1933 vyhořela, stejně tak bouda na Královce. Z této doby také pochází stavba přírodního koupaliště, dnes známé jako „Dolina“. Zápis v obecní kronice dokonce předpokládá, že se obec stane v budoucnu centrem zimních sportů Jizerských hor:

„Tato rozhodnutí a podniky u nás pořádané ukazují, že naše obec vyrůstá ve středisko zimních sportů v budoucnu.“¹³⁹

Započatá tradice cestovního ruchu v obci byla přerušena 2. světovou válkou a také vývojem nuceného vysídlení a následného (ne)osidlování. Mnoho chat a chalup po vysídlených sklářích, lesnících a dalších původních obyvatelích zůstalo řadu let prázdných a noví majitelé sem přicházeli jen pozvolna. Některé budovy zchátraly a jejich technický stav nedovoloval trvalé bydlení. Ze zachovaných obydlí se staly víkendové a prázdninové chaty nejen pro Liberečany, Jablonečany, ale také pro Pražany.

V šedesátých letech byl již Bedřichov využíváným místem k volnočasovým aktivitám. V těchto letech také začal jezdit první lyžařský vlek „Na Maliníku“ (v současné době nese název Weber podle blízké Weberovi boudy). V roce 1965 bylo otevřeno sklářské muzeum na Kristiánově, které se stalo spolu se zachovalým hřbitovem cílem turistů. K významu obce jako vyhledávané lokality pro aktivní odpočinek přispělo i vyhlášení Chráněné krajinné oblasti CHKO Jizerské hory v roce 1968. K omezení cestovního ruchu v obci došlo následně v souvislosti s událostmi srpna 1968, kdy významně ubyl počet zahraničních rekreatantů a to převážně v době honitby¹⁴⁰, které se staly oblíbenou kratochvílí zámožnějších klientů.

S Bedřichovem je neodmyslitelně spjata Jizerská Padesátka – Memoriál expedice Peru. Padesátikilometrový lyžařský běh k uctění vzpomínky na tragicky zesnulou expedici k pokoření nejvyššího vrcholu Peru, Huscaránu, v roce 1970. V roce 2010 byl slavnostně odhalen památník Expedice Peru 1970 na počest československých horolezců za bedřichovským koupalištěm. Běh však vznikl jako kondiční prověrky horolezeckého oddílu liberecké Lokomotivy (tělovýchovná jednota) v šedesátých letech. Jizerskou Padesátku jako významnou sportovní akci regionálního i celostátního významu není třeba dlouze představovat. Za zmínku stojí spíše názory na její konání z řad místních občanů. Lidé, kteří nějakým způsobem tráví svůj volný čas aktivní formou, kvitují sportovní událost. Často ji ve svých výpovědích vzpomínají, mnozí se ji i účastnili. Na druhé straně

¹³⁹ Rok 1928. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1928/>.

¹⁴⁰ Honitby a lovy patřily k vítaným aktivitám nejen v Jizerských horách především pro státní cestovní agenturu Čedok, jenž je nabízela hlavně zahraniční klientele. Tento typ „zábavy“ patřil do složky tzv. aktivního cestovního ruchu a byl podporován hlavně proto, že přinášel tolik nedostatkové devizy. (Informace jsou použity z rozhovoru s p. Barkocziovou, natočen dne 5. 11. 2015 na téma cestovního ruchu k výzkumnému projektu Centra Orální historie.)

jsou obci jedinci, kteří turismus ani sportovní akce typu Jizerské Padesátky nepodporují z důvodu vysoké koncentrace lidí a vzniklého ruchu v obci.

Od roku 1976 se konal další lyžařský závod „Ve stopě Jizerské padesátky“, který byl určen těm lyžařům, na které se nedostalo ve startovní listině „padesátky“. Byly konané i další sportovní akce spojené s běžeckým lyžováním, např. Mistrovství Evropy Juniorů v klasickém lyžování, „VI. zimní spartakiáda spřátelených armád“, závod o „Křišťálový pohár“ Skloexportu apod.

Podnikové rekreační objekty nabízely velkou ubytovací kapacitu a jednotlivé státní podniky dotovaly tyto pobyty, proto hostům zbylo více finančních prostředků na útratu např. v některém z místních restauračních podniků. Také sjezdové lyžování nebylo tolik finančně nákladné, jak je tomu v dnešní době. Lidé, kteří jezdili do těchto ubytovacích zařízení, si k lokalitě vybudovali určité pouto a není výjimkou, že se do obce vracejí.

V devadesátých letech byl Bedřichov hojně navštěvován německou i českou klientelou. Jako jeden z hlavních důvodů narátoři shledávají fakt, že cestování do zahraničí bylo velice finančně nákladné a nemohl si ho dovolit každý. V této době také vzrůstá význam osobní dopravy na místo rekreace. Využívání vlastního dopravního prostředku na cestě do místa pobytu velice značně ovlivňuje turistický/cestovní ruch v obci. V dřívějších dobách se k přepravě využívalo autobusových linek, které účastníka dovezly až do místa pobytu a po určené době ho znovu odvezli zpět. Lidé tak nemohli svévolně opouštět zařízení např. kvůli zhoršenému počasí. Tím, že v dnešní době lidé disponují ve velké míře vlastním dopravním prostředkem, není pro ně problém odjet z místa dříve, jet do jiného střediska v případě špatných podmínek např. pro lyžování. V Bedřichově rovněž není jiné volnočasové využití než právě sportovní aktivity a tak návštěvníci využívají blízkých měst, Liberce a Jablonce nad Nisou, která nabízejí mnoho forem zábavy a odpočinku. Finanční prostředky tak nezůstávají v obci.

Turismus však kromě pracovních příležitostí a výdělku finančních prostředků přináší i některé negativní jevy. Zdejší obyvatelé si stěžují na nadměrný počet zaparkovaných vozidel na území obce o víkendech nebo především v zimní sezóně. Často tak dochází k menším konfliktům mezi místními obyvateli a návštěvníky obce, kteří svým vozidlem např. blokují vjezdy k soukromým objektům, silnice.

Turisté se podle narátorů chovají slušně, nedělají hluk ve večerních hodinách. „Tady v noci hučej akorát děla, jinak tady večer nic není.“¹⁴¹ Na druhé straně se najdou „odpůrci“ těchto aktivit, protože se klidná obec mění v místo s vysokou koncentrací návštěvníků – sportovců, pro které se snaží zajistit nejrůznější zábavu místní podnikatelé.

„Když je ta zimní sezóna, tak není víkendu, aby tady bylo trochu klid. Tam řvou repráky, to je slyšet až sem.“¹⁴²

Bedřichov je velice navštěvovanou obcí v zimním období převážně díky kvalitním běžeckým tratím, které spravuje společnost Jizerská, o.p.s. Společnost byla založena v roce 2000 za účelem „provozování sportovních zařízení zejména běžeckých tratí, cyklotras, tenisových kurtů, koupališť a víceúčelových hřišť v oblasti Jizerských hor.“¹⁴³ Oproti době socialismu, kdy lidé využívali místních lyžařských vleků, se situace změnila. Nyní již málokterého návštěvníka nadchnou zařízení z minulého století, které nenaplnují představu o kvalitním tuzemském lyžování. Dalším důležitým faktorem, který z obce dělá v tomto ohledu neatraktivní lokalitu pro lyžaře, jsou v posledních letech nepříznivé klimatické podmínky, a nemožnost umělého zasněžování. Naopak vzrůstá význam a především podíl návštěvníků, kteří obec navštíví za účelem běžeckého lyžování nebo cyklistiky.

4.3.11 Životní prostředí

Až do sedmdesátých let, kdy započala „zkáza“ lesních porostů a vůbec jizerskohorské přírody, nebylo mnoho záznamů o stavu životního prostředí v okolí obce. Z předválečné doby jsou zachovány záznamy o následcích větrných orkánů. V době socialismu jsou informace spjaté právě až s viditelnou změnou okolní přírody Bedřichova. Pamětníci vzpomínají na tuto dobu, kdy se ráz krajiny velice významně proměnil, a v současné době kvitují poměrně rychlou obnovu jizerskohorských lesů a ochranu přírody.

Sedmdesátá léta v celých Jizerských horách se nesly ve znamení zničení lesních porostů z důvodu znečištění ovzduší z polských a východoněmeckých elektráren a průmyslových podniků. Velké škody také nadělaly přírodní katastrofy, jejichž následky neměl kdo odstraňovat. V obci nebylo dost lesníků, dřevařů a jiných pracovníků spojených s lesnictvím. Jeden z následků nuceného vysídlení německých obyvatel z obce, kteří ve zdejších lesích hospodařili a byli v oboru lesnictví zkušenými odborníky.

¹⁴¹ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

¹⁴² Rozhovor s p. Blažkem, 17. 12. 2015.

¹⁴³ Veřejný rejstřík a sbírka listin. *Justice.cz* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma.vysledky?subjektId=735190&typ=UPLNY>.

Pamětníci také vzpomínají na rychlou a razantní změnu životního prostředí a zvláště stavu jizerskohorských lesů. Ještě v šedesátých letech měly Jizerské hory lesnatý charakter z důvodu lesního hospodářství a zásahu člověka. V polovině sedmdesátých let začaly být pozorovatelné změny v lesním porostu. Abnormálně se zvýšily exhalace dle prováděných meteorologických měření. Pamětníci hovoří až o „apokalypse“. O exhalacích se však nesmělo v souvislosti s odumíráním lesů hovořit a tak se za viníka této přírodní katastrofy označil obaleč modřínový, kůrovec a jiní brouci. V důsledku dopadu škodlivých zplodin půda v jizerskohorských lesích byla překyselená a znemožňovala růst horské vegetaci. Pohled na Jizerské hory byl tristní, místo zalesněného území se naskytl pohled na holé pláně.

Stav lesů je zaznamenán příspěvkem pracovníka Výzkumného ústavů lesů v Jablonci nad Nisou z roku 1978, kdy již situace byla neúnosná a pravda o účincích tepelných elektráren ze sousedních států byla odhalena.

„Velmi závažným nebezpečím pro horské smrkové porosty jsou průmyslové exhalace z tepelných elektráren na území PLR a NDR. Jak bylo prokázáno měřeními koncentrace jedná se především o toxicky působící sloučeniny síry a fluoru obsažené v kouřových plynech. Období, po které je porost Bedřichova exhalacemi zasahován, datuje se zhruba od r. 1964. Vývoj poškození projevující se rezavěním jehlic a postupným odpadem, měl od roku 1975/76 mírný a pomalý průběh. Ke zlomu ve vývoji poškození došlo po zimě 1976/77, odkdy se počaly výrazněji projevovat příznaky kouřových škod v prostoru plošin a hřebenů Holubníku a Černé hory. Tyto změny zřejmě souvisejí s rozšířením provozu elektráren na území NDR a PLR. Tato situace je pro obec Bedřichov dosti závažná, protože výhledově při dalším rozšíření elektrárenských kapacit v uvedeném prostoru za naší státní hranicí na Frýdlantsku může být značně narušena rekreační hodnota této oblasti.“¹⁴⁴

S těžbou dřeva v důsledku této přírodní tragédie a zapojením těžké techniky k tomuto účelu se zničily staré cesty v Jizerských horách. Namísto nich lesní správa nechala zbudovat buď asfaltové, nebo panelové cesty, které slouží dodnes jako turistické, cykloturistické a v zimním období, lyžařské tratě. Tyto cesty však nenávratně přetvořily tvář Jizerských hor.

¹⁴⁴ 1978. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1978/>.

S přírodním prostředím v okolí sledované lokality souvisí i stavba vodního díla, Josefodolské přehrady, která se začala stavět v sedmdesátých letech minulého století. V Josefodolském údolí stála původně sklárna z konce 19. století a později zde vedla turistická cesta z Prezidentské chaty na Kristiánov. Takto informuje o počátcích stavby bedřichovská kronika:

„Největší současnou stavbou, která doslova hýbe Jizerskými horami, je budování přehrady na Kamenici. Nese název vodní dílo Josefův Důl. S Bedřichovem je úzce spjata nejen blízkým situováním vodní nádrže, ale také plánem propojení s bedřichovskou přehradou a dále již pevně stanoveným vybudováním úpravny vody v samotném Bedřichově. Účelem stavby je zajistiti potřebnou pitnou vodu pro Liberecko a Jablonecko. Celé dílo má být dokončeno v roce 1985 a vyžádá si nákladu přes miliardu korun.“¹⁴⁵

Kronika však vyzdvihuje význam budované stavby, uvádí nejružnější charakteristiky a statistiky, čím vším se Josefův Důl zapíše do historie, jaké pracovní rekordy byly překonány apod. Opomíjí však spíše negativní význam pro životní prostředí Jizerských hor, o likvidaci kulturního dědictví v podobě původní německé sklárny atd. Podané informace tak korespondují s informováním veřejnosti v Československu o četných úspěších komunistického zřízení, který se těmito „úspěchy“ snažil zakrýt svou neschopnost v ekonomické, hospodářské i společenské oblasti. Jeden z narátorů vzpomíná na stavbu vodního díla:

„Bylo to moje oblíbené údolí, ještě před tím. Stála tam stará sklárna v údolí, mezi skalama, a pak když to začali kácet tak mi to bylo docela líto, tam vedla před Prezidentskou chatu na Kristiánov turistická cesta, která je samozřejmě dneska pod vodou, je to celý zaplavený, v té době jsme si říkali, jak to všechno ničej, jak to všechno bylo hezký, rostly tam krásný houby a všechno ...dneska ta přehrada se nám líbí, protože se povedla, zapadla do toho rázu a vypadá to jako kdyby tady byla a patří sem ...“¹⁴⁶

Lidé, kteří pobývali v Bedřichově z různých důvodů, měli společnou jistou náklonost, lásku k místní krajině, k horám. Každý zásah do ní znamenal změnu v jejich žitém světě. I když v současné době je Josefodolská přehrada turistickým lákadlem a zásobárnou pitné vody pro Jablonec nad Nisou i Liberec, v době její výstavby nebyla vnímána pouze pozitivně. Každodenní chod obce byl poznamenán výstavbou, která trvala

¹⁴⁵ 1971–1976. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/1971-1976-kraceno/>.

¹⁴⁶ Rozhovor s p. Vondrákem, 21. 9. 2015.

od roku 1976 do roku 1982. Její hlavní komunikace byla zatížena množstvím nákladních aut a jiné těžké techniky, které přemísťovaly vytěženou zeminu. Jednou z míst závažek byly i bedřichovské louky (viz příloha č. 10). Po dokončení stavby byla jediná dopravní bedřichovská tepna opravena spolu s dalšími menšími využitými cestami.

5 Závěrečné zhodnocení výsledků

Sledované období socialismu má s předešlým a následujícím obdobím několik shodných prvků. V každé době je každodennost Bedřichova spojena s přírodním prostředím, klimatickými podmínkami a s uspokojováním životních potřeb jeho obyvatel. Každodenní žitý svět této malé obce se však v důsledku zásahu tzv. velkých dějin v jednotlivých etapách také významně měnil.

Bedřichov prošel ve 20. století četnými změnami hospodářského, demografického, sociálního a kulturního charakteru. Jeden z nejzásadnějších zlomů je spojen s celostátním nařízením o plošném vysídlení německy hovořícího obyvatelstva z československého území. S následky politického rozhodnutí se obec vyrovnává do současné doby. Nucené vysídlení znamenalo markantní úbytek obyvatel Bedřichova, tuto oblast se již nikdy nepodařilo plně dosídlit. Vedle nezvratných změn v sociodemografické struktuře obyvatelstva se však projeví i důsledky ekonomické a hospodářské. Osídlování Bedřichova, obdobně jako i dalších odlehlých míst, kde nebylo dostatek pracovních příležitostí, je možné pokládat za neúspěšnou akci socialistického zřízení po všech stránkách; rabování, ničení domů, využití tíživé situace druhých apod. Nabízí se přemýšlet o možném vývoji obce skrze tzv. alternativní historii – jak by v Bedřichově pobíhala socialistická každodennost, kdyby se osídlování zdařilo. Zřejmě by zde byla jiná skladba obyvatelstva, osídlenost by oproti skutečnosti byla neporovnatelně větší a tím by vzrostly i nároky na občanskou vybavenost a další potřeby občanů. Socialismus by byl musel umožnit místním občanům dojíždět pohodlně za prací do nedalekých měst nebo jim nabídnout pracovní příležitosti přímo v obci.

Významnou skupinou se v Bedřichově po roce 1945 stali chalupáři z poválečné doby, kteří si zde zakoupili objekty po nuceně vysídlených německých obyvatelích a tím pomohli zachovat původní bedřichovskou architekturu. Stali se přínosem pro obec i po stránce ekonomické a především společenské, neboť zde postupem času začali vytvářet novou komunitu. V obci se tehdy střetly dva styly života, dvě každodennosti obyvatel – původních převážně německých starousedlíků a nově příchozích z různých částí vnitrozemí. Akt nuceného vysídlení je dodnes aktuální a v otázkách budoucího rozvoje obce by na něj nemělo být zapomináno, neboť odkaz německé kultury je v Bedřichově stále viditelný.

V době socialismu byl dovršen proces transformace obce ze sklářské na vyhledávanou rekreační lokalitu. Sklářství vlivem zavedení průmyslové výroby upadlo ještě před 2. světovou válkou a místní byli nuceni hledat alternativní způsob obživy. Ten našli v rozvíjejícím se turistickém ruchu. Úpadek tradičního sklářství zapříčinil změny v každodennosti obyvatel; řešila se zvyšující se nezaměstnanost, chudoba, nemožnost uživit rodinu apod. Po nuceném vysídlení německého obyvatelstva tradice sklářství zanikla zcela. Zbylí obyvatelé se museli nastalým podmínkám přizpůsobit a najít pracovní uplatnění v jedné z mála alternativ obživy – cestovním ruchu. Na jedné straně cestovní ruch přináší bedřichovským dodnes finanční prostředky, na druhé straně právě kvůli tomuto odvětví není možné rozvíjet jiný druh živnosti. Obec je v povědomí obyvatel zapsána spíše jako rekreační, nikoli sídelní a poptávka po jiných službách je tak minimální.

Nucené vysídlení obyvatel, kolektivizace a zestátnění znemožnily fungování obce po stránce občanské vybavenosti. Tato skutečnost se stala klíčovým faktorem i v procesu osidlování lokality společně s nedostatečným dopravním spojením. Dnes je obec místem pro rekreaci a existující podnikatelské aktivity jsou silně ovlivněné úspěšností turistické sezóny a četnými změnami v poptávce během celého roku. Pracovní příležitosti se omezují na poskytování služeb v cestovním ruchu. Do budoucna se jeví jako důležitá otázka, zda neustále vynakládat finanční prostředky do podpory sportu, turismu a obecně cestovního ruchu, nebo část pozornosti věnovat na podporu projektů vedoucí k zatraktivnění obce pro stálé residenty.

Obec byla ve 20. století ovlivněna některými událostmi tzv. velké historie, jež zasáhly každodenní život „obyčejných lidí“. Vlivem nástupu nacistické strany k moci v sousedním Německu prošly výraznou změnou doposud relativně korektní česko-německé vztahy. Původní obyvatelé žili se zdejší přírodou a klimatem v určitém souladu a znali postupy a metody, které přinášely malé úspěchy v zemědělské výrobě sloužící pro osobní spotřebu. Výdobytky komunistického vedení státu jakými byly např. znárodnění či kolektivizace, se projeví i v této pohraniční obci. V duchu hesla „poručíme větru, dešti“ bylo založeno v Bedřichově v padesátých letech JZD, které však skončilo neslavně a z kravína se stal chátrající „památník“ doby socialismu. Také události roku 1968 ovlivnily zdejší každodennost především v oblasti cestovního ruchu, kde rapidně ubyla zahraniční klientela přinášející do obce finanční prostředky nemalého významu. Jistým paradoxem je, že tzv. doba normalizace znamenala pro Bedřichov oživení společenského i kulturního

života. Stavěly se nové rekreační objekty, budova Horské služby nebo Josefodolská přehrada. Snaha lidí vymanit se z kontrolovaného a komunistickou stranou ovládaného prostředí měst, znamenala pro obec další vlnu zájmu o chalupaření, rekreaci a z ní plynoucí finanční prostředky. Konaly se zde také kulturní akce, na které je do dnešních dnů vzpomínáno. Období osmdesátých let projevilo následky socialisticky řízeného státu; patologické jevy jako vandalismus, tzv. černé skládky, znečištění životního prostředí apod. Politická rozhodnutí a obecně socialistické zřízení zapříčinilo kupříkladu svou neschopností uspokojit poptávku po bytech nebo svou kontrolou společnosti ve všech oblastech života, vyhledávání jakéhokoli povoleného úniku od každodenní reality znamenající být mimo dosah strany a vlády. Chalupáři v důsledku toho vytvářeli celkem uzavřené komunity, ve kterých se čas trávil společně a byl zde prostor i pro utužování rodinných vztahů.

Bohatý předválečný společenský život byl negativně ovlivněn válečným konfliktem a následným nastolením komunistické vlády v Československu. Po válce se konaly ještě společenské večery v místních zařízeních, v době socialismu se však spíše než kulturní a jiné společenské akce organizovala setkání neformální, soukromého charakteru. Jisté společenské oživení proběhlo v obci až v šedesátých a sedmdesátých letech například v podobě pořádání sportovních akcí nebo estrádních vystoupení. V současné době se projevují snahy o znovuoživení předválečných tradic skrze jediný aktivní spolek „Bedřichováci“. Obec těží z pořádání největšího lyžařského závodu v České republice, Jizerské Padesátky, která však nemá větší význam pro fungování občanské společnosti v rámci sledované obce. Jak mnozí nárátoři poznamenali, bez tohoto závodu by Bedřichov nebyl ničím atraktivní, neboť lyžařské vleky doby socialismu již neodpovídají současným nárokům.

Socialistickou každodennost zaznamenanou v historických pramenech obce je možné charakterizovat jako oficiální, preferovanou a stranou vynucenou a chtěnou. Oproti té skutečně prožívané se markantně liší; stranicví nebylo určujícím prvkem v obci, stále měly významnou úlohu mezilidské vztahy, nekonalý se zde žádné velkolepé oslavy socialistických svátků apod. Percepce obyvatel na socialismus je spíše pozitivního charakteru z důvodu vyzdvihování dobrých mezilidských poměrů mezi obyvateli i chalupáři. Na druhé straně se těmito vzpomínkami vymezují vůči současné situaci v obci a obecně ke stylu života 21. století. Kvitují společné trávení volného času rodin různými

aktivitami, kdy tato navázaná přátelství mnohdy vydržela až do současné doby. Naopak nová se v dnešní době navazují jen obtížně a zřídka.

Socialistická každodennost, i když některé oblasti ovlivnila negativním způsobem, do jisté míry konzervovala Bedřichov nebo spíše nepoznamenala jej tak hluboce, jako poválečné rozhodnutí o nuceném vysídlení německého obyvatelstva. Tato historická událost je stěžejní ve vývoji pohraniční obce. Předválečné poměry v obci jsou s těmi socialistickými v jistém ohledu neporovnatelné; změnil se státní systém, struktura i počet obyvatel, styl života atd. Naopak socialistická každodennost v komparaci se současným životem v obci má některé shodné rysy, například neadekvátní dopravní spojení, nedostatek pracovních příležitostí mimo odvětví cestovního ruchu. Oproti současnému stavu společnosti pamětníci vyzdvihují dobu socialismu. Je zapotřebí mít na paměti, že jejich pozitivní pohled na tuto dobu je do jisté míry také určován generačním kontextem; v době socialismu byli většinou mladými lidmi, kteří neměli možnost porovnat svou žitou každodennost s jiným stylem života. Zdejší každodennost obyvatel Bedřichova vystihuje promluva jednoho z narátorů:

„Největší pozitivum je tady ten klid, rozhoduješ si sám o sobě. Je to takový tvrdší, pořád se musíš o něco starat, abys měla dřevo, aby ti netáhlo do baráku, ale zase nechtěl bych bydlet ve městě. Jinej život je tady, ráno člověk vyleze hned do zelenýho, projdete se, i když prší. Když prší, tak je tady úplně klid, srnky vám přijdou až pod okno. Ten život je určitě jinej než ve městě, je to klidnější. A víc si toho člověk váží, protože se musí sám starat, aby to měl co nejlepší a nejsnadnější.“¹⁴⁷

¹⁴⁷ Rozhovor s p. Daňkem, 20. 1. 2016.

Závěr

Diplomová práce se zabývala otázkou, jak probíhala a v čem se lišila socialistická každodennost vybrané obce v pohraničí v komparaci s předválečným obdobím a letech po roce 1989. Práce byla pracována orálně-historickým kvalitativním přístupem, který umožňuje poznat každodennost „obyčejných lidí“ v komparaci s tzv. velkými dějinami. Pro doplnění výpovědí narátorů historickými fakty byly využity také primární archivní prameny. Přesný popis metodologického postupu a terénního výzkumu se nacházel v první části práce. Dále zde byly představeny vybrané výzkumné projekty a doposud publikovaná literatura, která se zabývá socialistickou každodenností, pohraničím, reflexí socialismu v české společnosti apod. Teoretická část práce pak vymezila jednotlivé teoretické přístupy a pojmy související s použitou metodou výzkumu, každodenností, pamětí, hranicemi a pohraničím. V praktické části práce byla analyzována a interpretována jednotlivá témata vzešlá z orálně-historických interview s vybranými skupinami obyvatel obce Bedřichov.

Každodennost socialistickou i tu současnou významným způsobem ovlivnilo rozhodnutí o nuceném vysídlení německého obyvatelstva z Československa. Byly zpřetrhány doposud téměř bezproblémové česko-německé vztahy a negativním směrem ovlivněn vývoj pohraničí republiky v oblasti demografické, hospodářské i kulturní. Socialistický systém svým působením dosáhl toho, že obyvatelé Československa vyhledávali odlehlá místa, jakým byl i Bedřichov. Díky chalupaření byla obec jako vesnice horského charakteru zachována. Na druhé straně socialistická každodennost nepřála rozvoji obce jiným směrem, než k růstu významu cestovního ruchu. Neumožňovala, aby sem lidé přicházeli ve větším počtu za účelem trvalého osídlení. Tím, že se z Bedřichova v druhé polovině 20. století stalo rekreační středisko republikového významu, může dnes prosperovat a do budoucna se může stát vyhledávanou lokalitou pro trvalé bydlení. Bedřichov ve své novodobé historii nachází nové obyvatele, kteří by mohli navázat na předválečné období relativní prosperity, stability a pospolitosti komunity. Výzkum minulosti v jednotlivých regionech může přispět k lepšímu pochopení současných problémů nejen pohraničních oblastí. Především sociodemografická analýza v kombinaci s kvalitativním typem výzkumu přináší pohled dotčené skupiny, tzv. obyčejných lidí, kteří jinak mají pouze omezené možnosti, jak ovlivnit budoucí vývoj a promluvit tak do tzv. velké historie.

Použité zdroje

Literární zdroje

A

ARBURG, A. von a kol. *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*. 1. vyd. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2010. 534 s. ISBN 978-80-86488-70-7.

ASSMANN, J. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2001. 320 s. ISBN 80-7260-051-6.

B

BLAIVE, M. *Promarněná příležitost: Československo a rok 1956*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2001. 481 s. ISBN 80-7260-053-2.

BLAIVE, M., MOLDEN, B. *Hranice probíhají vodním tokem: odrazy historie ve vnímání obyvatel Gmündu a Českých Velenic*. 1. vyd. Brno: Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal, 2009. 208 s. ISBN 978-80-87029-76-3.

BENEŠ, E. *Německo a Československo*. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav AV ČR, 2005. 250 s. ISBN 80-86495-29-9.

Č

ČORNEJOVÁ, A., DEVÁTÁ, M., FRANC, M., POKORNÝ, J., SCHIDLER, P., TŮMA, O. *Volný čas v komunistickém Československu dokumentační výstava: 13. 9.—7. 10. 2010*, Akademie věd České republiky. Praha: Pražská edice, 2010. 55 s. ISBN 978-80-8623-9200.

D

DVOŘÁK, J. a kol. *Tak blízcí, a přece tak vzdálení: lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945—1989*. Jindřichův Hradec: Národní muzeum fotografie ve spolupráci s Waldviertel Akademie ve Waidhofenu an der Thaya a Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích, 2012. 423 s. ISBN 978-80-904314-4-7.

F

FRANC, M., KNAPÍK, J. *Volný čas v českých zemích 1957—1967*. 1. vyd. Praha: Academia, 2013. 573 s. ISBN 978-80-200-2229-5.

G

GEERTZ, C. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 565 s. ISBN 80-85850-89-3.

H

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HOLÝ, L. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2010. 233 s. ISBN 9788074190186.

HORSKÝ, J. *Teorie a narace*. 1. vyd. Praha: Argo, 2015. 274 s. ISBN 978-80-257-1320-4.

I

IGGERS, G. G. *Dějepisectví ve 20. století: od vědecké objektivity k postmoderní výzvě*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2002. 177 s. ISBN 80-7106-504-8.

J

JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. a kol. *České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004. 296 s. ISBN 80-200-1051-3.

K

KAPLAN, K. *Proměny české společnosti (1948–1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012. ISBN 978-80-7285-155-3.

KENNEY, P. *Karneval revoluce: střední Evropa 1989*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, c2005. 390 s. ISBN 80-7341-562-3.

KNAPÍK, J., FRANC, M. a kol. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948–1967*. 1. vyd. Praha: Academia, 2011. Šťastné zítřky; sv. 5. ISBN 978-80-200-2019-2.

KOVAŘÍK, D. Příběh jednoho pohraničního okresu: poválečná léta a budovatelské období komunistického systému v jindřichohradeckém okrese 1945–1960. s. 13–42. In: DVOŘÁK, J. a kol. *Tak blízcí, a přece tak vzdálení: lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945–1989*. Jindřichův Hradec: Národní muzeum fotografie ve spolupráci s Waldviertel Akademie ve Waidhofenu an der Thaya a Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích, 2012. 423 s. ISBN 978-80-904314-4-7.

KREISSLOVÁ, S. *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. 1. vyd.

Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2013. 194 s. ISBN 978-80-7308-484-4.

L

LE GOFF, J. *Paměť a dějiny*. 1. vyd. Praha: Argo, 2007. 264 s. ISBN 978-80-7203-862-6.

LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., MACKOVÁ, M. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. stol.* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2009. 430 s. ISBN 978-80-246-1683-4.

LOZOVIUK, P. *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*. 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. 189 s. ISBN 80-7194-752-0.

LÜDTKE, A. *History of Everyday Life: Reconstructing Historical Experiences and Ways of Life*. Princeton: Princeton University Press. 1995. 336 s. ISBN 9780691008929.

M

MAJEWSKI, P. M. *Sudetští Němci 1848–1948: Dějiny jednoho nacionalismu*. 1. vyd. České Budějovice: Conditio humana, 2014. 538 s. ISBN 978-80-905323-2-8.

Malý sociologický slovník. 1. vyd. Praha: Svoboda, 614 s. 1970.

MAYER, F. *Češi a jejich komunismus: paměť a politická identita*. 1. vyd. Praha: Argo, 2009. 273 s. ISBN 9788025701515.

N

NOHEJL, M. *Lebenswelt a každodennost v sociologii Alfreda Schütze: pojednání o východiscích fenomenologické sociologie*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2001. 117 s. ISBN 80-86429-02-4.

O

OTÁHAL, M. *Opozice, moc, společnost 1969–1989: Příspěvek k dějinám "normalizace"*. Praha: Maxdorf, 1. vyd. 1994. 124 s. ISBN 80-85800-12-8.

OTÁHAL, M., VANĚK, M. *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu – životopisná vyprávění*. 1. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 859 s. ISBN 80-7106-337-1.

P

PAŽOUT, J., ed. *Každodenní život v Československu 1945/48–1989*. 1. vyd. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015. 239 s. ISBN 978-80-87912-35-5.

PERNES, J. *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2008. 199 s. ISBN 978-80-7325-154-3.

PERZI, N. Vybrané obce jižních Čech a Waldviertelu v letech 1945–189: Dvě cesty směrem k moderně? s. 253–268. In: DVOŘÁK, J. a kol. *Tak blízcí, a přece tak vzdálení: lidé v jižních Čechách a ve Waldviertelu 1945–1989*. Jindřichův Hradec: Národní muzeum fotografie ve spolupráci s Waldviertel Akademie ve Waidhofenu an der Thaya a Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích, 2012. 423 s. ISBN 978-80-904314-4-7.

PETROV, M. *Retro ČS: Co bylo (a nebylo) za reálného socialismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2013. 245 s. ISBN 978-80-7462-422-3.

PETROV, M. *Retro ČS: Jak jsme si to (u)žili za reálného socialismu*. 1. vyd. Brno: Jota, 2015. 283 s. ISBN 978-80-7462-858-0.

PIKOUS, J., PIKOUS, Š. a kol. *Jizerské hory včera a dnes. I., II. díl*. Pavel Akrman epicentrum. 2004. 147 s. ISBN 80-239-3099-0, 80-239-4903-9.

PORTELLI, A. What Makes Oral History Different. In: PERKS, R., THOMSON, A. *The Oral History Reader*. Roudledge, 1998. 479 s. ISBN 9780415133524.

S

SPURNÝ, M. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945–1960)*. 1. vyd. Praha: Antikomplex, 2011. s. 370. ISBN 978-80-904421-3-9.

SPURNÝ, M., ed. *Proměny sudetské krajiny*. vyd. 1. Praha: Antikomplex, 2006. 238 s. ISBN 80-86125-75-0.

STANĚK, T. *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. 1. vyd. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd spolu s nakladatelstvím Naše vojsko, 1991. 536. s. ISBN 80-200-0328-2.

T

THOMPSON, P. *The Voice of the Past: Oral History*. 1. vyd. OUP Oxford, 2000. 368 s. ISBN 9780191606731.

V

VANĚK, Miroslav. *Byl to jenom rock'n'roll?: hudební alternativa v komunistickém Československu 1956–1989*. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. 639 s. ISBN 978-80-200-1870-0.

VANĚK, M. *Mocní? a Bezmocní?: politické elity a disent v období tzv. normalizace: interpretační studie životopisných interview*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2006. 411 s. ISBN 807260161x.

VANĚK, M. *Nedalo se tady dýchat: ekologie v českých zemích v letech 1968 až 1989*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v nakl. Maxdorf, 1996. 170 s. ISBN 80-85800-58-6.

VANĚK, M., ed. *Obyčejní lidé...?!: Pohled do života tzv. mlčící většiny: životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. 1. vyd. Praha: Academia, 2009. 3 sv. Historie. ISBN 978-80-200-1791-8.

VANĚK, Miroslav. *Ostrůvky svobody: kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. 350 s. ISBN 80-7285-016-4.

VANĚK, M., KRÁTKÁ, L., ed. *Příběhy (ne)obyčejných profesí: česká společnost v období tzv. normalizace a transformace*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2014. 541 s. ISBN 978-80-246-2813-4.

VANĚK, M., MÜCKE, P. *Třetí strana trojúhelníku. Teorie a praxe orální historie*. 1. vyd. Praha: FHS UK – ÚSD AV ČR, 2011. 293 s. ISBN 978-80-87398-11-1.

VANĚK, M., MUCKE, P., PELIKÁNOVÁ, H. *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2007. 224 s. ISBN 978-80-7285-089-1.

VANĚK, M., URBÁŠEK., P. *Vítězové? Poražení?: životopisná interview*. 1. vyd. Praha: Prostor, 2005. 1121 s. ISBN 8072601407.

Velký sociologický slovník. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: dokumenty z českých archivů. 1. vyd. Editor A. von ARBURG, T. STANĚK. Ve Středoklukách: Zdeněk Susa, 2011. 373 s. ISBN 978-80-86057-67-5.

WELZER, H., MOLLEROVÁ, S., TSCHUGGNALLOVÁ, K. „Můj děda nebyl nácek“. *Nacismus a holocaust v rodinné paměti*. 1. vyd. Praha: Argo, 2010. 207. ISBN 978-80-257-0228-4.

ZNANIECKI, F., THOMAS, I.W. *The Polish Peasant in Europe and America: A Classic Work in Immigration History*. University of Illinois Press, 1996. 152 s. ISBN 978-0252064845.

Zdroje z periodik

FERENČUHOVÁ, Slavomíra, Lucie GALČANOVÁ, Jana NOSKOVÁ, Barbora VACKOVÁ a Jiří WOITSCH. Úvodem k monotematickému číslu "Městská každodennost

v období socialismu ve střední a východní Evropě". *Český lid*. 2013, 100(3), 257–258. ISSN 0009-0794.

MATĚJKA, O. Genetický kód pohraničí: Sudety aneb Jak se hledá nový příběh. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. Praha: Lidové noviny, 2010, 32 (12), s. 14–16. ISSN 0418-5129.

SEDLÁK, P. Každodennost jako předmět a koncept dějepisného poznání: Every life as a topic and a concept of historical knowledge. *Soudobé dějiny*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i., 2013, 20 (1), s. 120–157. ISSN 1210-7050.

SEDLÁK, P. Každodennost v českém pohraničí po skončení války aneb Osídlencův den jako každý jiný. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. Praha: Lidové noviny, 2010, 32 (9), s. 14–16. ISSN 0418-5129.

SPALOVÁ, B. (2012/2013): Rodinné paměti v pohraničí: Familiarismus v pohledu do minulosti. *Biograf* [online], 58, 2013 [cit. 2016-01-03]. Dostupné z: <http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v5801>.

ŠVARŤÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, R. O paměti, historii, vědomí a nevědomí: Současná bádání v paměťových studiích. *Dějiny, teorie, kritika* [online]. 2, 2007 [cit. 2015-11-10]. s. 232-255. Dostupné z: <http://www.dejinyteoriekritika.cz/Modules/ViewDocument.aspx?Did=139>.

Internetové zdroje

Česká asociace orální historie [online]. [cit. 2015-12-28]. Dostupné z: <https://sites.google.com/site/czechoralhistoryassociation/>.

Etický kodex COHA. *Česká asociace orální historie* [online]. [cit. 2016-03-09]. Dostupné z:

<https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsdGRvbWFpbXJemVjaG9yYWxoaXN0b3J5YXNzb2NpYXRpb258Z3g6NDg1MzQ0YTViMDNIZDY5YQ>.

LOZOVIUK, P. Možnosti a limity etnologického studia reálného socialismu. *AntropoWeb* [online]. 2005 [cit. 2016-01-25]. ISSN 1801-8793. Dostupné z: <http://www.antropoweb.cz/cs/moznosti-a-limity-etnologickeho-studia-realneh>.

LUKÁŠOVÁ, T. Vysídlení Sudet na základě dekretů prezidenta republiky Edvarda Beneše. *Valka.cz* [online]. 19. 11. 2012 [cit. 2015-10-28]. Dostupné z: http://www.valka.cz/clanek_14778.html.

MARJÁNKO, B. Období normalizace – společnost zažívá pohřbená. *Totalita.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/norm/norm_02.php.

MARJÁNKO, B. 60. léta – doba uvolnění. *Totalita.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/60/60.php>.

MARJÁNKO, B. 60. léta - obraz čs. společnosti na začátku tohoto období. *Totalita.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/60/60_02.php.

NOVOTNÝ, L. Historická paměť podle Maurice Halbwachse. *Socioweb: Sociologický webzín* [online]. 2007 [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=266&lst=113.Oral> History Association [online] Dostupné z: <http://www.oralhistory.org/>.

Rok 1927. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1927/>.

Rok 1928. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1928/>.

Rok 1936. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2015-12-29]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1936/>.

Rok 1938. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2015-10-17]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1938/>.

Rok 1940–1970. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/1940-1970-kraceno/>.

Rok 1978. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/rok-1978/>.

Rok 1971–1976. *Obecní kronika* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <http://www.bedrichov.cz/soucasnost-a-historie/obecni-kronika/1971-1976-kraceno/>.

TOMEK, P. 50. léta. Likvidace občanské společnosti a její unifikace. *Totalita.cz* [online]. 2015 [cit. 2015-12-31]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/50/50_01_002.php.

SAVKANIČ, T. Sociologie kultury. Arts lexikon [online]. 2012 [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: http://artslexikon.cz/index.php/Sociologie_kultury.

UMLAUF, V. Historická paměť a dějiny. Referát pro symposium "Dialog mezi teologií a filozofií". *Umlaufoviny* [online]. [cit. 2015-10-14]. Dostupné z: <http://www.umlaufoviny.com/www/publikace/publikace/Eseje/historie.html>.

Veřejný rejstřík a sbírka listin. *Justice.cz* [online]. [cit. 2016-03-10]. Dostupné z: <https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik-firma.vysledky?subjektId=735190&typ=UPLNY>.

Seznam grafů

Graf č. 1: Vývoj počtu obyvatel v letech 1869–2011 v obci Bedřichov..... 46

Seznam obrázků

Obrázek č. 1: Pohled na obec Bedřichov před rokem 1945 77

Obrázek č. 2: Zachycení koupaliště před rokem 1945 80

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Seznam narátorů s biografickými údaji..... 19

Přílohy

Příloha č. 1: Pohled z Malinova vrchu na obec Bedřichov.....	108
Příloha č. 2: Aktuální podoba objektu bývalého kravína v Bedřichově.....	108
Příloha č. 3: Zachovalá bedřichovská chalupa	109
Příloha č. 4: Zachovalá bedřichovská chalupa	109
Příloha č. 5: Zachovalá bedřichovská chalupa	110
Příloha č. 6: Zchátralý objekt bývalého statku v Bedřichově.....	110
Příloha č. 7: Kostel Sv. Antonína Paduánského	111
Příloha č. 8: Ukázka lidových řemesel při příležitosti pouti 13. června 2007 – kovář.....	112
Příloha č. 9: Ukázka lidových řemesel při příležitosti pouti 13. června 2007 – sochař	113
Příloha č. 10: Místo závážky v Bedřichově v důsledku stavby vodní nádrže Josefův důl.....	114

Příloha č. 1: Pohled z Malinova vrchu na obec Bedřichov

Zdroj: Soukromý archiv autorky práce.

Příloha č. 2: Aktuální podoba objektu bývalého kravína v Bedřichově

Zdroj: Soukromý archiv autorky práce.

Příloha č. 3: Zachovalá bedřichovská chalupa

Zdroj: Soukromý archiv autorky práce.

Příloha č. 4: Zachovalá bedřichovská chalupa

Zdroj: Soukromý archiv autorky práce.

Příloha č. 5: Zachovalá bedřichovská chalupa

Zdroj: Soukromý archiv autorky práce.

Příloha č. 6: Zchátralý objekt bývalého statku v Bedřichově

Zdroj: Soukromý archiv autorky práce.

Příloha č. 7: Kostel Sv. Antonína Paduánského

Zdroj: Soukromý archiv autorky práce.

Příloha č. 8: Ukázka lidových řemesel při příležitosti pouti 13. června 2007 — kovář

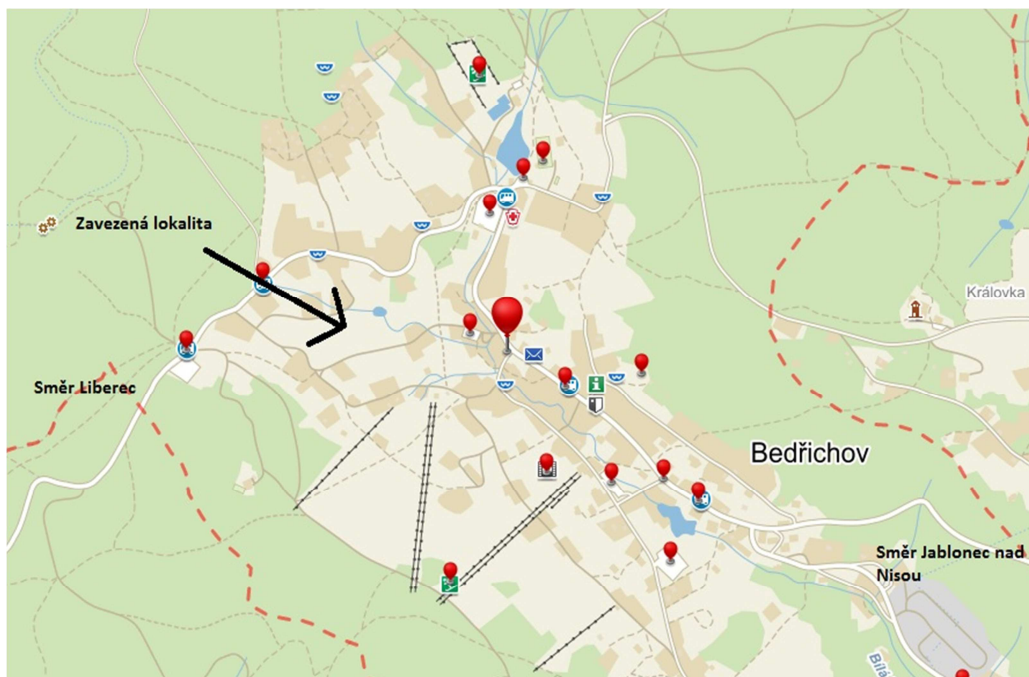
Zdroj: *Bedřichováci*. Dostupné z: <http://www.bedrichovaci.wz.cz/>.

Příloha č. 9: Ukázka lidových řemesel při příležitosti pouti 13. června 2007 — sochař

Zdroj: *Bedřichováci*. Dostupné z: <http://www.bedrichovaci.wz.cz/>.

Příloha č. 10: Místo zavážky v Bedřichově v důsledku stavby vodní nádrže Josefův důl

Zdroj: Vlastní zpracování na základě Mapy.cz.[online]